

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ERGENLERDE ALGILANAN ANA BABA ÇATIŞMASI İLE
SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİNİNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilek CANSEVER

Antalya, 2017

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ERGENLERDE ALGILANAN ANA BABA ÇATIŞMASI İLE
SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Dilek CANSEVER

Danışman
Prof. Dr. Demet EROL

Antalya, 2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışmada alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Dilek CANSEVER

/ / 2017

En değerli varlığım

Biricik Aileme

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dilek CANSEVER'in bu çalışması, 03/07/2017 tarihinde jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oy birliği / oy çokluğu** ile kabul edilmiştir

Başkan (Danışman)

: Prof. Dr. Demet EROL

Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

İMZA

Üye

: Doç. Dr. Sakine Gülfem ÇAKIR

Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

Üye

: Doç. Dr. Aslı BUGAY

ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampusu, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: Ergenlerde Algılanan Ana Baba Çatışması ile Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

ONAY:Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet CANBULAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışmamın her aşamasında bana her türlü yardımı sunan, desteğini ve ilgisini hiç esirgemeyen, moral ve motivasyonumu hep yüksek tutan, bilgisiyle ve deneyimleriyle bana yeni ufuklar açıp çalışmamı kolaylaştıran değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Demet EROL'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca kendimi geliştirmeme yardımcı olan, bilgi ve birikiminden faydalandığım değerli hocam Doç. Dr. S. Gülfem ÇAKIR'a çok teşekkür ederim.

Yüksek lisansa başlamamla tanıdığım ve iyi ki tanıdım dediğim, beni her zaman motive eden, bu süreçte tüm duygularıma ortak olan, çalışmamın her aşamasında yol arkadaşım olan sevgili arkadaşım Gülden GÖKÇEN'e; verilerin analizinde ve yorumlanmasında bana sabırla yardımcı olan Akdeniz Üniversitesi Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Bölümü Araştırma Görevlisi sevgili Merve AYVALLI'ya; tez çalışmamda, veri girişlerinde yardımcı olan, her türlü düzenlemeleri itina ile gerçekleştiren ve motivasyonum düştüğünde bana destek olan sevgili Mehmet Ufuk URHAN'a gönülden teşekkür ederim.

Ölçeklerin uygulanmasında bana yardımcı olan psikolojik danışman arkadaşlarım sevgili Gülay SEMERCİOĞLU DEMİRHAN'a, Canan KESKİN'e, Onur ÖZBAŞ'a, Burcu TOPAL'a, Pınar VOLKAN'a, okul idarecilerine ve öğretmenlerine, araştırmaya samimiyetleriyle katılan öğrencilere çok teşekkür ederim.

Hayatımın her anında olduğu gibi, yüksek lisans eğitimimde ve bunun bir parçası olan tez çalışmamda yanımda olan, bana her zaman inanan, güvenen ve bu zorlu süreçte bana her konuda destek ve yardımcı olan, varlıklarından güç aldığım; canım annem Gülseren CANSEVER'e ve canım babam Hasan Hüseyin CANSEVER'e çok teşekkür ederim.

Tez çalışma sürecimde, bireysel olarak birçok yönümü geliştirme ve kendimi daha iyi tanıma fırsatı buldum. Aynı zamanda bu süreçte hayatıma güzel anılar katan ve karşılaştığım zorluklarda bana kolaylıklar sağlayan, yanımda olan ismini saymadığım dostlarıma ve çalışma arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Dilek CANSEVER

ÖZET

ERGENLERDE ALGILANAN ANA BABA ÇATIŞMASI İLE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİNİNCELENMESİ

CANSEVER, Dilek

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Demet EROL

Haziran, 2017, 127sayfa

Bu araştırmada, ergenlerde algılanan ana baba çatışması ile saldırganlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, ergenlerin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumu açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışma düzeyi alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumu açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Betimsel araştırma modelinin uygulandığı araştırmanın araştırma grubunu, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili, Bahçelievler ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı beş resmi ortaokulda 6. ve 7. sınıfta öğrenim görmekte olan 228'i kız, 265'i erkek olmak üzere toplam 493 öğrenci oluşturmuştur. Bu araştırmada, veri toplamak amacıyla Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilmiş, Öngen(2009) tarafından Türkçeye uyarlanan "Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği" ve Grych Seid ve Fincham (1992) tarafından geliştirilmiş, Öz (1999) tarafından Türkçeye uyarlanan "Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği" ve araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Veriler SPSS 21.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde, t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova), Kruskal Wallis testi, Tukey testi, Mann Whitney U-testleri ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırma sonucunda, ergenlerde algılanan ana baba çatışma düzeyinin saldırganlık düzeyini anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ile saldırganlık düzeyi alt boyutlarından olan öfke, fiziksel saldırganlık ve düşmanlık arasında düşük düzeyli anlamlı bir

ilişki bulunurken, sözel saldırganlık alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları çatışma özellikleri ve tehdit puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, kendini suçlama puanlarının ise anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Erkek ergenlerin puanlarının kız ergenlerin puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyleri, demografik değişkenlere göre incelendiğinde, yalnızca cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin öfke düzeyi, cinsiyet ve anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermezken, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi anne eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermezken, cinsiyet ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyinin cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Ergenlerin düşmanlık düzeyi cinsiyet, anne eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermezken, baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ana baba çatışması, saldırganlık, erken ergenlik

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTAL CONFLICT AND AGGRESSION IN ADOLESCENTS

CANSEVER, Dilek

Master Thesis, Guidance and Psychological Counseling Department

Thesis Instructor: Prof. Dr. Demet EROL

June, 2017, 127Pages

In this research, the relationship between interparental conflict perceived in adolescents and aggression was investigated. It was also examined whether the aggression levels of adolescents differed significantly in terms of gender, maternal and paternal education level, maternal employment status. It was also examined whether the sub-dimensions of parental conflict level (conflict characteristics, threats, self-blame) perceived by the adolescents differed significantly in terms of gender, maternal and paternal education level and maternal employment status. The research group of the research in which the descriptive research model was applied is composed of 228 girls and 265 boys 493 students in total in 6th and 7th grade in five state secondary schools affiliated to the Ministry of National Education in Bahçelievler, İstanbulin 2014-2015 academic year. In this research, "Buss and Perry Aggression Scale" developed by Buss and Perry (1992), adapted to Turkish by Öngen (2009) and "Children's Perception of Marital Conflict Scale" developed by Grych Seid and Fincham (1992), adapted to Turkish by Öz (1999) and Personal Information Form developed by the researcher herself were applied.

The data were analyzed using the SPSS 21.0. One-way analysis of variance (ANOVA), t-test, Kruskal Wallis test, Tukey test, Mann Whitney U-tests and Multiple Regression Analysis were used in the analysis of the obtained data. Significance level in the study was accepted as .05.

As a result of research, perceived interparental conflict level significantly predicted adolescents' aggression level. Low significant relationship was found between the parental conflict level subscales (conflict properties, threats, self-blame) perceived by the adolescents and aggression level subscales, anger, physical aggression and hostility. However, no significant relationship was found for the verbal aggression subscale. In addition, conflict

characteristic sub-dimension of parental conflict and threat scores perceived by adolescents were not found to differ significantly in terms of gender but self-blame scores differed significantly in terms of gender. It was seen that the scores of male adolescents were higher than the scores of female adolescents.

When the total aggression levels of the adolescents were examined according to the demographic variables, it was found that there was a meaningful difference only according to sex. In addition, although the anger level subscale of adolescents did not show any significant difference according to gender and mother's working status, it showed a significant difference according to the level of education of mother and father. The physical aggression level of the adolescents did not show any significant difference according to the level of mother's education level and mother's working status, but it showed a significant difference according to sex and father's education level. It was found that verbal aggression level of the adolescents did not show any significant difference according to gender, education level of mother and father and mother's working status. Adolescents' hostility level did not show any significant difference according to gender, mother's education level and mother's working status but showed significant difference according to father's education level.

Key Words: Interparental conflict, aggression, early adolescence

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ	x
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırma Problemi	4
1.3.1. Alt Problemler	4
1.4. Araştırmanın Önemi	6
1.5. Araştırmanın Sayıtları	7
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
BÖLÜM II	9
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Saldırganlık	9
2.1.1. Saldırganlık ile ilgili tanımlar	9
2.1.2. Saldırganlığın Türleri	11
2.1.3. Saldırganlığın Nedenleri	13
2.1.4. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Görüş ve Yaklaşımlar	17
2.2. Çocuğun Algıladığı Evlilik Çatışması	26
2.2.1. Çocuğun Algıladığı Evlilik Çatışması İle İlgili Tanımlar	26
2.2.2. Çocuğun Algıladığı Evlilik Çatışmasının Nedenleri	26
2.2.3. Evlilik Çatışmasının Çocuğa Etkileri	27
2.2.4. Çocuğun Algıladığı Anne Baba Çatışmasını Açıklayan Modeller	28
2.3. Çocuğun Algıladığı Anne Baba Çatışması ve Saldırganlık ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	33
2.3.1. Çocuğun Algıladığı Anne Baba Çatışması ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	33
2.3.2. Saldırganlık İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	43

BÖLÜM III	54
YÖNTEM.....	54
3.1. Araştırma Modeli	54
3.2. Araştırma Grubu.....	54
3.3. Veri Toplama Araçları.....	55
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	56
3.3.2. Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği	56
3.3.3. Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği.....	57
3.4. Verilerin Toplanması	58
3.5. Verilerin Analizi.....	58
BÖLÜM IV	62
BULGULAR	62
4.1. Ergenlerin Toplam Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	62
4.2. Ergenlerin Toplam Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	63
4.3. Ergenlerin Toplam Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	64
4.4. Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular ...	65
4.5. Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	65
4.6. Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	67
4.7. Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	68
4.8. Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	68
4.9. Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	70

4.10. Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	70
4.11. Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	71
4.12. Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	72
4.13. Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	73
4.14. Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	73
4.15. Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarının Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	75
4.17. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Toplam Puanları Saldırganlık Düzeyi Toplam Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	79
4.18. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanlarının Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	81
4.19. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanlarının Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	83
4.20. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanları Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	84
4.21. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanları Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	85
BÖLÜM V.....	87
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	87
5.1. Sonuç ve Tartışma	87
5.2. Öneriler	100

KAYNAKÇA	103
EKLER	121
EK 1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU	121
EK 2: BUSS VE PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ.....	122
EK 3: ÇOCUKLARIN EVLİLİK ÇATIŞMASINI algısı ÖLÇEĞİ	124
EK 4: araştırma izni.....	126
ÖZGEÇMİŞ	128

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 3.1: Ergenlerin Cinsiyet, Yaş, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi, Anne Çalışma Durumuna Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları	55
Tablo 3.2: Bireylerin Ölçeklerden Aldıkları Puan Ortalamaları ve Standart Sapmalar	58
Tablo 4.1: Saldırganlık Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....	62
Tablo 4.2: Saldırganlık Puanlarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları	63
Tablo 4.3: Saldırganlık Puanlarının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları	64
Tablo 4.4: Saldırganlık Puanlarının Annelerin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları	64
Tablo 4.5: Öfke Düzeyinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları	65
Tablo 4.6: Ergenlerin Öfke Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları	66
Tablo 4.7: Öfke Düzeyinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları.....	67
Tablo 4.8: Öfke Düzeyinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları	67
Tablo 4.9: Fiziksel Saldırganlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....	68
Tablo 4.10: Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Faktörlü ANOVA Testi Sonuçları	69
Tablo 4.11: Fiziksel Saldırganlık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları	69
Tablo 4.12: Fiziksel Saldırganlık Düzeylerinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları.....	70
Tablo 4.13: Sözel Saldırganlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları	71
Tablo 4.14: Sözel Saldırganlık Düzeyinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA testi Sonuçları	71
Tablo 4.15: Sözel Saldırganlık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları	72
Tablo 4.16: Sözel Saldırganlık Düzeylerinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi sonuçları	72
Tablo 4.17: Düşmanlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları	73
Tablo 4.18: Düşmanlık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları	74

Tablo 4.19: Düşmanlık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall-Wallis Testi Sonuçları.....	74
Tablo 4.20: Düşmanlık Düzeylerinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları.....	75
Tablo 4.21: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları..	75
Tablo 4.22: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları.....	76
Tablo 4.23: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları.....	77
Tablo 4.24: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Anne Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları.....	78
Tablo 4.25: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Toplam Puanları ile Saldırganlık Toplam Puanları Arasındaki İlişki.....	79
Tablo 4.26: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Tablosu.....	79
Tablo 4.27: Ergenlerin Öfke Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları.....	81
Tablo 4.28: Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları.....	82
Tablo 4.29: Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları.....	84
Tablo 4.30: Ergenlerin Düşmanlık Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları ...	85
Şekil 2.1: Grych ve Fincham'ın (1990) Bilişsel Bağlamsal Çerçeve Modeli.....	31

KISALTMALAR LİSTESİ

SPSS: Statistical Packages for Social Science

APA: American Psychological Assosiation

DSM: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

ÇEÇAÖ: Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği

BPSÖ: Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Okullarda meydana gelen saldırganlık ve şiddet olaylarının diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda giderek arttığı görülmektedir. Özellikle ergenlerin saldırganlık içeren davranışları ile ilgili haberler gerek yazılı basında gerekse görsel basında sık sık yer almaktadır. Ciddi bir sorun haline gelen saldırganlık ve şiddet olayları eğitim öğretimi aksatmakta ve öğrenciler için tehlike oluşturmaktadır.

Üzerinde önemle durulan kavramlardan biri olan “saldırganlık” insanoğlunun var olduğu günden beri varlığını sürdüren bir davranış biçimidir. Çocukların oyunlarındaki kavgalardan, sokak çatışmalarına ve savaşa kadar, bir insanın bir diğer varlığa acı verme çabası, belki de en çok araştırma yapılmış insan davranışlarından biridir (Burger,2006). Freud’a göre saldırganlık, insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir (Geçtan, 1992). Adler, saldırganlığı, kendi ihtiyaçlarını karşılama isteğinden kaynaklanan ve engellenmeler sonucu başvurulan bir dürtü olarak ele almaktadır (Gümüş, 2000). Fromm (1993) insanlarda ve hayvanlarda kalıtsal olarak programlanmış saldırganlığı, biyolojik bir tepki olarak nitelendirmiştir; saldırganlık varoluşun tehlikeye düşmesi durumunda başvurulan bir tepki olarak belirtmiştir. Bandura’ya (1977) göre saldırgan davranışlar, bireyin çevresinde gözlemlediği olay ve davranışları taklit ederek model alması ile kazanılmaktadır. Boxer ve Tisak’a (2005) göre saldırganlık, “diğer bir canlı ya da nesneye yönelik incitici ve rahatsız edici davranışlar” olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde Eron (1987), saldırganlığı bir kişinin diğerlerine veya kendine, fiziksel ya da psikolojik zarar verme, incitme ve yaralama amacı güden davranış olarak belirtmiştir. Psikiyatri alanında saldırganlık, DSM-IV’te bir bozukluk olarak açıklanmaktadır (Can, 2002). Riches ise (1986), saldırganlığın insanın sosyal çevresini değiştirmek için kullandığı bir araç olarak vurgulamıştır.

Şiddet ve saldırganlık kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da şiddet saldırganlığa göre daha fazla yaralayıcı ve incitici, psikiyatrik olarak ve çoğunlukla öldürme tarzına yönelik “güç patlaması” olarak ifade edilmiştir (Balcıoğlu, 2001). Dünya Sağlık

Örgütü ise şiddeti, “kişinin kendisine, bir başkasına veya bir gruba karşı, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, az gelişmişlik veya yoksunlukla sonuçlanan (veya sonuçlanma ihtimali yüksek olan) kasıtlı kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma” olarak tanımlamıştır.

Bu araştırmanın konusu olan saldırganlık, uzun yıllardır birçok araştırmacı tarafından üzerinde çalışılan, özellikle nedenleri üzerinde çok fazla durulan bir konudur. Ergenlerin saldırgan davranışlar sergilemesinde bireysel, ailesel, çevresel, toplumsal ve durumsal etkenlerden söz edilebilir. Cinsiyet, kişilik yapısı, doğum öncesi travma ve doğum komplikasyonları, kalıtsal özellikler, dikkat eksikliği ve hiperaktivite gibi bozukluklar, alkol madde kullanımı, hormon etkileri, cinsel uyarılma gibi fizyolojik durum ile ilgili özellikler saldırganlığa neden olan *bireysel etkenler* arasında yer almaktadır. Denetim eksikliği, çocuk ihmal ve istismarı, ebeveyn suçluluğu, şiddet içeren ceza tekniklerinin kullanımı, katı disiplin gibi etkenler de *ailevi etkenler* başlığı altında toplanmaktadır. Ekonomik durumun bozulması, işsizlik, büyük şehirlerde ilişki kurmadaki zorluklar, yabancılaşma ve sosyallikten uzaklaşma, uyuşturucu ve ateşli silahlara kolay ulaşım, sosyal düzensizlik, toplum değerlerindeki değişiklik, eğitim kalitesinin düşmesi gibi etkenler *çevresel ve toplumsal etkenler* olarak belirlenmiştir. Çevrede var olan kişilerin sayısı, alkol kullanımı, kötü kokular, saldırı amaçlı kullanılacak araçların varlığı, trafik, ağrı/acı, saldırgan kişiyle hedef kişinin ilişkisi gibi etkenler ise *duruma özgü etkenler* olarak ele alınmaktadır (Bilgin, 2003; Hogg ve Vaughan, 2007).

Yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde saldırgan davranışın ortaya çıkma nedenleri arasında “aile” önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu çerçevede ana babanın çocuğun davranışlarını gereksiz yere engellemesi, çocuğun davranış ve isteklerini eleştirmesi, alay etmesi, sık sık ceza vermesi, çocuğun her istediğine boyun eğmesi veya ihmal etmesi saldırganlığa neden olmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin sosyoekonomik düzeyi, cinsiyeti, öğrenim düzeyi, mesleği, çalışma durumu, kendisinin istismara uğrayıp uğramama durumu, evlilik anlaşmazlıkları, boşanma durumu, işsiz olmaları, ekonomik sıkıntıları, hastalıkları gibi birçok etken de saldırgan davranışın ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Aral ve ark. ,2004).

Bireylerin yaşamında saldırganlığın en fazla görüldüğü dönemin ergenlik dönemi olduğu bilinmektedir. Ergenlik dönemi bireylerde bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, erinlikle başlayan ve bedence büyümenin tamamlanmasıyla sonlandığı düşünülen özel bir gelişim dönemidir

(Kulaksızoğlu, 1999). Ergenlik d6nemi kendi içinde evrelere ayrılmaktadır. Erken ergenlik ya da erinlik, 11- 14 yaş arasını kapsayan ve hızlı değişikliklerin g6zlendiği aşamadır. Orta ergenlik, 15- 17 yaş arasında, hızla gerçekleşen değişikliklerin aşağı yukarı tamamlandığı aşamadır. Son ergenlik ise 18- 21 yaşlarında yetişkin g6r6n6m6ne ulaşılan ve yetişkin rollerinin 6stlenildiği aşama olarak tanımlanmaktadır (Nair, 2014). Ergenlik d6neminin başlarında erken ergenlik ya da erinlik olarak adlandırılan bu d6nemde ergenin sosyal gelişimi açısından toplumsal evre oldukça 6nemli bir rol oynamaktadır. 6nk6 ergen yaşadığı çevreden etkilendiği gibi çevresini de etkilemektedir. Aile, toplumun en k66k yapı taşını oluşturmaktadır. Ayrıca aile çocukların anne ve babalarıyla ilk etkileşimde buldukları ve birbirlerini etkiledikleri bir birimdir.

Ergendeki uyumsuz ve saldırgan içerikli davranışlar, ergenin yaşamış olduğu ortamdan etkilenmektedir. Çocuğun rahatsızlığı aslında içinde yaşadığı rahatsız bir ailenin ve k6t6 işleyen bir aile etkileşiminden kaynaklanmaktadır (Onur, 1995). 6zellikle, aile ortamında ana babalar arasındaki çatışma ve saldırganlığın erken ergenlik d6nemindeki çocukların dışsallaştırma problemleri yaşamasında anlamlı bir rol oynadığı g6r6lmektedir (Peksaygılı ve G6re, 2008). Benzer şekilde Tornincaso (2006), çalışmasında ergenin problem davranışlarının ana baba çatışmasının 6nemli bir yodayıcısı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Mazefsky ve Farrel (2005), ergenlerin evde şiddete tanık olmasının, d6ř6k d6zeyde aile desteğinin ve yetersiz ana baba uygulamalarının, saldırgan davranışlarla ilişkili olduğunu saptamıştır. Ana baba çatışmasının bulunduğu ortamda b6y6me, saldırgan davranışın uygun olduğunu ve izin verildiğini çocuklara 6đreterek, bu tip davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir (Grych ve Fincham, 1990).

Son yıllarda ergenlerde g6r6len saldırgan davranışlardaki artış; ergenlerde saldırganlığın nedenlerini ve bu t6r davranışların azaltılmasını sağlayacak yolları araştırmayı gerekli kılmaktadır. Kuşkusuz, saldırganlıkla ilişkili olabilecek değişkenlerin incelenmesi sorunu tanımlama ve 6nleme s6relerini destekleyecektir. S6z konusu araştırma değişkenlerinin birlikte ele alınmamış olması bu araştırmanın çıkış noktalarından birisidir. Ayrıca bu araştırmanın bu içeriği ile hem alanda az olan çalışmaları desteklemesi, hem de bulgularının alanda yeni çalışmalara kaynak oluşturması açısından 6nemli olduğu d6ř6n6lmektedir.

T6m bu bilgiler ışığı altında bu araştırmanın problemi ergenlerin cinsiyet, anne-baba eğitim d6zeyi ve anne çalışma durumuna g6re toplam saldırganlık d6zeyi ve saldırganlık alt

boyutlarının farklılık gösterip göstermediği, ergenlerde algılanan ana baba çatışması toplam puanları saldırganlık düzeyi toplam puanlarını yordayıp yordamadığı, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediği ve ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) saldırganlık düzeyi alt boyutlarını (öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık) yordayıp yordamadığını incelemektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Alt amaçlar;

1. Ergenlerin cinsiyeti, anne ve baba eğitim düzeyi ve annenin çalışma durumuna göre toplam saldırganlık düzeyinin ve saldırganlık alt boyutlarının farklılaşıp farklılaşmadığının saptanması

2. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının saptanması

3. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması toplam puanlarının saldırganlık düzeyi toplam puanlarını yordayıp yordamadığının saptanması

4. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışmanın özellikleri, tehdit ve kendini suçlama) saldırganlık düzeyi alt boyutlarını (öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve düşmanlık) yordayıp yordamadığının saptanması

1.3. Araştırma Problemi

1.3.1. Alt Problemler

1. Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

2. Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyi anne-baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
3. Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
4. Ergenlerin öfke düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
5. Ergenlerin öfke düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
6. Ergenlerin öfke düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
7. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
8. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
9. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
10. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
11. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
12. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
13. Ergenlerin düşmanlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
14. Ergenlerin düşmanlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
15. Ergenlerin düşmanlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
16. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
17. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması toplam puanları saldırganlık düzeyi toplam puanlarını yordamakta mıdır?
18. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin öfke düzeyini yordamakta mıdır?
19. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyini yordamakta mıdır?
20. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin sözel saldırganlık düzeyini yordamakta mıdır?

21. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin düşmanlık düzeyini yordamakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Literatür incelendiğinde ergenlerde algılanan ana baba çatışması ve saldırganlık üzerine ayrı ayrı yapılmış birçok araştırma görülmekle birlikte, ikisinin bir arada alındığı araştırmaya rastlanmamıştır. Ergenlerde algılanan ana baba çatışması ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bu araştırma, ülkemizde bu konularla ilgili yapılmış çalışmalara katkı sağlaması, kendisinden sonra yapılacak çalışmalara da ışık tutması açısından önemli bir çalışma olacaktır.

Çocukluk dönemi sonrasında ergenliğe geçişin ilk yıllarını içine alan erken ergenlik dönemi, gelişim dönemine özgü yeni problem durumlarının gözlenebildiği bir evredir. Yaklaşık 11-14 yaşlarını kapsayan bu dönemde fiziksel ve hormonal değişikliklere paralel olarak, kaygı, utangaçlık, suçluluk, depresyon, öfke, saldırganlık ve yalnızlık gibi olumsuz duygular yoğun olarak yaşanmaktadır (Vernon,1993). Ülkemizde ilk ergenlik dönemindeki öğrenciler üzerinde yapılan bazı araştırmalarda bu dönemdeki öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin çocukluk dönemine göre arttığını göstermektedir (Tuzgöl, 1998).

Ergenlik dönemi gelişim dönemleri içerisinde belki de en dikkat çekici olan dönemdir. Geleceğin yetişkinleri olacak ergenlerin sağlıklı bir yapıda kişilik geliştirmeleri için nelerden etkilendiğini ortaya koymak oldukça önemlidir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de ergenlerin saldırganlık davranışlarının nedenleri araştırılıp bu davranışların önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Bu araştırmada, 11-14 yaş aralığında olan ergenlerin ana baba çatışması algıları ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmektedir. Evlilikle ilgili çalışmalarda bulunan bazı araştırmacılar, anne babadan alınan ölçümlerin gerçeği tam olarak yansıtmadığını çünkü anne babanın çatışma olarak değerlendirmedikleri bazı etkileşimlerin, çocuk tarafından çatışma olarak algılanabileceğini belirtmişlerdir (Emery ve O'Leary, 1984, Garthland ve Day, 1991, Grych, Seid ve Fincham, 1992). Benzer bir şekilde, çocuğun çatışma olarak değerlendirmedikleri bir etkileşimi, anne babalar çatışma olarak değerlendirebilmektedir (Fincham, 1998).

Bu doğrultuda yakın dönemdeki çalışmalar, çocuğun bakış açısının daha önemli olduğunu vurgulamaya başlamıştır. Nitekim, çocuklarla ilgili olarak, stres ve başa çıkma konusundayapılan araştırmalara bakıldığında, stresli bir olayın çocuk üzerindeki etkisinin anlaşılmasının en iyi yolunun, çocuğun o olay ya da durumla ilgili algılarına ve yorumlarına bakmak olduğunu göstermiştir ki bu da evlilik çatışması konusunda çocukların algı ve yorumlarını değerlendirmenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır (Compas, 1987, akt. Ulu. Fışiloğlu, 2004).

Çatışmanın yoğun olarak yaşandığı ve bu davranışın yanlış yollarla ifade edildiği bir ailede saldırgan davranış sıradanlaşabilir, normal karşılanmaya başlanabilir ve aile üyeleri problem çözmede sık sık saldırganlığa başvurabilir. Aile içinde yetişen çocukların öğrendiği saldırgan davranışı okula taşıdığı göz önüne alındığında yapılacak bu çalışmayla önleyici rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri açısından saldırgan davranışsahip ergenler için risk faktörlerinin belirlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, ergenin saldırgan davranışlarının kontrolü ve azaltılması ile ilgili hedeflerin belirlenmesi, ergenlere ve onların ailelerine yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesi için yapılacak araştırmalara kuramsal açıdan katkı sağlanması beklenmektedir.

Bu düşüncelere bağlı olarak bu çalışmada, okullarda öğrenim gören ilk ergenlik dönemindeki öğrencilerin saldırganlık içeren davranışlar göstermeleriyle ilişkili olabilecek ergenlerde algılanan ana baba çatışması ve bununla birlikte; cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumunun saldırganlık düzeyleri üzerinde farklılığa sebep olup olmadığı üzerinde durulmuştur.

1.5. Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin “Kişisel Bilgi Formu’nu”, “Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği’ni” ve “Buss and Perry Saldırganlık Ölçeği’ni” gerçek durumlarını yansıtacak biçimde içten ve samimi bir şekilde doldurdıkları varsayılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1.Araştırma 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında İstanbul ili Bahçelievler ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.

2.Araştırma grubu yalnızca 6. ve 7. sınıfa devam eden 11-14 yaş arası ergenlerle sınırlıdır.

3.Araştırma verileri öğrencilerin kişisel bilgilerini öğrenmek amacıyla hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, çocukların anne – baba arasındaki çatışmaya ilişkin algılarını belirlemek için kullanılan, Grych Seid Fincham (1992) tarafından geliştirilen “Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği” (ÇEÇAÖ) ve saldırganlık düzeylerini belirlemek için kullanılan, Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen “Buss ve Pery Saldırganlık Ölçeği” (BPSÖ) ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Çocuğun Algıladığı Ana Baba Çatışması: Grych ve Fincham (1990) çocuğun algıladığı ana baba çatışmasını üç temele dayandırarak tanımlar. Bunlar; tehdit, başa çıkma ve suçlamadır. Başka bir deyişle çocuğun ana baba çatışma algısı, “ Anlaşmazlık beni nasıl etkileyecek? (Tehdit)”, “ Çatışma ile ilgili ne yapabilirim? (Başa çıkma) ” ve “ Çatışmanın sorumlusu kim? (Suçlama)” olmak üzere üç temel soru ile oluşur (Grych ve Fincham, 1990).

Saldırganlık: Buss ve Perry (1996) fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlığın, diğerlerini incitmeyi ya da onlara zarar vermeyi içerdiği sonucuna varmışlar ve bu saldırganlık türlerinin saldırganlığın davranışsal bileşenini temsil ettiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte öfkenin, fizyolojik uyarılma ve saldırganlığa hazırlanmayı içerdiği ve saldırganlığın duygusal bileşenini oluşturduğu, düşmanca saldırganlığın ise acımasızlık ve haksızlık duygularını içerdiğini ve saldırganlığın bilişsel bileşenini temsil ettiği sonucuna varmışlardır (Buss ve Perry 1996; Akt. Felsten ve Hill, 1999).

Erken ergenlik: Ergenliğin başlangıç yıllarını oluşturan ve yaklaşık 11-14 yaşlarını içeren erken ergenlik dönemi, ergenin hızlı bedensel ve fizyolojik değişimlere paralel olarak duygusal ve sosyal değişimlerin de yaşadığı kritik bir gelişim dönemidir (Vernon, 1999).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde saldırganlık ve çocukların algıladığı ana baba çatışması kavramları ile ilgili detaylı tanımlar, çeşitleri, nedenleri ve geçmiş yıllarda konuyla ilgili yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

2.1.Saldırganlık

2.1.1. Saldırganlık ile ilgili tanımlar

Karmaşık sosyal dünyadaki en önemli uğraşlardan biri insanlarla ilişki kurmaktır. Sosyal davranışların kaynağı, bebekliğin ilk günlerine kadar dayanmakla birlikte insanoğlunun gelişimine paralel bir seyir izlemektedir. İnsan büyüdükçe diğer insanlarla karşılaşmakta ve onların varlığının farkına varmaktadır. Bu durum sosyal gelişimin kaçınılmaz ve devamlı bir koşuludur. Başkaları ile ilişki kurmanın olumlu ve saldırganlık gibi olumsuz yönlerinin gelişimi bu nedenle büyük önem taşımaktadır (Morgan,1998).

Cüceloğlu (1992), saldırganlığı engellenme duygusuna yapılan en tipik davranış şekli olarak ifade etmiştir. Yörükoğlu (1989) ise, saldırganlığı cinsel dürtü gibi hayvanda ve insanda doğuştan var olan bir dürtü olarak tanımlamıştır ve saldırganlığın bireyin yaşaması için gerekli olduğunu savunmuştur.

Köknel'e (1995) göre, saldırganlık başka kişilere ve nesnelere yönelmiş olan zararlı, yok edici bir davranış biçimidir. Saldırganlık, engellenme ya da kişinin kendisini engellenmiş olarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Saldırganlığın anlatımı ve dışarı yansımaları, öfkenin eyleme geçmesidir. Böylece saldırganlıkta bir hareket, eylem söz konusudur.

Saldırganlığın tanımı davranışı bizzat kendisinin ya da davranışta bulunan kişinin niyeti ele alınarak yapılabilir. Davranışın kendisi ele alındığında saldırganlık, başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımda davranışta bulunan kişinin niyeti göz önüne alınmamaktadır. Bu ise belirleyici bir etmen değildir. Davranışta bulunan kişinin niyeti dikkate alındığında ise saldırganlık, başkalarını

incitme ya da onlara zarar verme niyetiyle yapılan her türlü davranış ya da eylem olarak tanımlanır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989).

Berkowitz (1993), saldırganlığı başka bir organizmaya zarar verme niyeti taşıyan bir davranış biçimi olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan Bandura (1973) ise saldırganlığı, kasıt/niyet kavramı içinde değerlendirmemiş, ‘toplumsal açıdan saldırgan olarak nitelendirilen zarar verici ve yıkıcı davranışlar’ olarak ifade etmiştir.

Mustonen ve Pulkinen (1993), tarafından yapılan başka bir tanımda da; saldırganlık, bir kişinin bir diğerine, kendine, hayvana ya da cansız bir nesneye kazara ya da niyetli bir biçimde fiziksel ya da psikolojik zarar vermeye neden olabilecek herhangi bir davranıştır. Bu noktada insan ve hayvan saldırganlığının farkından söz etmek gereklidir. İşlevsel, fizyolojik ve sinirsel açıdan benzerlikleri olsa da, insan ve hayvan saldırganlığı birbirinden farklıdır.

Saldırganlık kavramında olduğu gibi şiddet kavramında da ortak tek bir tanımdan bahsetmek oldukça güçtür. Korkut (1995) saldırganlık ve şiddetin farklı kavramlar olduğunu, şiddetin, saldırganlığın fiziksel yönü ağır basan ve zarar verme oranı yüksek olan bir boyutu olduğunu ifade etmiştir. Feldman (1998) da benzer bir tanımla şiddeti, kasti olarak yapılan ciddi fiziksel incitme eylemleri olarak belirtmiştir. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi şiddet fiziksel olabilirken, saldırganlık fiziksel, sözel ya da farklı şekillerde de ortaya çıkabilir. Abay ve Tuğlu (2000), şiddeti saldırganlığın en uç noktası olarak tanımlamıştır. Baldık (2005) ise şiddeti, bir kişiye güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak şeklinde ifade etmiştir.

Şiddet ve saldırganlık kavramları çoğu zaman birlikte kullanılan bazen de eş anlamlı olarak kullanılan kavramlardır. Şiddet ve saldırganlık arasındaki fark çok açık olmayabilir, ancak şiddeti, saldırganlığın bir alt kümesi olarak düşünmek doğru bir ifade olacaktır (Taylor 1993, akt. Koç, 2011).

2.1.2. Saldırganlığın Türleri

Köknel(1996) saldırganlığı uyum sağlayan ve zarar veren saldırganlık olarak ikiye ayırmıştır.Uyum sağlayan saldırganlık, bireyin ve toplumun yaşamını sürdürebilmesi, koruyabilmesiamacıyla belli ölçü ve sınırlar içinde gösterilmesi gereken saldırganlık davranışlarıdır. Örneğin, düşmansaldırısına uğramış bir bireyin ya da ulusun kendini savunmak için savaşmak durumunda olması.Herhangi bir saldırı karşısında düşmana karşılık vermek bireyin kendisini ve ülkesini koruması için zorunludur. Zarar veren saldırganlıkta ise, doğaya, hayvanlara, insanlara bilerek ve isteyerek yani kasıtlı şekilde kötülük yapmak, yıkıp yok etmek söz konusudur.

Dodge ve Coi ise saldırganlığı, reaktif (tepkisel) ve proaktif (araçsal) saldırganlık olmak üzere ikiye ayırır. Reaktif saldırganlık, algılanan bir tehdide, korkutucu bir olaya ya da düşmanlık niyeti taşıyan tahrik edici davranışlara karşı verilen koruyucu, savunmacı ya da misilleyici tepki olarak tanımlanır. Proaktif saldırganlık ise, herhangi bir tahrik edicidurum olmadan ortaya çıkan, başkalarına karşı zarar vermeyi, üstünlük ya da baskı kurmayı amaçlayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Marcus ve Kramer, 2001).

Ferris ve Grisso (1996), saldırganlığı, olumlu ve olumsuz saldırganlık olmak üzere ikiye ayırarak tanımlamıştır. Olumlu saldırganlık, bireylerin fiziksel varlığını ve bireyselliğini korumasına, bireylerin sosyal çevresinde kendi bireysel egemenliklerini, üstünlüklerini kurmasına ve bunun derecesini arttırarak devam ettirmelerine yardımcı olan araç saldırganlık türü olarak tanımlanmıştır. Olumsuz saldırganlık ise, her iki taraftan birini hem kurban, hem de suçlu durumuna düşürecek, fiziksel zararın yüksek olduğu, psikolojik ve duygusal travmaların yaşandığı ve ayrıca finansal kayıplara da neden olabilecek nitelikteki olumsuz, zarar verici davranışları içeren saldırganlık türü olarak tanımlanmıştır.

Freedmen ve diğerleri (1998) saldırganlığı; özgeci (prosocial), düşmanca (antisocial) ve izin verilmiş saldırganlık olmak üzere üçe ayırmıştır. Özgeci saldırganlığı, grubun ahlaksal standartları açısından kabul edilebilir amaçlar çerçevesinde, toplumsal olarak onaylanan saldırganlıktır. Örneğin suçsuz kişileri öldüren ve bazılarını da rehin tutmakta olan bir teröristi vuran bir polisin davranışı toplumca onaylanır ve destek görür. Düşmanca saldırganlık ise, toplumsal olarak onaylanmayan saldırganlıktır. Örneğin suikast, cinayet ve dövme gibi olayların toplumsal kuralları çiğnemesinden dolayı toplum tarafından onaylanmaz. İzin

verilmiş saldırganlık ise, toplumsal kuralların gerekli kılmadığı fakat toplumsal kurallar çerçevesi dışına taşmayan, kabul edilmiş ahlaksal standartlara ters düşmeyen saldırganlık davranışı olarak belirtilmiştir. Örneğin, kötü niyetle kendisine saldıran birisine, kendisini savunmak için vuran ya da tecavüz etmek isteyen birisine engel olmak için saldıran bir kadının saldırganlık davranışı toplum tarafından kabul edilmiş ahlaksal standartlara ters düşmez ve bu nedenle izin verilmiş saldırganlık olarak nitelendirilir.

Berkowitz ise saldırganlığı; düşmanca (hostile) ve araçsal (instrumental) saldırganlık olmak üzere ikiye ayırır. Düşmanca saldırganlık; hedefin tahriklerince güdülenen, saldırgan kişinin karşısındaki kişiyi, durumu, nesneyi sevmemesi ya da nefret etmesinden kaynaklanan, içinde öfke ve düşmanlık duygularını da barındıran ve temel amacı, hedefe zarar vermeyi içeren saldırganlık türü olarak tanımlanır. Araçsal saldırganlık ise; hedefin tahriklerinden etkilenmeyen, içinde düşmanlık ve öfke barındırmayan, bir amaca ulaşmak ya da kişisel ihtiyaçları karşılamak için yapılan saldırganlık türüdür (Aronson, Wilson ve Akert, 2005, Akt. Çelik,2006).

Fromm (1995) saldırganlığı, savunucu ve yıkıcı saldırganlık olarak ikiye ayırmıştır. Savunucu “yumuşak” saldırganlığın insanda ve hayvanda ortak olduğunu, yaşamsal çıkarlar tehdit edildiği zaman ortaya çıktığını ve kalımsal olarak programlanmış bir saldırma tepisi olduğunu ifade etmiştir. Yıkıcı “kıyıcı” saldırganlık ise, zalimlik ve yıkıcılığı kapsayan, sadece insana özgü, kalımsal olarak programlanmamış, biyolojik olarak uyarlanamayan, hiçbir amacı olmayan ve doyurulması yoğun susamışlıkla olası olan bir saldırganlık türüdür.

Buss (1961), saldırganlığı üç boyut olarak sınıflandırmıştır: a) fiziksel ya da sözel saldırganlık, b) aktif ya da pasif saldırganlık, c) doğrudan ya da dolaylı saldırganlıktır. İttirmek, baskı yapmak, çekiştirmek, vurmak, ısırarak gibi davranışlar fiziksel saldırganlığa örnek olarak gösterilirken, sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiye incitmek ve ona zarar vermek ise, sözel saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Aktif saldırganlık, amaca yönelik bir davranış olup, bu davranış biçiminde saldırganının kurbanına acı çektirme ve canını yakma amacı esastır. Pasif saldırganlık ise, aktif saldırganlığın zıttıdır; karşıdaki kişiye aktif olarak zarar vermek yerine, onun amacını gerçekleştirmesine engel olmak olarak tanımlanabilir. Doğrudan saldırganlık karşıdaki kişiyi kışkırtmaya ya da öfkelenmeye neden olabilecek zararlı uyarıların direkt olarak karşıdaki kişiye gönderilmesi sonucunda

oluşan saldırganlık türü iken, dolaylı saldırganlıkta ise dolambaçlı yollarla karşıdaki kişiye zarar verici uyarıların gönderilmesi söz konusudur.

2.1.3. Saldırganlığın Nedenleri

Literatür incelendiğinde saldırganlık ve şiddet olarak tanımlanan pek çok davranışın oluşumuna neden olan etkenler, günümüzde giderek çoğalmakta ve şekil değiştirmektedir. İnsansaldırganlığının sadece tek bir faktöre ya da psikolojik sürece bağlı kalarak açıklanması beklenmemelidir. Diğer patolojik durumlarda olduğu gibi saldırgan davranışların oluşumunda da, büyük olasılıkla sayısız eğilim ve tetikleyici faktörün, çevresel koşullarla da birleşerek saldırganlığın oluşumuna zemin hazırladığı bilinmektedir. Nörolojik, hormonal ya da diğer fiziksel anormallikler, genetik aktarım, doğum sırasında yaşanan sorunlar ya da travmatik faktörler ve diğer sebepler kuşkusuz ki saldırganlığın oluşumunda etkili olan faktörler arasında rol oynar. Fakat çevresel koşullar, ailesel ve bilişsel özellikler, saldırganlığın öğrenilmesini ve dışavurumunu büyük oranda geliştirmektedir. Çocukluk döneminde çocuklar, saldırganlık eğilimlerini gözlemlemek için pek çok fırsata sahiptir ki bu noktada çocuk kendi saldırganlık davranışını pekiştirir ve sergiler. Buna rağmen bu şartlar altında yalnızca bazı çocuklar ciddi bir şekilde saldırgan olurlar. Ciddi boyuttaki anti-sosyal ve saldırgan davranışların oluşumu çocukların gelişim dönemlerinde karşı karşıya kaldıkları pek çok faktörün içiçe geçmesinin bir sonucudur. Tek başına bir faktör, sadece saldırganlığın oluşumunda etkili olan parçalardan birinin temsilidir (Huesmann,1987).

Saldırganlığın oluşumunda etkili olan faktörlerden biri duygusal boyuttur. Duygusal yaşantılar, özellikle öfke ve heyecansal uyarılma, ayrıca yaşanan engellenme duygusu ve daha pek çok olumsuz duygu yaşantısının saldırgan davranışların oluşumuna sebebiyet verdiği kabul edilmektedir (Loeber ve Hay, 1997).

Bireyi engelleyen nesne veya kişiye yapılan saldırganlık, bazen uyumagötürücü, bazen de uyum bozucu türden saldırganlıktır. Engellenme sonucu ortaya çıkan kızgınlık duygusu bazen ifade edilemez. Böyle durumlarda, bizi engelleyen kişi ya da olay gücümüzün üstünde ise, engellenme sonucu ortaya çıkan kızgınlık yer değiştirir ve gücümüzün yettiği kişi veya nesnelere yönelir (Cüceloğlu,1992).

İnsanlar üzerinde saldırganlık davranışına neden olan etmenler incelendiğinde toplumsal faktörler dikkat çekmektedir. İnsan toplum içinde var olur ve ilk sosyalleşmeye aile

de başlar. Olweus (1987), tüm faktörlerden en önemlisinin aile faktörü olduğuna dikkat çekmiştir. Ana babanın güçlükler karşısında tutumları ve davranışları, aile içinde birbirilerine karşı davranışları çocuk üzerinde çok fazla etkili olmaktadır (Besag, 2002, Akt. Öztürk, 2008). Ayrıca ana babaların çocuklarının davranışlarını gereksiz yere engellemeleri, istek ve davranışlarını eleştirmeleri, sık sık ceza vermeleri, her isteğine boyun eğmeleri veya ihmal etmeleri çocuklarda saldırgan davranışlara neden olmaktadır. Aile içi iletişim, ana babanın mesleği, çalışma durumları, evde yaşanan anlaşmazlıklar, boşanma, işsizlik, ekonomik sıkıntılar gibi faktörler de saldırganlığın ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Şahin, 2011).

Şiddette tanık olmak ya da maruz kalmak gözlem yoluyla öğrenmenin gerçekleşmesinde oldukça güçlü bir etki yapar. Bu güçlü etki bir yandan çocukların saldırgan davranışları öğrenmesini sağlamakta, diğer bir taraftan da erken çocukluk döneminin normal gelişimsel sürecinin doğal bir parçası olarak düşünülen saldırgan davranışların sönmesini zayıflatmaktadır. Bu doğrultuda yapılan pek çok araştırma şiddete maruz kalma ile ergenlerin saldırgan davranışlar arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir (Mazefsky ve Farrel, 2005).

Saldırganlık davranışının oluşumunda etkili olan faktörlerden biri de ana baba tutumlarıdır. Yavuzer (1991), aşırı baskıcı ve otoriter tutum ile dengesiz ve tutarsız ana baba tutumları ile yetiştirilen çocuklarda saldırgan davranışların daha fazla görüldüğünü ifade etmiştir (Aydın, 1997). Ayrıca aşırı hoşgörülü ana baba tutumu da çocukta saldırganlık davranışının ortaya çıkmasına sebep olur. Aşırı hoşgörülü ana baba, çocuğun isteklerini hiçbir denetim ve sınırlama getirmeksizin daima kabul eden ana babalardır. Araştırmalara göre bu tutumun sürekliliği de çocuğun gerektiği zaman duygu, istek ve dürtülerini denetleyebilme yeteneğinin gelişiminde olumsuz etki yaratır; bu durum da saldırgan davranışlara neden olur (Ekşi, 1990).

Çocuk gelişiminde önemli rol oynayan annenin boşanma, ölüm, terk gibi çeşitli nedenlerle aileden ayrılması saldırgan davranışlar geliştirmesine neden olabilmektedir. Çocuk anne yoksunluğu olayına yaşına ve gelişim düzeyine göre farklı tepkiler gösterebilir. Okul öncesi dönemde yaşanan ayrılıklar sonucunda çocuk artık sevilmediği ve istenilmediği duygusuna kapılarak bu durumdan kendini sorumlu tutabilmekte ve savunma amacıyla saldırgan davranışlar geliştirebilmektedir. Okul çağı çocukları ise ebeveynlerinden birinin ayrılığı ya da yeni bir ebeveynle tanışma durumuna, daha şiddetli tepki verebilmekte

dolayısıyla çocukta kaygı ve korku hali oluşmaktadır. Çocukların bu korku ve kaygılarına karşı benliklerini korumak amacıyla reddetme, karşıt tepki verme mekanizmaları kullandıkları bunun sonucu olarak da huysuz, hırçın, tedirgin ve saldırgan davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Dizman ve Gürsoy, 2005).

Saldırganlık konusunda ele alınması gereken bir başka konu okullardır. Çocuk ailesinden sonra zamanın büyük bir kısmını okulda geçirmektedir. Okul ortamında çocukların saldırgan davranışlar göstermelerine neden olabilecek çok fazla etmen vardır. Öfke duyan, saldırgan davranışlarda bulunan çocuklar sık sık kavga ederler, ilişkileri çok bozuk ve gergindir, kurallara uymakta zorlanırlar ve bu yüzden sık sık ceza alırlar. Okulda olduğu gibi evde de sorun çıkarırlar ve tekrarlayıcı olumsuz davranışlar sergilerler. Sağlıklı yollardan ilgi göremeyen çocuklar ilgi görmek amacıyla saldırgan davranışlar gösterebilirler. Bu şekilde çocuklar dikkatleri üzerlerine çekmektedirler (Özdemir, 2001).

Bununla birlikte bazı çocuklar da okulda arkadaşlarını model alarak saldırgan davranışları öğrenebilmektedirler. Arkadaşlarının saldırgan davranışlar yoluyla çoğu şeyi elde ettiğini gören çocuk, bu duruma özenerek, saldırgan davranışlar gösterebilmekte, bazı durumlarda da çocuk grup içerisinde lider olma, kabul görme, desteklenme ihtiyacından dolayı çevresine karşı saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir (Aral, 2004).

Antisosyal ve saldırgan davranışların gelişimi üzerinde etkili olan faktörler arasında, zor mizaç, düşük IQ seviyesi, akademik eksiklikler, öğrenme güçlükleri, az gelişmiş sosyal ilişkiler ve olumsuz akademik ilişkiler sayılabilir. Düşük okul başarısı ve sosyal hünerlerin yetersizliği ise çocuklarda “suç işleme” risk faktörlerini oluşturur (Sutton ve Diğerleri, 1999). Özellikle çocukların zor bir mizaca sahip olması, onların yaşadıkları davranış problemleri ve saldırgan davranışları ile ilişkilendirilir (Loeber ve Hay 1997).

Saldırganlığın oluşumunda etkili olan diğer bir faktör ise arkadaşlık ilişkileridir. Arkadaşlık ilişkilerini inceleyen pek çok araştırma, akranları ya da arkadaşları tarafından reddedilen çocukların, saldırganlık tepkileri verme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır (Loeber ve Hay, 1997).

Saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olan başka bir faktör de sosyal bilgi işleme süreçlerinde yaşanan kusurlar ve hatalar olarak ifade edilebilir. Dodge ve Sonberg

(1987),8-10 yaşlarındaki saldırgan olan erkek çocukların sergiledikleri bu (saldırganlık ve düşmanlık) durumun nedenlerini: a) arkadaşlarının niyetlerini yorumlamadaki düşmanca tavır, b) arkadaşlarının niyetlerini yorumlamadaki eksiklikler, c) davranışsal tepkiye yapılan yorumlamaları ilişkilendirmedeki eksiklikler olarak açıklamışlardır. Dodge, Petit, Mc Claskey ve Brown (1986), saldırgan olan çocukların çevreden gelen ipuçlarını anlamlandırmada, değerlendirmede; sosyal bilgiyi işlemede, kodlamada ve karşılaştıkları durumları uygun karşılıklar bulmada ve genellemede spesifik eksikliklerinin olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Guerra ve Slaby (1989) yaptıkları çalışmalar sonucunda, saldırgan olan ortaokul seviyesindeki erkek çocukların, karşılaştıkları sosyal problemleri kendilerine yöneltilmiş düşmanca (hostilite) bir tavır olarak tanımladıklarını bulmuşlardır. Cole, Underwood ve Lochman'ın (1991) çalışma sonuçlarına göre; saldırgan çocukların başkalarının niyetlerini kötü olarak yorumladıkları ve bu yüzden sosyal olarak beklenen tepkileri vermedikleri ya da çok olumsuz (ör: saldırganlık) tepkiler verdiklerini tespit etmişlerdir (Akt: Coleman ve Kardash, 1999).

Saldırganlığın bu kadar çok yaygın olmasının nedenlerinden biri de kitle iletişim araçlarıdır. Günümüzde kitle iletişim araçlarının hızlı bir şekilde yayılması, bu araçların, seyirci, dinleyici ve okuyucuya şiddet eylemlerinin ve suç olan davranışlarının farklı biçimlerini ve düzeylerini göstermesi, saldırganlık ile kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmıştır. İlk çocukluk yıllarından itibaren çocuklar, kitle iletişim araçlarından gördükleri, kendilerine model olarak seçtikleri kahramanların özelliklerini ve davranışlarını oyunlarında ve günlük yaşamlarında yer vermeye başlamaktadırlar. Bu kahramanlar, çeşitli davranışları ile çocukta ki saldırgan davranma güdüsünü ortaya çıkarabilirler (Yavuzer,1998) Ayrıca kitle iletişim araçlarındaki saldırganlığın kimleri ne derece etkileyeceği, bireylerin saldırganlıkla ilgili geçmiş yaşantılarına, kişilik özelliklerine ve sosyal çevrenin saldırganlığa verdiği değere göre değişiklik gösterebilir (Aydın ve Aydın, 1993).Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun günlük yaşamda yeri çok önemlidir. Televizyon, izleyen kişilere bildikleri saldırgan davranışları anımsatmakta, yeni saldırgan davranışları öğretmekte, bunları hangi durumlarda ve ne zaman kullanabileceği konusunda bilgi vermektedir (Dönmez, 1994).

Saldırganlığı etkileyen faktörler arasında çevresel belirleyicilerden de söz edilebilir. Modern yaşamın vazgeçilmezleri arasında yer alan kimyasal ve endüstriyel ürünler saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu bağlamda öncelikli olarak hoş

olmayan kokulara yer verilebilir. Ayrıca aşırı sıcaklık, gürültü ve kalabalık ortamlar şiddet ve saldırganlığa yol açabilir (Vatandaş, 2003).

2.1.4. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Görüş ve Yaklaşımlar

Literatür incelendiğinde, saldırganlık davranışının nedenlerini, ortaya çıkış biçimlerini ve işlevlerini farklı şekillerde araştıran pek çok görüş ve kuram ele alınmıştır. Bu görüşlerden bazıları saldırganlığı doğuştan gelen ve içgüdüsel bir davranış olarak açıklarken bazıları ise sonradan kazanılan öğrenilmiş bir davranış olarak açıklamaktadır. Bu bölümde saldırganlık ile ilgili kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir.

2.1.4.1. Biyolojik Temelli Kuramlar

Biyolojik kuram, insanların ve hayvanların neden olduğu saldırganlık içeren davranışları araştırmıştır. Araştırmacılar saldırganlıkla ilgili olduğu düşünülen genleri, hormonları ve beyin çeşitli bölgelerini incelemişlerdir ve bunların saldırganlıkla nasıl bir ilişkisinin olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Ayrıca, canlıların fizyolojik yapısının saldırganlık davranışıyla ilgisi araştırılmıştır (Öztürk, 2008).

Saldırgan davranışlarla ilgili beyin bölümlerinin incelenmesinde canlılarda hipotalamusun saldırgan davranışların hem başlamasında hem kontrolünde önemli bir yeri olduğu bulunmuştur. Kedilerin ve farelerin hipotalamuslarının elektrik ile uyarılması sonucunda saldırgan davranışlar gözlemlenmiştir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hilgard, 1990).

Saldırganlıktan sorumlu olan beyin önemli bir bölümünün ise amigdala olduğu öne sürülmüştür. Limbik sistemin bir parçası olan amigdala duyguların kontrolünden sorumlu beyin bölümü olarak bilinir. Saldırganlık gösteren hayvanlarda amigdalanın çıkarılması ile birlikte bir sakinlik hali gözlemlenmiştir. Bu bölgede lokalize olan bazı tümöral oluşumların aşırı saldırganlığa yol açtığı gözlemlenmiştir (Uğur, 1994). Özellikle limbik sistemde yer alan tümörlerin saldırgan davranışlara neden olduğu çeşitli klinik araştırmalarla desteklenmektedir. 1966 yılında eşini ve çocuklarını öldürdükten sonra 38 kişiyi rehin alan ve 14 kişiyi öldürdükten sonra da kendi yaşamına son veren Charles Whitman'a yapılan otopsi sonucunda beyinde (limbik sistemde) büyük bir ura rastlanmıştır. Benzer şekilde hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda limbik sistem bozukluklarında ve bu bölgede yer alan urların saldırganlığın oluşumunda etken bir rol oynayabileceğini dikkati belirtmektedir (Clayton, 2000).

Biyolojik kurama ait diğerk bir açıklama kadın ve erkeklerin taşıdığı kromozomların farklı kombinasyonlarınıninsaldırğanlığa neden olduğu şeklindedir. Her insanda 23 çift kromozom bulunmaktadır ve biri cinsiyeti belirlemektedir. Kromozomlar kadınlarda XX erkeklerde ise XY şeklindedir. X kadın cinsiyetini, Y ise erkek cinsiyetini temsil etmektedir. Ancak bazı erkeklerde bu kromozom XYY şeklinde görülmektedir. Bazı araştırmacılar fazla olan bu Y kromozomunun saldırgan davranışları arttırdığını düşünmektedirler. Yapılan bazı araştırmalarda, XYY kromozom bozukluğunun, ciddi suç işlemiş erkeklerde daha fazla olduğunu göstermektedir (Erkiner,2012).

Saldırğanlığı etkileyen diğerk bir faktör de erkeklik hormonu olan androjen hormonudur. Androjen hormonunun beynin işleyişini etkilediğı gibi kas gelişimini ve fiziksel büyümeyi de etkileyerek, dolaylı olarak saldırganlığa neden olduğu varsayımı şeklindedir. Bu düşünce genetik ve hormonal bulgular üzerine yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Örneğın, bazıhayvanların çiftleşme dönemlerinde androjen hormon düzeyinin yükselmesi, erkekler arasında saldırgan ve kavgacı davranışlara neden olmaktadır (Bandura, 1973).

Biyolojik temelli kuramcılar, son yıllarda, temel işlevi sinirler arası iletimi gerçekleştirmek ve sinirlerden gelen uyarıları diğerk sinir hücrelerinin almasını sağlamak olan nörotransmitör hücreler ile insan ve hayvan saldırganlığı arasındaki ilişkiyi incelenmeye başlamıştır. Beyindeki sinirsel iletimi sağlayan söz konusu yapılar saldırganlıkla birlikte daha pek çok davranışı etkilemektedir. Norepinefrin ve Dopamin, saldırganlığın ortaya çıkışına ve artmasına yol açan nörotransmitterlerdendir. Yapılan çalışmalar Serotonin'in dürtüsel saldırganlığı ketleyen bir nörotransmitter olduğu yönündedir. Gerek hayvanlar gerekse şiddet suçundan mahkum olmuş insanlar üzerinde yapılan araştırmalar düşük beyin serotonin düzeyi ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi doğrular niteliktedir (Akt, Çelik, 2006).

Biyolojik kuramın saldırganlıkla ilişkisini öngördüğü bir diğerk görüş ise beslenme kusurlarıdır. Biyolojik kuram özellikle katkı maddelerinin kullanımı, protein, demir, çınko eksiklikleri ve hipoglisemi, kolesterol ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Pek çok araştırma demir eksikliği ve saldırgan davranışlar ile davranış bozuklukları arasında doğrudan bir ilişkinin varlığına vurgu yapmaktadır (Rosen ve Diğerkleri,1985). Benzer bir şekilde Halas, Reynolds ve Sandstead (1977) yaptıkları araştırmalar sonucunda çınko eksikliğının insan ve hayvan saldırganlığına etki ettiğine dikkat çekmektedir (Çelik,2006).

2.1.4.2. İçgüdü Kuramları

İçgüdü kuramları başlığı altında, saldırganlığa doğuştan ve içgüdüsel yaklaşımlarıyla açıklamalar getiren Psikanalitik Kuram ve Etiyolojik Kurama ilişkin bilgiler verilmiştir.

2.1.4.2.1. Psikanalitik Kuram

Saldırganlığı açıklayan en eski kuram içgüdü kuramıdır ve bu kuramın temsilcisi Freud'tur. Freud'un görüşleri ilk kez ana çizgileriyle "Why War" (Niçin Savaş) adlı ünlü bir mektupta dile getirilmiştir. Bu mektup, 1932 yılında Albert Einstein'ın Freud'a yönelttiği insanlığın savaştan nasıl kurtarılacağına ilişkin sorusuna yanıt olarak yazılmıştır (Morgan,2000).

Freud saldırganlığı, birinci içgüdüsel dürtü kuramında kendini koruma ile cinsel içgüdü arasındaki savaşımın sonucu olarak gördüğünü, ikinci içgüdüsel dürtü kuramında ise yaşam içgüdü ile ölüm içgüdü arasındaki savaşımın sonucu olarak değerlendirmektedir (Fromm, 1993). Psikoanalitik yaklaşıma göre, insan davranışları iki temel içgüdü tarafından yönetilir. Bu iki temel içgüdüden biri yaşam içgüdü (eros)diğeri ise ölüm içgüdü (thanatos) olarak adlandırılır (Akpınar, 2010). Yaşam içgüdüleri bireysel yaşamın ve insan ırkının sürekliliğini sağlar. Açlık, susuzluk ve cinsellik bu kategoride değerlendirilebilir. Yaşam içgüdüünü çalıştıran enerji türünü libido olarak adlandırmıştır (Geçtan, 2000). Ölüm içgüdüünün önemli bir türevi saldırganlık dürtüsüdür. Freud'a göre saldırganlık, insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan, diğer insanlarla savaşır ya da onlara karşıt davranışlar geliştirir. Çünkü insanda, kendini yok etme isteği vardır ve bu istek bilinçsizce diğer nesnelere yönelir. Böylece insan başka insanlara yönelik yıkıcı ve saldırgan davranışlar sergilemektedir (Karahana ve Sardoğan, 2004). Ayrıca yaşam ve ölüm içgüdüleri birbirini etkisiz kılabilir ya da biri diğerinin yerine geçebilir. Örneğin, yeme eyleminde açlık ve yıkıcılık birbirine geçmiştir; doyum, yiyeceği ısırma, çiğneme ve yutma hareketleriyle sağlanır. Cinsel içgüdüünün türevi olan sevgi, ölüm içgüdüünün türevi olan nefret nötrleştirebilir ya da sevgi nefretin, nefret sevginin yerine geçebilir (Geçtan, 2000).

Freud, saldırganlığa eğilimli olmanın doğuştan gelen, bağımsız ve içgüdüsel bir eğilim olduğunu savunmaktadır. Geleneksel psikanalitik kurama göre saldırganlığa neden olan enerji insan bedeni tarafından sürekli olarak üretilir. Örneğin, gıdaların bedenimize alınması bir

kısının saldırgan olduğu varsayılan enerjinin üretilmesine neden olur. Saldırganlık bu yüzden içten gelen ve açığa vurulması zorunlu bir güdü olarak ifade edilmektedir (Deaux, Dane ve Wrightsman, 1993; Akt: Erkiner, 2012). Bu nedenle Freud, saldırganlığın gerekli ve yararlı olduğunu savunmuştur. Eğer insanlar saldırgan davranışlarda bulunmazlarsa, saldırganlığa neden olan enerji birikir ve kendisine bir çıkış arar ve bu enerji bir şekilde davranışlara yansımaz ise psikolojik rahatsızlıklara neden olur. Saldırganlığın davranışa yansımaları durumunda ise, kişi deşarj olup saldırganlık enerjisini azaltacak vedaha ciddi sorunların oluşmasını önlemiş olacaktır. Onun bu görüşünepsikoanalitik kuramda “*katarsis*” adı verilir(Vatandaş, 2003).

2.1.4.2.2. EtiyolojikKuram

Etiyoloji hayvan davranışlarını kendi doğal ortamlarında inceleyen bilim dalıdır. Konrad Lorenz saldırganlığın içgüdüsel olarak doğuştan insanda bulunduğunu savunmaktadır.Ancak Lorenz ve Freud’un bazı görüşleri farklılık göstermektedir.Lorenz, Freud’un aksine, saldırgan davranışların dışsal uyarıcılar tarafından başlatıldıklarını savunur (Lorenz, 1996). Diğer yandan Freud saldırganlığı yıkıcı bir güç olarak görürken, Lorenz’e göre saldırganlık organizmanın uyumunu kolaylaştıran olumlu bir özelliktir (Baron ve Byrne, 1987).

Lorenz, saldırganlığın türler arasında değil türler içinde olduğunu savunmaktadır. Lorenz’e göre bir organizma kendi türündekilere değil, diğer türlerden olanlara daha çok saldırgan davranışlarda bulunur. Bu kurama göre organizmalar türün en güçlü ve en iyi olanlarının yaşamasını ve o türün devamının sağlanması için saldırgan davranışlar sergilerler(Koç, 2011).

Hayvanlarda saldırganlığı araştırmış olan Lorenz, balıkları gözlemlemiştir. Erkek balıkların kendi türünden olan erkek balıklara saldırdıklarını, diğer türlerdeki balıkları ise görmezlikten geldiklerini ve onlara saldırmadıklarını ortaya çıkarmıştır. Fakat eğer biri dışında aynı türdeki bütün erkek balıklar akvaryumdan alınırsa, yalnız kalan balık, daha önce dokunmadığı başkatürden balıklara da saldırmaktadır. Ayrıca kendi türünden bir dişi dışında bütün balıklar akvaryumdan alındığında, sonuçta ona da saldıracak ve öldürecektir. Lorenz saldırganlığın içgüdüsel bir gereksinim olduğunu ve alışılmış hedeflerin uzaklaştırılması

durumunda hayvanların bu içgüdünün etkisiyle hazır buldukları herhangi bir hedefe saldırdıklarını ifade etmiştir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989).

Lorenz,'e göre insan saldırganlığı sürekli akan bir enerji pınarının beslediği içgüdüdür ve dış uyaranlara karşı bir tepkinin sonucu olması gerekmez. İçgüdüsel bir harekete özgü enerjinin o davranışın kalıbıyla ilişkili sinir merkezinde sürekli olarak biriktiği ve yeterince enerji birikmişse, bir uyaran olmasa bile, bir patlamanın meydana gelme olasılığı bulunduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda saldırganlık, esas olarak dış uyaranlara karşı tepki değil, insanın içinde “gömülü”, serbest kalmaya çabalayan ve dış dürtülerin yeterli olup olmamasına bakmaksızın anlatımını bulacak bir uyarılmadır (Fromm, 1993).

2.1.4.3. Engellenme ve Saldırganlık Kuramı

Engellenme-saldırganlık kuramı ilk olarak 1939'da Yale Üniversitesi profesörlerinden, John Dollard, Neal Elgar Miller, Orval Hobart Mowrer, Leonard William Doob ve Robert Richardson Sears tarafından geliştirilmiştir. Dollard ve arkadaşları, saldırganlık davranışının ortaya çıkması için her zaman engellenmenin var olması gerektiği ve engellenmenin her zaman saldırganlık davranışını doğuracağını savunmaktadır (Berkowitz, 1978).

Engellenme ve Saldırganlık Kuramı, bir kişinin herhangi bir amaca ulaşma çabası engellendiğinde, engellenmeye neden olan kişi ya da nesneye zarar verme davranışını güdüleyen bir saldırgan dürtü ortaya çıkar. Bu önermenin iki önemli özelliği vardır: birincisi, engellenme saldırganlığın olağan nedenidir, ikincisi ise, saldırganlığın doğuştan gelen temel dürtüler (açlık, susuzluk, seks ve bu özellikleri taşıyan diğer temel dürtüler) gibi hedefine ulaşmaya kadar süren bir enerji biçimi olma özelliği taşımasıdır (Atkinson ve Atkinson, 1999).

Engellenme ile ilgili yapılan bir çalışmada, bir grup çocuğa bir oda dolusu oyuncak gösterilmiş fakat çocukların odaya girmelerine izin verilmemiştir. Çocuklar oyuncaklara dışarıdan bakmışlar, oynamak istemişler, fakat onlara ulaşamamışlardır. Bir süre bekledikten sonra çocukların oyuncaklarla oynamalarına izin verilmiştir. Diğer gruptaki çocuklara ise böyle bir engelleme olmadan hemen odaya alınıp oyuncaklarla oynamalarına izin verilmiştir. Engellenen çocukların oyuncaklarla oynamayıp onları yerlere vurdukları, duvarlara çarptıkları ve genel olarak yıkıcı davranışlarda buldukları gözlenmiştir. Engellenmeden oyuncaklara

ulaşmalarına izin verilen çocukların ise daha sakin ve daha az saldırgan bir şekilde oyuncaklarla oynadıkları gözlenmiştir (Freedman ve ark, 1998).

Engellenme ve saldırganlık kuramı keyfi ya da amaçlı engellenme, keyfi olmayanlardan daha fazla saldırganlığa neden olduğunu belirtmektedir. Eğer engellenme kaza sonucu, haklı bir nedene dayalı olarak algılanırsa insanları çok fazla kızdırmamaktadır ve saldırganlık olasılığını azaltmaktadır. Yani zarar verme niyeti algılanmazsa engellenme daha az kızgınlığa ve bu kızgınlığın sonucunda daha az saldırganlığa neden olmaktadır (Freedman ve ark, 1993).

Engellenme etkisi ne kadar güçlü olursa, huzursuzlukta o kadar yoğun olur. şiddet doğrudan doğruya huzursuzluğun kaynağına yönelir. Eğer bu yasaklanır ve engellenirse, dolaylı saldırganlık ya da öznenin kendi kendine geliştirdiği saldırganlık hareketleri görülmeye başlar. Kısaca saldırganlık, huzursuzluğun boşalma ve patlama şekli olarak kabul edilmiştir (Michaud,1991,Akt: Efilti, 2006).

Engellenme ve saldırganlık kuramının ele aldığı diğer bir kavram yer değiştirmiş saldırganlıktır. Yer değiştirmiş saldırganlıkta, saldırganlık engellenme kaynağı olmayan kişi veyanesneye yönelmektedir. Dollard ve arkadaşlarına göre, engellenmenin tolere edilemeyeceği durumların dışında, saldırganlık ertelenir ve başka kişilere veya nesnelere yönelir. Saldırganlığın yöneldiği bu kişiler veya nesnelere, mümkün olduğunca engellenmenin kaynağına benzeyen güvenli hedeflerdir Örneğin, okulunda müdürüne sinirlenen bir öğretmen evde eşine ya da çocuklarına bağırabilir. Bu örnekte olduğu gibi saldırganlık daha tehlikesiz bir hedefe yönelmektedir (Brewer ve Crano, 1994).

Engellenme ve saldırganlık kuramına göre, engellenen bir bireyin ufak tefek saldırgan davranışlar sergilemesine izin verilmelidir. Bu tür saldırgan davranışlar hem bireyin gerilimini ortadan kaldıracak hem de yakın bir gelecekte vahim sonuçlar doğurabilecek, saldırgan bir davranışta bulunmasını azaltacaktır. Engellenmeyi izleyen saldırgan bir davranışın gerilimi ortadan kaldırması ve bireyi yakın bir gelecekte saldırgan bir davranışta bulunma olasılığını azaltması olayına “boşalma (catharsis)” adı verilmektedir. Boşalma, engellenme ve saldırganlık kuramını saldırgan davranışların kontrol altında tutulabilmesi için önerdiği yoldur (Çetinkaya, 1991; Akt.: Kula, 2008).

Boşalma (catharsis) prensibine göre, saldırganlık hayal etme, rüya görme, saldırganlık davranışını gözleme yoluyla da ifade edildiği için saldırganlık dürtüsünde azalmaya ve rahatlamaya neden olmaktadır. Bu prensibin saldırganlığı önleme çalışmalarında da önemli role sahip olabileceği düşünülmüştür. Ancak saldırganlığı hayal etmek ya da saldırgan bir modeli izlemek saldırganlığı azaltmaktan çok arttırabilmektedir de. Ayrıca, boşalma prensibine göre, saldırganlık davranışlarına başvurulması kısa vadede saldırganlığı azaltırken, uzun vadede gözlenen saldırganlık davranışlarını arttırmaktadır (Berkowitz, 1993; Akt.: Kula, 2008).

2.1.4.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramının temsilcisi olan Albert Bandura, saldırganlıkta öğrenmenin önemini savunmaktadır. Bu kurama göre saldırganlık öğrenilen bir davranıştır ve bireyler bu davranışı başkalarının gösterdiği benzer davranışları gözlemleyerek, bunları örnek alma yolu ile taklit ederek öğrenirler. Bireyler kendilerini, saldırgan davranış gösteren bireylerin yerine koyarak onlarla özdeşleşerek saldırgan davranmayı öğrenirler (Kulaksızoğlu,2000).

Bandura, saldırgan tepkilerin pekiştirme ve taklit yoluyla öğrenilebileceğini öne sürmektedir. Pekiştirme, anne-baba, çevre tarafından verilen cezalar, saldırgan davranışların onaylanması, övülmesi, saldırgan davranıştan dolayı istediğini elde etmesine izin verilmesi yolu ile olmaktadır. Taklit ise, çocukların çevrelerinde bulunan saldırgan modelleri gözlemleyerek saldırganlık davranışını öğrenmesi ile ortaya çıkmaktadır (Şahan, 2007).

Bandura ve arkadaşları, örnek almanın saldırgan davranış üzerindeki etkisine ilişkin bir dizi çalışma yapmışlardır. Canlı örnek almanın saldırgan davranışı öğrenme üzerindeki etkileri Albert Bandura ve iki meslektaşı tarafından incelenmiştir. Bandura ve meslektaşları, bir adamdan oyuncak bebek Bobo'ya çocukların daha önce hiç görmedikleri saldırganca hareketler yapmasını söylemişlerdir. Adam Bobo'yu odada tekmelemiş, kafasına bir çekiçle vurmuş, havaya atmış ve sözlü saldırganca ifadeler kullanmıştır. Kreşteki çocuklar, oyuncak bebek Bobo'ya sözlü ve fiziksel saldırıda bulunan bu yetişkini gözlemlemişlerdir. Daha sonra çocuklar Bobo dahilçeşitli oyuncakların olduğu oyun odasına alınmışlardır. Oyuncak bebek Bobo'yla birlikte bir sürü oyuncakın olduğu oyun odasında, çocukların, adamın davranışlarının ne kadarını taklit ettikleri gözlemlenerek, öğrenme miktarı ölçülmüştür. Saldırgan örneği izlemiş olan çocuklar, onu hiç izlememiş olanlara (ya da saldırgan olmayan

bir örneği izlemiş olanlara) oranla, oyun odasında daha çok saldırganca hareket etmişler ayrıca saldırgan modeli izlemiş olan çocuklar, diğerlerine göre saldırgan davranışlar sergilemeye daha fazla istekli görünmüşlerdir (Morgan,2011).

Anne-babalar, ilk yıllardan itibaren bir çocuk için temel modelleri oluştururlar. Anne-babalar hem temel pekiştirme kaynakları, hem de en etkili modeller oldukları için, bir çocuğun gelecekteki saldırgan davranışı büyük ölçüde anne-babanın çocuğa ve birbirlerine karşı nasıl davrandıklarına bağlıdır. Çocuk anne-babasının davranışlarını gözlemleyerek hangi davranışlara saldırgan tepkiler verdiklerini öğrenir ve kendisi de buna göre davranır(Tuzgöl,1998).Ayrıca, çocuğun bazı davranışları pekiştirilmekte, bazı davranışları ise cezalandırılmaktadır. Pekiştirilen davranışlar çocuğun bilişsel süreçlerine işlenmekte ve kişilik yapısında belli bir süreklilik kazanmaktadır. Bandura, anne-babaların arkadaşlarına saldırgan davrandığı için çocuklarını cezalandırdığında, çocuğun aynı davranışı göstermekten çekineceğini sandıklarını ifade etmektedir. Ancak, çocuğun verilen bu cezadan saldırganlığı da öğrendiğini vurgulamaktadır (Gander ve Gardiner, 1994, Akt. Efiltili, 2006).

Çocuğun toplumsallaşma süreci ailede başlamaktadır. Cinsiyetine uygun rolleri anne ve babasından öğrenmeye başlayan çocuk, şiddetin bazı türlerini de ilk olarak aile yaşamında deneyimlemektedir. Çocuk, aile içinde başlayan eğitim sürecinde, özellikle, cinsiyet rollerine ve toplumsal kurallara ilişkin bilgileri öğrenmektedir (Teber, 1990).

2.1.4.5. Bilişsel-Davranışsal Yaklaşım

Bilişsel kuram duygu-davranış-biliş arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Diğer kuramların aksine bilişsel yaklaşım gelişimsel konulara önem veren bir yaklaşımdır ve bazı saldırgan davranış biçimlerini yorumlamadaki değişimleri incelemektedir (Durkin, 1995; Akt: Yalçın, 2004).

Bilişsel kuram saldırganlığın açıklanmasında model alma ve özdeşim kurmanın yanı sıra saldırganlığa ilişkin şemaların üzerinde durmaktadır. Bilgiyi işleme kuramına göre, sosyal davranış bir yere kadar bireyin önceki yaşamı boyunca öğrenilen davranış programları tarafından kontrol edilmektedir. Bu programlar, hafızada depolanan bilişsel yapılar olarak tanımlanır ve davranış sosyal problemleri çözmek için yol gösterici olarak kullanılmaktadır.

Bu şemalar, gözlem, pekiştirme ve saldırganlığın göze çarptığı bir durumun yaşandığı kişisel deneyimler yoluyla öğrenilmektedir. Bu şemalar, diğer bilişsel davranış stratejilerinde olduğu gibi kodlanmakta, tekrar edilmekte, depolanıp, geri getirilmektedir. Bir kere bir yazı kodlandığında o şemanın kodlandığı orijinal duruma olan benzerliğe göre geriye getirilmesi kolaylaşmakta veya zorlaşmaktadır. Buna rağmen geriye getirilen bütün şemalar, açık davranışa çevrilmemektedir. Bir şema geriye getirildiğinde çocuk bunun uygunluğunu ve olası sonuçlarını var olan normlara göre değerlendirmektedir. Bir şemanın değerlendirilmesinde önemli olan, çocuğun kendini davranışının sonucunun nasıl olacağına ilişkin düşüncesi olmaktadır. Saldırgan davranmanın normal olduğunu düşünen bir çocuk saldırgan şemaları oluşturma eğilimindedir. Çocuğun kritik gelişim dönemlerinde saldırganlıkla ilgili oluşturduğu şemalar, saldırganlığı olumlu bir davranış olarak tanımlıyorsa çocuk ileride de saldırganca davranışlar sergilemektedir (Eron, 1994, Akt: Şahin, 2004).

Sekiz yaşında ilköğretim çağında gözlenen saldırgan davranışlar, otuzlu yaşlardaki yetişkinlik döneminde tutuklanma, mahkûmiyet, özellikle alkollüken araba kullanma ve trafik kurallarını ihlal etme, çocuklarına kötü davranma ve onları cezalandırma gibi davranışlara temel oluşturmaktadır. Başkalarıyla iletişim kurma ve bir problem çözme yolu olarak algılanan saldırganlık, erken yaşlarda öğrenilebilmektedir. Sık sık uygulanan cezalara rağmen, öğrenme çok başarılı olduğu için silinmesi zordur ve bu yüzden davranış, iyi yerleşmiş bilişsel yapılar (şemalar) içinde devam etmektedir. Bu nedenle, gençlik ve genç yetişkinlik dönemlerindeki müdahaleler ve iyileştirme programları geç kalmakta büyük ölçüde başarısız olmaktadır (Huesman, 1994; Akt: Şahin, 2004).

Çocuklarda, saldırgan davranış biçimleri zamanla değişime uğramaktadır. Bilişsel kuramcılar bu değişimin bilişsel gelişimi yansıttığını savunmaktadırlar. Çocuklarda başkalarının niyetini anlama becerisi gelişmekte ve eğer saldırı olduğunda çocuk, saldıran kişinin bu davranışının kasıtlı olduğunu düşünürse aynı şekilde saldırganca yanıt vermektedir. Saldırganlık yaşamın ilk yıllarında çocukların, sayısız sosyal etkinlik arasında ayrım yaptığını gösteren bir davranış biçimidir. Yaşamın ilk yıllarında dahi çocuklar saldırganlığın kime ve ne zaman kabul edilebilir olduğunu belirleyen sosyal kuralların farkına varmaya başlamaktadırlar. Bu dönemde çocuk kardeşi kendisine saldırdığı zaman yardım isteyebileceğini düşünmesine karşın, kendisi kardeşine saldırınca yardım isteyemeyeceğini bilmektedir (Durkin, 1995, Akt: Yalçın, 2004).

2.2. Çocuğun Algıladığı Evlilik Çatışması

2.2.1. Çocuğun Algıladığı Evlilik Çatışması İle İlgili Tanımlar

Evlilik çatışması kavramı ile ilgili literatür incelendiğinde çok farklı tanımlar ve bu konuda yapılmış pek çok araştırmaya rastlanmıştır.

Hatipoğlu (1993) evlilik çatışmasını, eşlerden biri diğ erinin ilgilerine müdahale etmeye kalktığı nda ortaya çıkan kişiler arası bir süreç olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Tümer (1998) ise evlilik çatışmasını, eşlerden birinin diğ erinin eylemlerine müdahale etmesiyle ortaya çıkan kişiler arası bir süreç olarak tanımlamıştır.

Profeta'ya (2002) göre evlilik çatışması, evli eşler arasında anlaşmazlık, uyuşmazlık ve karş ıtık çıkması durumu olarak tanımlamıştır. Uğurlu (2003) ise evlilik çatışmasını genellikle bir eş in diğ erine keyifsiz bir şekilde davranması ile başlayacağı ve bu durumda eşlerin ya tartışmaya girebileceği ya da tartışmadan kaçınabileceği şeklinde ifade etmiştir.

Tezer'e (1986) göre evlilik çatışmasını, eşlerden birinin isteklerinin diğ eri tarafından engellendiğini veya engellenmek üzere olduğunu algılamasıyla başlayan bir süreç olarak açıklamıştır. Özen (2006) ise çatışmanın, çiftler için mevcut çözümler tatmin edici olmadığı nda oluşabileceğini belirtmiştir.

2.2.2. Çocuğun Algıladığı Evlilik Çatışmasının Nedenleri

Evlilik çatışmasının temel sebepleri sosyal bilimcilerin özellikle incelediği konulardandır. Araştırmacılar, evlilik çatışmasına yol açan birçok etkenin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Fincham (2003), evlilik çatışmasının algılanan eşitsizlik, güç, kıskançlık, kişisel özellikler, evlilik dış ı cinsellik, aşırı alkol alımı, sözel ve fiziksel istismar gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Yine Rice (1983), evlilikte yaşanan temel problemin para ve cinsellik gibi konuların yanı sıra eşlerin aileleri, eşlerin kişilik özellikleri ve politik, dini, ahlaki, felsefi görüş açılarından kaynaklanan farklılıkların çatışmaya neden olabileceğini belirtmiştir.

Evlilikte eşlerin demografik özellikleri de evlilik çatışmalarına büyük oranda etki etmektedir. Yörükoğlu (2010) bu özellikleri, yaş, öğrenim, sosyo-ekonomik düzey, milliyet

alanlarındaki farklılıklar olarak belirtmiştir. Bunlara ek olarak, Cüceloğlu (2011) evlenen kişilerin farklı değer, önyargı ve kişiliğe sahip olmaları, ekonomik yetmezlikler, aileye dışarıdan gelen müdahaleler gibi durumların da evlilik çatışmalarına neden olduğunu ifade etmiştir.

Özügurlu (2010) aileye dışardan gelen müdahaleler gibi, aile içi problemlerin de evliliği olumsuz etkileyebileceğini belirtmiş ve özellikle çocuk, ebeveyn ve ebeveynlerin büyüklerinin etkileşiminden ortaya çıkan “üç kuşak” çatışmasından bahsetmiştir. Bu çatışma türü, özellikle üç kuşağın birlikte yaşadığı geleneksel aile ilişkilerinde görülür ve zaman zaman evliliğin sarsılmasına veya bozulmasına neden olabilmektedir. Bunlar ek olarak Köknelebeveynlerin çocukları için gelecek kararları alırken aile içi problemlere dikkat çekmiştir. Köknel (1988) ebeveynlerin çocukların eğitimi, öğretimi, meslek seçimleri ve evlilikleri konusundaki farklı görüşleri de evlilik çatışmasına yol açabileceğini ifade etmiştir.

2.2.3. Evlilik Çatışmasının Çocuğa Etkileri

Evlilik çatışmasının ebeveynler üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra çocukların bu çatışmalardan nasıl etkilendiği de önemli konulardan biridir. Çocuk toplumun temel unsurlarından biridir. Çocuk aile içinde yetişir, büyür ve yine aile içinde topluma hazırlanır (Erel ve Burman, 1995). Evlilik ilişkisi çocuğun çevresinin önemli bir kısmını oluşturur ve çocuğu doğrudan etkiler (Fincham, 1998). Bu yüzden evlilik ilişkisi ebeveyn çocuk ilişkisinde ve çocukların ruhsal gelişiminde önemli bir kavramdır (Sakız, 2011). Çocuktaki uyum problemlerinin evlilik ilişkisindeki sorunlarla ilişkili olduğu bilinmektedir (Cummings ve Davies, 2002; Grych ve Fincham, 1990). Evlilik çatışması çocukları strese sokar ve psikolojik uyumsuzluk gösterme risklerini artırır. Yüksek çatışmalı ailelerden gelen çocukların düşük çatışmalı ailelerden gelen çocuklara oranla çeşitli uyum ve davranış problemleri geliştirme riskleri daha yüksektir (Cummings ve Davies, 1994).

Cummings ve Davies (1994), evlilik çatışmasına maruz kalan çocuklarda görülen çeşitli problemleri sınıflandırmışlardır. Buna göre evlilik çatışmasına maruz kalan çocuklarda; dışsallaştırılmış davranış problemleri, içselleştirilmiş davranış problemleri, sosyal ve kişiler arası problemler ile düşük akademik başarı görülmektedir.

Dışsallaştırılmış davranış problemlerinde dışa yönelik gibi gözükten davranışlar kastedilmektedir (Budak, 2009). Evlilik çatışmasına maruz kalan çocuklarda ağlama, donma,

öfke, onaylanmayan davranışlar, karşı gelme ve saldırganlık gibi çeşitli dışsallaştırma problemleri örneklendirilmektedir (Cummings ve Davies,1994).

İçselleştirilmiş davranış problemleri, içe yönelik olarak gözüken kaygı, depresyon ve benzeri davranışlar olarak ifade edilir (Budak, 2000). Evlilik çatışmasına maruz kalan çocuklarda sıkıntı, öfke, depresyon, anksiyete, suçluluk, utanç, endişe ve korku gibi içselleştirilmiş problemler olarak sıralanmaktadır (Cummings ve Davies,1994).

Sosyal ve kişiler arası problemler çocukların evlilik çatışmalarından etkilendiği diğer bir alandır. Evlilik çatışmasının fazla yaşanması çocukların işlevsel olmayan sosyal beceriler ve ilişkiler geliştirmesi riskini arttırmaktadır (Grych ve Fincham, 1990). Evlilik çatışmasına maruz kalan çocuklarda uyumsuz ebeveyn çocuk ilişkisi, düşük kişiler arası beceriler ve sosyal yeterlik ile akranlar arasında olumsuz ilişkiler görülmektedir (Cummings ve Davies,1994).

Son olarak çocukların evlilik çatışmasından etkilendiği bir başka alan ise düşük akademik başarıdır. Evlilik çatışması düşük akademik performans ile ilişkilidir ve evlilik çatışmasına maruz kalan çocukların entelektüel başarı ve yeteneklerinde problemler olduğu gözlenmiştir (Cummings ve Davies,1994).

2.2.4. Çocuğun Algıladığı Anne Baba Çatışmasını Açıklayan Modeller

Anne babaların evlilik ilişkilerinin ve çatışmalarının anne baba çocuk ilişkisini nasıl etkilediği konusu ile ilgili genel olarak farklı yaklaşımlardan söz edilmektedir. Bu yaklaşımlar yayılma, telafi, duygusal güven güvensizlik ve bilişsel-bağlamsal çerçeve hipotezi olmak üzere dört gruba ayrılmıştır ve bu bölümde kısaca açıklanacaktır.

2.2.4.1. Yayılma Hipotezi

Evlilik kalitesi ve ebeveyn çocuk ilişkisi arasında olumlu ilişki olduğunu öne sürmektedir. Bu modele göre, tatminkar ve destekleyici evlilik ilişkisi olan ebeveynlerin, çocuklarının ihtiyaçlarına hassas bir şekilde tepki vermeye daha uygun olduklarını öne sürmektedir. Olumsuz ya da çatışmalı evlilik ilişkisi olan ebeveynlerin daha sinirli ve duygusal olarak tükenmiş olmalarına neden olacağını ve dolayısıyla çocuklarına karşı daha az hassas ve dikkatli olacaklarını öne sürmektedir. Böylece olumlu evlilik ilişkisi olumlu anne

baba çocuk ilişkisi ile ilgiliyken, olumsuz evlilik ilişkisi olumsuz anne baba çocuk ilişkisiyle ilgili olduğu düşünülmektedir (Erel ve Burman, 1995). Krishnakumar ve Buhler (2000), evlilik çatışması ve ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi meta analiz yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Araştırma sonuçları yayılma hipotezini desteklemektedir. Evlilik çatışmasının olumsuz ebeveyn çocuk ilişkisi ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna göre evlilik çatışması arttıkça olumsuz ebeveyn çocuk ilişkisi daha çok görülmektedir. Yine Erel ve Kissil (2003), evlilik ilişkisinin ebeveynliği nasıl etkilediğini incelemiş ve yayılma hipotezinin etkililiğini sınamışlardır. Araştırmanın örneklemini 3-5 yaş arasında olan 63 çocuk ve 63 anne ile 56 baba oluşturmuştur. Araştırma bulguları yayılma hipotezini destekler nitelikte bulunmuştur. Eşler birbirlerine karşı düşmanca davranışlar sergilediklerinde ve çatışma çözülmediğinde babaların çocuklarına karşı olumsuz ve güç odaklı yöntemler kullandıkları ortaya çıkmıştır. Erarlan (2010) ise Türkiye’de 216 kadın ve 218 erkek üzerinde olumsuz yayılma miktarı ve eğitim düzeyi arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada babalara göre annelerin eğitim düzeyi arttıkça olumsuz yayılma etkisinin daha azaldığını bulunmuştur.

2.2.4.2. Telafi Hipotezi

Telafi hipotezine göre evlilik ilişkisinin kalitesi ve anne baba çocuk ilişkisinin kalitesiarasında negatif bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Bu modele göre, olumlu evlilik ilişkisiolumsuz anne baba çocuk ilişkisi ile olumsuz evlilik ilişkisi de olumlu anne baba çocuk ilişkisi ile ilişkilidir. Bu hipoteze göre stresli bir evlilikte, evlilik ilişkisinde eksik olan duygulanım veya tatminin telafisi olarak anne babanın çocuğa olan ilgisini artırabilir. Ters durumda ise doğum öncesi evlilik ilişkisinin kalitesinin yüksek olduğu ailelerde, çocuğun doğumunun evlilik ilişkisine bir engel olarak görülebileceği, böylece, anne baba çocuk ilişkisinde gerilim olabileceği ileri sürülmektedir (Erel ve Burman, 1995). Roberts (1991) çalışmasında, okul öncesi çocukların anne ve babalarının çocukları ile ilişkisinin çatışma yaşantılarından farklı şekilde etkilendiklerinden söz etmektedir. Araştırmada şiddetli çatışma bildiren babaların çocuklarıyla birlikte daha fazla zaman geçirdikleri ve çocuklarına karşı daha duyarlı oldukları, fakat anneleri için böyle bir durumun olmadığı belirtilmiştir.

2.2.4.3. Duygusal Güven-Güvensizlik Hipotezi

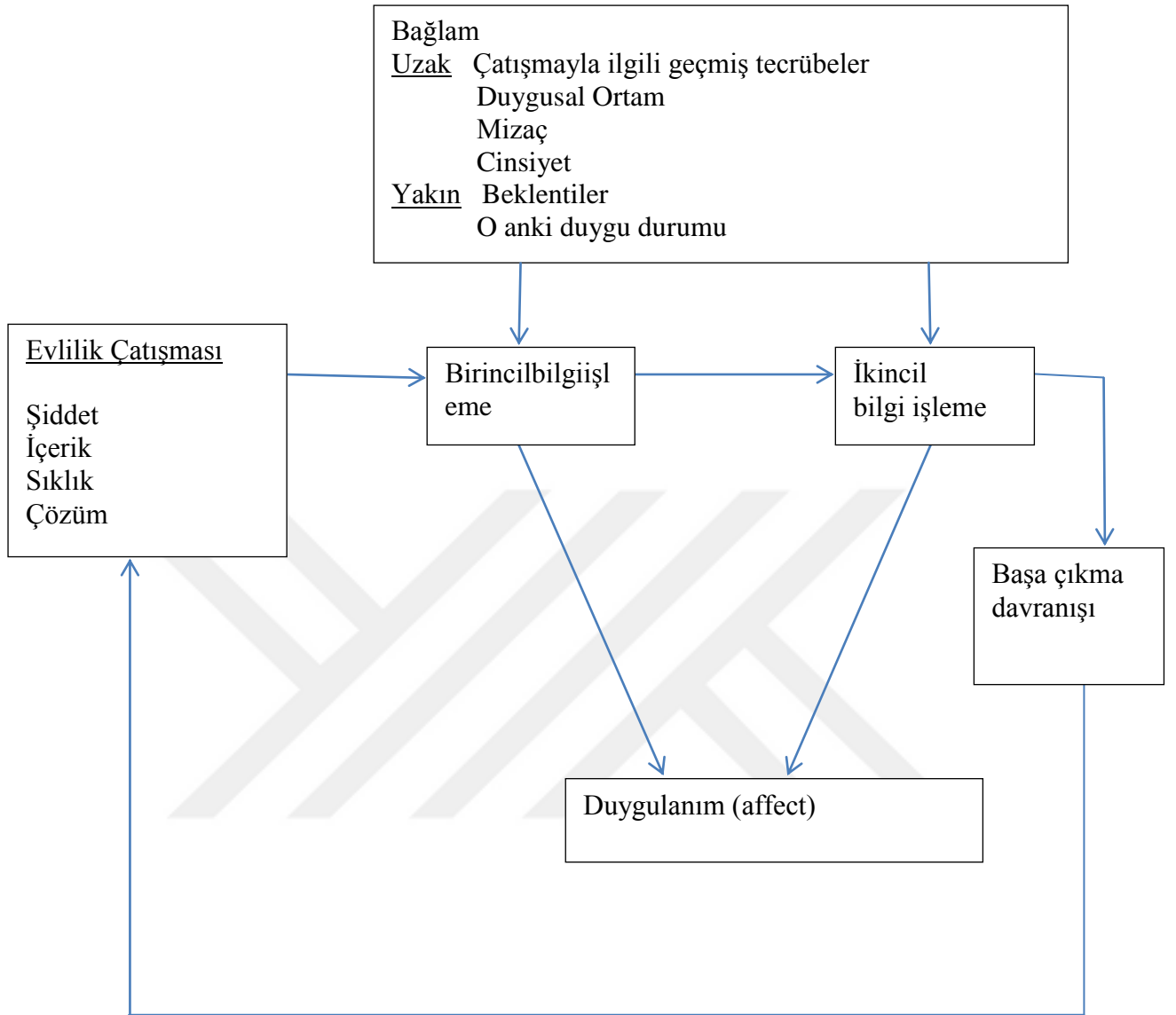
Araştırmacılar, kronik ve yıkıcı ebeveyn çatışmasına maruz kalmanın, çocuğun güvensiz hissetmesine neden olabileceğini öne sürmüşlerdir. Davies ve Cummings (1994)çocukların duygusal uyarılmalarını düzenlemede ve evlilik çatışmasına verdikleri

tepkilerinde duygusal güvenin önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Güven hissi insanların özellikle çocukların en önemli ihtiyaçlarından biridir. Çocuğun güvenlik hissi kaliteli ebeveyn ilişkileri ile sağlanabilir. Ebeveyn sıcaklığı, duyarlılığı ve ebeveyn çocuk ilişkisindeki tutarlılık duygusal güvenin gelişmesi için oldukça önemlidir. Çocukların evlilik çatışmasına verdikleri tepkileri oluşturmada da duygusal güven etkilidir. Duygusal güven geçmişteki evlilik çatışması deneyimlerinin bir ürünüdür ve gelecekte verilecek tepkileri de etkilemektedir. Duygusal güvensizlik hissi çocuğun uzun dönemde uyum problemleri geliştirme riskini arttırabilir ve duygusal baş etme becerilerini azaltabilir (Davies ve Cummings, 1994; Cummings, Schermerhorn, Davies, Goeke-Morey ve Cummings, 2006).

Davies ve Cummings (1994) duygusal güvenlik veya güvensizliğin çocukların işlevselliğini nasıl etkilediğini açıklamak için birbiriyle ilişkili üç süreç olduğunu ileri sürmüşlerdir: İlki, çatışmanın duygusal uyarılma ve düzenleme üstündeki etkisidir. İkincisi, çocuklar, ebeveynler arasındaki çatışmayı azaltma veya sona erdirme girişiminde bulunarak duygusal güvenlik hislerini arttırmaya çalışabilirler. Üçüncüsü, çocukların geçmişte evlilik çatışmalarıyla olan deneyimleri bu çatışmalarla ilgili değerlendirmelerini etkileyebilir. Çocuklar, ebeveynlerinin evlilikteki davranışlarını gözlemleyerek kendi duygularını düzenlemeyi öğrenebilirler (Davies ve Cummings, 1994; Grych ve Fincham, 2001).

2.2.4.4. Bilişsel-Bağlamsal Çerçeve

Grych ve Fincham'ın (1990) bilişsel-bağlamsal çerçeve modeline göre ebeveynler arası çatışmanın çocuğun çatışmayı nasıl algıladığı ile ilişkilendirilir. Buna ek olarak çocuğun çatışmaya verdiği duygusal tepkiler bilişsel, bağlamsal ve gelişimsel faktörler tarafından şekillendirilir. Bu bağlamda Şekil 2.1'de bir özeti sunulan bu çerçeve kısaca açıklanacaktır.

Şekil 2.1: Grych ve Fincham'ın (1990) Bilişsel Bağlamsal Çerçeve Modeli

Grych ve Fincham'ın (1990) Bilişsel ve Bağlamsal Çerçeve Modeline göre evlilik çatışmasının çeşitli boyutları çocukların çatışmayı algılaması ve başa çıkma davranışlarını etkileyebilir. Bu boyutlar sıklık, şiddet, içerik ve çözüm boyutlarıdır. Ebeveynlerinin çatışmasına sıklıkla maruz kalan çocuklar ya çatışmaya karşı daha duyarsız hale gelmekte ve böylece uyum problemleri azalmakta ya da çocuğun çatışmaya karşı duyarlılığının artması sebebiyle daha çok uyum problemleri göstermektedirler. Evlilik çatışmasının çocuk uyumunu etkileyen bir diğer boyutu, çatışmanın şiddetidir. Evlilik çatışmasının sakın bir tartışmadan fiziksel şiddete kadar uzanan bir genişlikte farklı şiddetleri vardır. Evlilik çatışmasının şiddeti düşük ise çocuklar çatışmaya sıklıkla maruz kalmış olsa bile daha az uyum problemleri göstermektedirler. Şendil ve Kızıldağ (2005) çocuklar düşük şiddetteki çatışmalara oranla, yüksek şiddetli çatışmalarda daha fazla öfke, üzüntü, endişe, utanma ve çaresizlik duygularını yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hoşcan (2010) ise evlilik çatışmasının, düşmanlık veya fiziksel saldırganlık içerdiği zaman çocukların uyum problemlerinin artmasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir. Yani fiziksel şiddet içeren çatışmalarda çocukların daha çok üzüldüğü ve davranış problemi geliştirdiği düşünülmektedir.

Ebeveyn çatışmalarının içeriği çocukların uyum problemlerini etkileyen bir başka değişkendir. Çocukla ilgili çatışmanın, çocuk için daha üzüntü verici olabileceği ve böylece davranış problemleri ile daha fazla bağlantılı olabileceği yorumlanabilir. Evlilik çatışmasının çocukların uyum problemleri üzerinde etkili olan son boyutu ise çatışmanın çözümüdür. Çatışmalarını başarılı bir şekilde çözüme kavuşturan ebeveynler çocuklarında, sosyal yeterlilik ve başa çıkma becerilerinin artmasına yol açabilen olumlu modeller sağlarlar. Çözüme kavuşmayan çatışmalar ise hem ailede devam eden gerginliği oluşturmakta hem de daha sık çatışma durumlarına neden olmaktadır (Grych ve Fincham,1990).

Çocukların ebeveyn çatışması ile başa çıkmasını etkileyen faktörlerden biri de çatışmanın bağlamıdır. Çatışmanın bağlamı uzak bağlam ve yakın bağlam olarak iki başlık altında toplanmıştır. Çocukların çatışma ile ilgili geçmiş tecrübeleri, cinsiyet, mizaç ve ailenin duygusal ortamı gibi faktörler çatışmanın uzak bağlamını oluşturur. Yakın bağlam, tersine, çocuğun çatışmanın o an ki seyriyle ilgili beklentileri ve duygu durumu olarak iki yakın bağlam faktörü öne sürülmüştür (Grych ve Fincham,1990).

Çocuğun çatışmayı nasıl algıladığı uyum problemleri üzerinde etkili olan bir başka faktördür. Çocuklarda iki tür bilgi işleme basamağı vardır: birincil ve ikincil bilgi işleme. Birincil bilgi işlemede çocuk, çatışmayı dinler ve çatışmanın herhangi bir olumsuzluk yada tehdit içerip içermediğini ya da kendisi ile ilgili olup olmadığını değerlendirir. Çocuğun çatışmayı algısı böylece olayların “tehdit edici” veya “tehlikeli değil”, şeklindeki duygusal değerlendirmesine yol açar. Evlilik çatışması, özellikle yoğunsa çocuklar çatışmaya dahil olacaklarını, evlilik çatışmasının ebeveyn çocuk ilişkilerinde bozulmaya yol açabileceğini veya çatışmanın evliliğin bitimine yol açabileceğini düşünüp bir takım korku ve kaygıya kapılabilirler. İkincil bilgi işlemede ise çocukların, çatışmanın oluşma nedenini (nedensel yüklemeler), ondan kimin sorumlu olduğunu (sorumluluk yüklemesi) ve onların çatışmayla başarılı bir şekilde başa çıkmak için yeterli beceriye sahip olup olmadıklarını (yeterlilik beklentisi) keşfetmeye çalışacağı ileri sürülmektedir. İkincil bilgi işleme çocuğun birincil bilgi işleme sürecindeki duygulanımından etkilenmektedir (Grych ve Fincham, 1990).

2.3. Çocuğun Algıladığı Anne Baba Çatışması ve Saldırganlık ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Bu bölümde saldırganlık ve ana baba çatışması ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2.3.1. Çocuğun Algıladığı Anne Baba Çatışması ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

2.3.1.1. Çocukların Algıladığı Anne Baba Çatışması ile İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Obrein ve ark. (1995) evlilik çatışması, çocukların ebeveynlerin evlilik çatışmalarına karşı baş etme davranışı ve çocukların uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ergenlik öncesi dönemdeki çocuklar, ebeveynler arası yaşanan çatışmanın sıklığı ve şiddetini, bununla başa çıkabilmek için kullandıkları stratejileri, depresyon, kaygı, öfke belirtilerini ve benlik saygısı düzeylerini bildirirken; anne babalar da çocuklarında gözledikleri içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemlerini bildirmişlerdir. Sonuçta ebeveynleri arasında yaşanan çatışmayı çözmeye ilişkin başa çıkma stratejileri kullanan çocukların, ebeveynlerine göre uyumsuz olarak nitelendirilirken buna karşılık ebeveynleri arasında yaşanan çatışmalarda

kendilerini uzak tutarak başa çıkma stratejilerini kullanan çocukların, daha uyumlu olarak nitelendirildikleri görülmüştür.

Harold ve Conger (1997) ergenler üzerinde yaptıkları çalışmalarında ergenlerin evlilik çatışmasını farkındalığı ve ebeveyn düşmanlığı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgulara göre ebeveyn düşmanlığı ve ergenlerin evlilik çatışması sıklığı ergenlerin ebeveyn düşmanlığı algısıyla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveyn düşmanlığı da ergenlerde görülen içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerini yordamıştır. Dışsallaştırılmış problemler sadece erkeklerde görülmüştür.

Vandewater ve Lansford'in (1998) araştırmalarında 10-17 yaş arasındaki çocukların aile yapıları ne olursa olsun (evli/boşanmış) ebeveyn çatışmasından etkilendiği görülmüştür. Çocukların iyi oluşlarını, içselleştirme, dışsallaştırma davranışları ve akranları ile sorunları olarak değerlendirmişlerdir. Ebeveyn çatışmasının yüksek olduğu ailelerde çocukların iyi oluşlarının düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveynin çocuğa karşı sıcaklığının da kız çocuklarında ebeveyn çatışması ile çocuğun iyi oluşu arasındaki ilişkide aracılık etkisi bulunmuştur. Erkek çocuklar için ise ebeveyn çatışması ve ebeveyn sıcaklığı çocuğun iyi oluşu ile doğrudan ilişkilidir. Ebeveynin sıcaklığı, sadece kız çocuklarında ebeveyn çatışması ile çocuğun iyiliği arasındaki ilişkide aracı değişken olduğunu görülmüştür.

Kerig (1998), ebeveynler arası çatışma ve çocukların uyumu arasındaki ilişkide aracı ve biçimlendirici değişkenler incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 7 ile 11 yaş arasında çocukları olan 174 aile oluşturmuştur. Araştırmada, O'Leary-Porter Ölçeği, Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği ve Çocuk Davranış Kontrol Listesi kullanılmıştır. Çocukların ebeveyn çatışması algısında, sıklık, şiddet, tehdit algısı, kontrol ve kendini suçlama ve çocuklarda görülen kaygı ve depresyon değerlendirilmiştir. Çatışma özellikleri algısı, tehdit algısı, kendini suçlama ve algılanan kontrol erkek çocuklarda görülen kaygı ve dışsallaştırma problemleri üzerinde biçimlendirici etkisi olduğu görülmüştür. Çatışma özellikleri algısı, tehdit algısı, kendini suçlama, kontrol algısı ve kendini sakinleştirmenin kız çocuklarında görülen içselleştirme problemleri ile ilişkisinde biçimlendirici değişken olarak etkilemiştir.

Jenkins ve Buccioni (2000) 5, 7 ve 9 yaşlarındaki çocuklarda evlilik çatışması algısında fark olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmada çocuklar aile etkileşimlerini içeren hikayeleri okumuştur. Ayrıca çocuklara açık uçlu sorular, bu etkileşimlerin

anlaşılmalari hakkında sorular sorulmuştur ve teorik kavramlari yansitan bir kodlama plani tasarlanmiştir. Çocuklar, aile etkileşimlerini içeren hikayeleri okumuştur. Araştırma bulgulari küçük çocukların büyük çocuklara göre evlilik çatışmasını her ebeveynin çeşitli amaçlari bakımından daha az ifade etmekte, bir kişinin değişik inanç ve amaçlarına bağıli olarak çatışma çözümünü daha az anlamakta, ebeveynleri aynı zamanda ebeveynleri ve çiftleri ve bu üçgenleşmenin doğasını daha az anlamaktadır. Evlilik çatışması farklı yaş gruplarındaki çocuklar tarafından farklı şekilde yordanmaktadır. Küçük çocukların çatışmanın iki kişinin amaç veya niyetlerindeki farklılıktan kaynaklandığını ayırt edemediklerini; sunulan çözüm önerisi olarak büyük çocukların çatışan taraflardan birinin fikrini değiştirmesi gerektiğini daha sık belirttiğini bulmuşlardır. Küçük çocuklar kendisi hakkında yapılan bir tartışmada ebeveynlerinin davranışlarına odaklanırken büyük çocuklar çatışmada uzlaşmayı sağlama üzerine odaklanmaktadır. Büyük çocuklar çatışmanın çözümü için daha çok ve yararlı çözüm önerilerinde bulunmaktadırlar. Küçük yaş grupları ebeveynlerinin eş rolünü anlamakta zorluk çekmektedirler.

Grych, Harold ve Miles (2003) çalışmalarında 11-12 yaş çocuklarında ebeveyn çatışması ve çocukların uyumu arasındaki ilişkide çocukların tehdit ve kendini suçlama algılarının aracı rol oynayıp oynamadığını incelemiştirlerdir. Araştırmada ölçme aracı olarak, Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği ve O'Leary-Porter Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yüksek seviyede ebeveyn çatışmasına maruz kalan çocuklarda tehdit algısı ve kendini suçlama görülmüştür. Ayrıca algılanan tehdidin artan içselleştirme problemleri ile kendini suçlamanın da artan dışsallaştırma problemleri ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Stocker ve ark. (2003) evlilik çatışması, anne ve babaya ait düşmanlık, çocukların evlilik çatışması yorumları ve çocukların uyumu arasındaki ilişkileri incelemiştirlerdir. Araştırma 136 çocuk ve aileleri üzerinde yapılmıştır. Gözlem önlemleri, medeni etkileşim ve aile etkileşimi video kasetlerinden toplanmıştır. Ayrıca kendini raporlama verileri ebeveynlerden ve çocuklardan toplanmıştır. Bulgular evlilik çatışması ve çocukların içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemleri arasındaki ilişkide anne ve baba düşmanlığının aracı rol oynadığı bulunmuştur. Evlilik çatışmasından dolayı çocukların kendini suçlu hissetmesi, evlilik çatışması ve içselleştirilmiş davranış problemleri arasındaki aracı etkide ise çocuklarda tehdit algısı oluşmaktadır.

Grundy, Gondoli ve Blodgett Salafia (2007) tarafından yapılan araştırmada evlilik çatışması ve ön ergenlerin davranışsal yeterliliği arasındaki ilişkide annelik bilgisinin aracı değişken olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda evlilik çatışması ve ön ergenlerin davranışsal yeterliliği arasındaki ilişkide annelik bilgisinin aracı değişken olduğu bulunmuştur. Sonuçta araştırma evlilik çatışmasının ön ergenlerin davranışlarını etkilemesiyle ilgili olası bir süreci desteklemiştir.

Cummings, Kouros ve Papp (2007) ebeveynlerin kendi çocukluklarında yaşadıkları evlilik çatışmalarının, şu anki evliliklerinde yaşadıkları çatışmalar ve çocuğun evlilik çatışmasına verdikleri tepkiler üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmaya katılan çocuklar laboratuvar ortamında ebeveynlerinin günlük tartışmalarını izlemiş ve kendi duygusal ve davranışsal tepkilerini bildirmiş ve ebeveynlerinin çatışma çözme yöntemlerini değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda, çocukluklarında evlilik çatışmasına tanık olan ebeveynlerin, çatışma çözmede yapıcı yöntemlerden çok yıkıcı çatışma yöntemleri kullandıklarını ve olumlu duygulardan çok olumsuz duyguları yoğun olarak yaşadıklarını göstermiştir. Ayrıca çocukların evlilik çatışmasına yönelik tepkilerinin, ebeveynlerinin çatışmaya tanık olma durumundan etkilendiği bildirilmiştir. Ebeveynlerinin geçmişte evlilik çatışmasına tanık olan çocuklar, ebeveynlerinin yapıcı çatışma yöntemleri kullanmalarına ve olumlu duygular göstermelerine karşı daha duyarlı davranmaktadır. Sonuçta, ebeveynlerin kendi çocukluklarında tanık oldukları evlilik çatışmaları, günlük evlilik çatışmalarını ve çocukların bu çatışmalara yönelik tepkilerini etkilemektedir.

Shelton ve Harold (2007), tarafından yapılan çalışmada evlilik çatışması ve çocuklarda uyum problemleri arasındaki ilişkide çocukların negatif duygularını dışa vurumu, sosyal destek arayışı ve başa çıkma stratejilerinin aracı ve biçimlendirici rolü incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 100 ebeveyn ve onların 11-14 yaşlarındaki çocukları oluşturmuştur. Araştırma sonucunda negatif duygunun dışa vurumu çocukların psikolojik uyumu üzerinde evlilik çatışmasını uzun dönemli bir etkide aracılık etmektedir. Bu başa çıkma tepkisi ayrıca evlilik ilişkisi ve çocukların kaygı depresyon arasındaki ilişkide biçimlendirici rol oynamaktadır. Yani evlilik çatışmasının çocukların başa çıkma davranışlarını olumsuz etkilediği ve bu durumun çocuklarda psikolojik uyumsuzluğa neden olduğu sonucu çıkmıştır.

Xin, Chi ve Yu (2009) ebeveyn çatışması ile ergenlerin duygulanım olarak iyi oluş halleri arasındaki ilişkide akran ilişkisi ve bilişsel değerlendirmelerin aracı etkisi

incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 7. ve 12.sınıflara giden 549 Çinli ergen oluşturmuştur. Katılımcılara Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği, Genel Mutluluk Envanteri ve Akran Adayı Tekniği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda evlilik çatışması ve ergenlerin duygulanım olarak iyi oluşları arasındaki ilişkide bilişsel değerlendirmeler büyük oranda aracılık etmektedir. Ebeveyn çatışması ergenlerin akran ilişkilerini ve pozitif bir şekilde etkilemekte fakat negatif bir şekilde etkilememektedir. Sonuçta, yüksek çatışmalı ailelerden gelen ergenlerin iyi oluşları, onların çatışmayı bilişsel değerlendirmeleri ve akran ilişkileri göz önünde tutulmalıdır.

Peris, Goeke-Morey, Cummings ve Emery (2008) ebeveynleşme ile evlilik çatışması, gençlerin tehdit algısı, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde soğukluk ve gençlerin evlilik çatışmasına müdahale etme eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu araştırmacılar, ebeveynleşmeyi, çocuğun ebeveyn rolü üstlenmesi olarak tanımlamıştır. Ebeveynleşmeye örnek olarak verilebilecek davranışlar çocuğun kardeşlerinin bakımını üstlenmesi ve aile üyelerinin duygusal durumlarını dengelemeye çalışmasıdır. Ayrıca ebeveynleşme ile çocukların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranışları ile yakın ilişkilerdeki sosyal yeterliğin düşük olmasının da ilişkili olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak, ebeveynleşme çocuklara gelişimsel olarak uygunsuz sorumlulukları yüklenerek ebeveynliğin zayıf gençlik sonuçlarına katkıda bulunabilir.

Rhoades (2008) çalışmasında çocukların evlilik çatışmasına verdikleri tepki ve çocukların uyum problemleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma 5-19 yaş arası çocuklar üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çocukların çatışmaya verdikleri bilişsel, davranışsal, psikolojik tepkiler ile olumsuz duygulanım ve uyum problemleri arasında ilişki bulunmuştur. Ayrıca çatışmaya dahilolma ve içselleştirme davranışları arasındaki daha güçlü bir ilişki görülmüştür. Cinsiyet açısından çatışmaya verilen tepki ve uyum problemleri arasında bir fark bulunamamıştır. Yaş açısından ise büyük çocuklarda çatışmaya verilen tepkiler ve uyum problemleri arasında daha güçlü bir ilişki bulunmuştur.

Ablow, Measelle, Cowan ve Cowan (2009) okulöncesi dönemdeki çocukların ailelerinin evlilik çatışması algılarını ve değerlendirmelerini incelemiştir. Araştırmada bilişsel-bağlamsal çerçeve modeline uygun olarak evlilik çatışması ve çocukların içselleştirilmiş problemleri arasındaki ilişkide çocukların ailelerinin evlilik çatışmasından

dolayı kendilerini suçlamalarının aracılık ettiği görülmüştür. Buna karşılık araştırmada çocukların ailelerinin evlilik çatışmalarına kısmi olarak katılımının çocukların dışsallaştırılmış problem davranışları üzerinde aracılık ettiği ortaya çıkmıştır.

2.3.1.2. Çocukların Algıladığı Anne Baba Çatışması ile İlgili Yurt içinde Yapılan Araştırmalar

Özen (1998) çalışmasında, evlilik çatışması ve boşanmanın çocukların davranış ve uyum problemleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, Ankara'nın Çankaya ilçesindeki anaokulu, ilköğretim okulu ve liselerden seçkisiz olarak belirlenen okullarda okuyan 5, 10, 13, 16 yaş grubu çocuklar ve anne-babaları oluşturmuştur. Elde edilen bulgulara göre, çatışmalı ve boşanmış anne babaların çocuklarının psikolojik problem düzeyleri ve kaygı düzeylerinin, çatışmasızlara oranla daha yüksek olduğu; çatışmasız anne babaların kız ve erkek çocuklarının, çatışmalıların kız ve erkek, boşanmışların da erkek çocuklarına oranla anlamlı düzeyde daha az toplam probleme sahip oldukları, boşanmışların kızlarında gözlenen farkın da anlamlı olmamakla beraber aynı yönde olduğu; çatışmalı anne-babaların 13 yaşındaki kız çocuklarının depresyon düzeylerinin de, çatışmasız anne-babaların 13 yaşındaki çocuklarına oranla daha yüksek olduğu; kız çocuklarının kaygı düzeylerinin erkeklerinkine oranla daha yüksek olduğu; çocukların toplam problem, depresyon ve kaygı düzeylerinde yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur. Ayrıca daha çok çatışma yaşayan anne babaların çocuklarının, daha az çatışma yaşayan anne babaların çocuklarına oranla, daha fazla uyum problemleri yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Şirvanlı(1999), eşler arası çatışma ve boşanmanın, çocukların davranış ve uyum problemleri üzerindeki etkisini yaş ve cinsiyet değişkenlerini de ele alarak incelemiştir. Araştırmanın örneklemini dört farklı yaş grubundan (5, 10, 13,16) 196'sı erkek, 225'i kız toplam 421 ergen oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, çatışmalı ve boşanmış anne babaların çocuklarının psikolojik problem düzeylerinin çatışmasız anne babalara göre daha yüksek olduğu ve anne baba arasındaki evlilik uyumunun azalmasıyla çocuklardaki uyum problemlerinin arttığı bulunmuştur.

Şendil (1999) çalışmasında, çocukların, anne-baba arasında geçen farklı yoğunluktaki çatışmalı ilişkileri gösteren resim kartlarına verdikleri tepkileri incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 5-6, 9-10 ve 14-15 yaşlarında, toplam 122 kız ve erkek çocuk ve anne-babaları oluşturmuştur. Araştırma bulguları, çatışmalı etkileşimi gösteren kartlar karşısında

araştırmaya katılan çocukların yaş farkı olmaksızın %93'ünün mutsuzluk, endişe ve korku duyduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca çatışmalı etkileşimi gösteren kartlarla ilgili olarak, kendileri böyle bir durumla karşılaştıklarında çatışmanın nedenini merak ettiklerini, olumsuz bir şey olacağından korktuklarını, o ortamdan uzaklaşmak istediklerini, çatışmanın nedeninin kendileriyle ilgili olduğunu düşündüklerini ve anne babaya karşı olumsuz duygular hissettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, yine bu çocukların yaş farkı olmaksızın %83.61'inin çatışmaya müdahale etmeyi düşündükleri saptanmıştır.

Kızıldağ ve Şendil (2003), çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinin evlilik çatışmalarına yönelik algılarını gelişimsel olarak incelemiştir. Araştırma grubu, yaşları 5 -24 arasında değişen 198 çocuk ve ergen ile anne ve babalarıdır. Çocuk ve ergenlere “Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği”, anne ve babalara ise ” Çocuk Bilgi Formu”, “Anne-Baba Bilgi Formu” ve “Evlilik Çatışması Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, annelerin babalara göre evlilik çatışması değerlendirmelerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Evlilik süresi ve evlilik çatışması arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Evlilik çatışmasının, görücü usulü evliliklerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin evlilik çatışması bildirimleri ile çocukların çatışma özelliklerine ilişkin algıları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca, gelişimsel farklılıklara bakıldığında 13 yaş ve üzeri gruptaki çocukların 5-7 ve 8-12 yaş grubundaki çocuklara göre tehdit algılarının daha düşük olduğu, bu yaş grubundaki çocukların çatışma özelliklerine ilişkin algılarının ise 8-12 yaş grubuna göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Çocukların evlilik çatışmasından algıladıkları tehdit, yaşları büyüdükçe azalmaktadır. Bu gelişimsel farklılık, büyük çocukların çatışmanın nedenlerini anlamada ve çatışmayı değerlendirmede daha etkin olmalarıyla açıklanmıştır.

Ulu ve Fışiloğlu (2004), çocukların evlilik çatışması algıları ile çocukların içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ayrıca, çocukların algıladığı evlilik çatışması algısının cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Çocuk Davranış Kontrol Listesi, Öğretmen Raporu, Çocukların Algıladığı Evlilik Çatışması Ölçeği ve Çocukların Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya 9-12 yaş arası 231 çocuk, onların ebeveynleri ve öğretmenleri katılmıştır. Araştırma bulgularına göre, çocukların evlilik çatışması algıları ile içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Ayrıca çocukların evlilik çatışmasını algılaması ve uyum problemleri arasında

yaş ve cinsiyet farklılıkları bulunmuştur. Erkekler daha çok kendini suçlamakta ve dışsallaştırma problemleri gösterirken kızlar daha çok içselleştirme problemleri göstermektedir. Ayrıca 9 yaş grubu çocuklar 12 yaş grubu çocuklara göre daha çok dışsallaştırma ve içselleştirme problemleri göstermektedir.

Sardoğan ve arkadaşları(2007), tarafından yapılan araştırmada ebeveyne güvenli ve güvensiz bağlanma tarzı geliştiren oniki yaş çocuklarının, anne-babaları arasında yaşanan evlilik çatışmalarını algılayış biçimlerini incelenmiştir. Ayrıca araştırmada anne – babası evli olan ve boşanmış/ayrı yaşayan çocukların ebeveyne bağlanma düzeyleri arasındaki farklar da incelenmiştir. Araştırma grubu Ordu’da farklı okullara 6. Sınıfa devam eden 623 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada Ebeveyne Bağlanma Ölçeği, Çocukların Evlilik Çatışmasını Algılaması Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma bulguları; ebeveyne güvensiz bağlanma tarzı geliştiren çocukların anne – babaları arasındaki evlilik çatışmalarını; diğer çocuklara göre daha çok tehdit edici olarak algıladıklarını, kendilerini daha çok suçlu bulduklarını ve çatışmaları sıklık ve yoğunluk açısından daha negatif biçimde değerlendirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca; anne – babaları boşanmış ya da ayrı yaşayan çocukların ebeveyne bağlanma düzeylerinin, anne – babaları evli olan çocuklara göre daha düşük olduğu ve güvensiz bağlanma tarzı geliştirdikleri bulunmuştur.

Peksaygılı ve Güre (2008) tarafından yapılan araştırmada annelerin algıladığı çatışma ile erken ergenlik dönemindeki çocukların uyum davranışları arasındaki ilişkide ergenlerin algıladığı çatışmanın boyutlarının aracı ve düzenleyici rolü incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 10-14 yaşları arasındaki 154’ü kız, 151’i erkek olmak üzere toplam 285 çocuk ve anneleri oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak O’Leary-Porter Evlilik Çatışması Ölçeği annelere, 11-18 Yaş Grubu Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği ve Çocukların Algıladığı Evlilik Çatışması Ölçeği ise çocuklara uygulanmıştır. Araştırma bulguları, annelerin algıladığı çatışmanın hem kız hem de erkek çocuklarının içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problemlerini anlamlı olarak yordadığını göstermiştir. Ayrıca kızlarda, içe yönelim problemlerinde çatışmanın özellikleri ve tehdidin; dışa yönelim problemlerinde çatışmanın özellikleri ve kendini suçlamanın; toplam problemde ise çatışmanın özellikleri, tehdit ve kendini suçlamanın, erkeklerde ise içe yönelim problemlerinde tehdit ve kendini suçlamanın; dışa yönelim problemlerinde sadece kendini suçlamanın ve toplam problemde tehdit ve kendini suçlamanın aracı değişken olarak rol oynadığı bulunmuştur.

Hoşcan (2010) araştırmasında 9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide anne baba tutumlarının aracı bir etkiye sahip olup olmadığını incelemiştir. Araştırma İstanbul ili, Bakırköy ilçesinden rastgele seçilen çeşitli okullarda öğrenim gören 134'ü kız ve 130'u erkek olmak üzere toplam 264 öğrenci ve ebeveynleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, anneden ve babadan algılanan sıcaklığın, çatışma özellikleri algısı ve tehdit algısı ile çocuğun fiziksel sağlıkla ilgili yaşam kalitesi arasındaki ilişkide aracı değişken olduğu görülmüştür. Ayrıca annelerin çocukların fiziksel sağlıkla, başkalarıyla ilgili sorunlarını ve toplam yaşam kaliteleri çocuklardan anlamlı seviyede daha az ve çocuklarının duygusal ve okul sorunlarını çocuklardan anlamlı seviyede daha fazla bildirdikleri görülmüştür. Babalar ise çocukların fiziksel sağlıkla ilgili sorunlarını çocuklardan anlamlı seviyede daha az, okul ile sorunlarını ise anlamlı seviyede daha fazla bildikleri görülmüştür. Ayrıca çocuklar annelerinden, babalarından algıladıklarından anlamlı seviyede daha çok sıcaklık ve düşmanlık algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Sakız (2011), çalışmasında çocukların evlilik çatışması algısı ve uyum problemleri arasında anneden algılanan kabul ve red davranışı ile duygusal güvenliğin aracı rolünü incelemiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ili, Bağcılar ilçesindeki milli eğitim okullarında okuyan 11-13 yaş grubunu kapsayan 341 öğrenciden oluşmuştur. Katılımcılara “Çocukların Evlilik Çatışmasını Algılaması Ölçeği”, “Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Kısa form”, “Duygusal Güvenlik Ölçeği” ve “Kişilik Değerlendirme Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların evlilik çatışmasından algıladıkları çatışma özellikleri ve uyum problemleri arasında duygusal güvenliğin kısmi aracı role sahip olduğu görülmüştür. Çocukların evlilik çatışmasından algıladıkları çatışma özellikleri ve uyum problemleri arasında anneden algılanan sıcaklık, düşmanlık, saldırganlık, ihmal /kayıtsızlık ve ayrılmamış reddin kısmi aracı role sahip olduğu bulunmuştur. Ancak çocukların evlilik çatışmasından algıladıkları tehdit ve uyum problemleri arasında sadece ihmal ve kayıtsızlığın kısmi aracı bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Avcı (2011), çalışmasında ebeveynler arası çatışma, akran ve medya etkileri ile ergenlerdeki şiddet davranışı arasındaki doğrudan ilişkileri ve şiddete yönelik tutumların aracı rolünü incelemiştir. Araştırmanın örneklemini Adana'daki çeşitli özel ve devlet ilköğretim okullarında 7. ve 8. sınıflarına devam eden 964'ü kız 1156'sı erkek olmak üzere toplam 2120 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak, “Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği”,

“Saldırganlık Ölçeği”, “Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği” ve “Çocukların Algıladıkları Ebeveynler Arası Çatışma Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma bulguları medya ve akran etkileri ile fiziksel şiddet arasındaki ilişkilerde şiddete yönelik tutumların kısmi aracılık rolü, medya ve akran etkileri ile sözel şiddet arasındaki ilişkilerde ise, şiddete yönelik tutumların tümüyle aracılık rolüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kız ve erkeklerde görülen şiddet türlerinin farklılık göstermesi nedeniyle, model cinsiyete göre de ayrı ayrı incelenmiştir. Her iki grup için yapısal eşitlik modelinde ebeveynler arası çatışmanın modele katkısının olmadığı görülmüştür ve modelden çıkartılmıştır. Her iki grupta da medya ve akran etkileri ile sözel şiddet arasında şiddete yönelik tutumların tümüyle aracılık rolüne sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Modellerdeki temel farklılık ise, erkek grubu için medya ve akran etkileri ile fiziksel şiddet arasında şiddete yönelik tutumların kısmi aracılık rolü bulunmuştur ancak kız grubunda şiddete yönelik tutumların aracılık rolü bulunmamıştır.

Güven (2013) çocuğun algıladığı anne baba çatışması ve annelerin duygu sosyalleştirme tepkileri bağlamında ele alınan anne-baba-çocuk etkileşimlerinin 9-13 yaş çocuklarının davranış sorunları ile ilişkisi ve bu sorunlara katkısı incelenmiştir. Ayrıca araştırmada, çocuğun davranış sorunları ile anne baba çatışması algısı arasındaki ilişkide annelerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin aracı rolünün olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Hatay’ın İskenderun ilçesinde bulunan çeşitli sosyoekonomik çevrelerdeki ilköğretim okullarında öğrenim gören 138 kız, 128 erkek toplam 266 çocuk, anneleri ve öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmada katılımcılara “Çocuğun Evlilik Çatışması Algısı Ölçeği”, “Çocukların Olumsuz Duygularıyla Başa Çıkma Ölçeği”, “Conners Öğretmen ve Ebeveyn Derecelendirme Ölçekleri Kısa Formlar” ve kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Araştırma sonucu, anne baba çatışması ve anne baba çatışmalarında kendini suçlama arttıkça çocukta gelişen davranış sorunlarının da arttığı belirtilmiştir. Ayrıca annelerin cezalandırıcı ve sıkıntılı duygu sosyalleştirme tepkilerinin de çocukta gelişen davranış sorunları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ek olarak, annelerin bildirdiği davranış sorunları ile çocuğun algıladığı anne baba çatışmasında kendini suçlama arasındaki ilişkilerde annelerin cezalandırıcı ve/veya sıkıntılı duygu sosyalleştirme tepkilerinin aracılık ettiği bulunmuştur.

Turan (2014) tarafından yapılan araştırmada 9-10 yaş çocuklarının evlilik çatışması algıları ile sosyal becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca araştırmada, çocukların evlilik çatışması algıları ile sosyal becerilerinin cinsiyete, okul türüne, kardeş sayısına, doğum sırasına, anne- baba yaşına, anne-baba eğitim durumuna ve aile gelirine göre farklılığı

incelenmiştir. Araştırma grubu İstanbul'da bulunan 227 çocuk, onların aileleri ve öğretmenlerinden oluşmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak “Çocukların Algıladığı Evlilik Çatışması Ölçeği”, “Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır”. Bulgulara göre çocukların evlilik çatışması algısı ölçeğinden aldıkları puan ile sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinden aldıkları puan arasında negatif yönde, anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Evlilik çatışmalarını sık ve içeriğini şiddetli, çözümsüz algılayan, evlilik çatışmaları nedeniyle yüksek tehdit düzeyi algılayan ve evlilik çatışmasından dolayı kendini suçlayan çocukların sosyal beceri düzeylerinin olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır. Ayrıca cinsiyet, okul türü, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba yaşı, anne-baba eğitim durumu ve aile gelir düzeyi değişkenleri açısından farklılık bulunmuştur.

2.3.2. Saldırganlık İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

2.3.2.1. Saldırganlık Davranışı ile İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Günümüzde saldırganlık çok önemsenen bir konu olduğu için çeşitli açılardan ele alınıp incelenmektedir. Saldırganlıkla ilgili yapılan yakın tarihli bazı çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Cairns, Cairns, Neckerman, Ferguson ve Garipey (1989) araştırmalarında, çocuklarda ve ergenlerde sosyal saldırganlık ve diğer saldırgan davranışları incelemişlerdir. Araştırmada, öğrencileri dördüncü sınıftan başlayarak dokuzuncu sınıfa kadar yıllık olarak test etmişlerdir. Onlarla, kendilerini rahatsız eden arkadaşlarını belirttikleri ve arkadaşlarıyla aralarında geçen güncel iki anlaşmazlık durumunu anlattıkları, bir sosyal biliş mülakatı gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca öğrencilerden kişilerarası yeterliliği ve saldırgan tutumlu arkadaşlarını belirtmelerigereken bir form doldurmaları istenmiştir ve rehber öğretmenlerden de her bir öğrenci için kişilerarası yeterlilik hakkında bir form doldurmaları istenmiştir. Araştırma sonunda, kızların erkeklere oranla fiziksel saldırganlık içeren etkileşimden daha az bahsettiği fakat dört, beş, altı ve yedinci sınıftaki kız öğrencilerin, sosyal manipülasyon ve dışlama içeren tartışmalardan önemli derecede bahsettiği görülmüştür. Araştırmanın sürdüğü altı yıl boyunca öğrencilerin açık saldırganlık ölçümlerinin tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir (Cairns, Cairns, Neckerman, Ferguson ve Garipey ,1989; Akt.: Gökbüzoğlu, 2008).

Bjorkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen (1992) saldırganlıkta cinsiyet farklılıklarını inceleyen araştırmalarında, 8-11 ve 15 yaş grubu üzerinde çalışmışlardır. Araştırmada elde edilen sonuçlar, dolaylı saldırganlık faktörlerinin; dedikodu yapmak, bir diğerini dışlamak, ö almak için kötü söylentiler çıkarmak, ilişkiyi kesmek ve ö almak için başka birisiyle arkadaş olmak gibi davranışları içerdiğini, direkt saldırganlık faktörlerinin ise; çelme takmak, bir diğerinin eşyasını almak, vurmak, tekme atmak, oyunlarda ö almak ve itmek gibi davranışları içerdiğini bulmuşlardır. Ayrıca direkt sözel saldırganlık faktörlerinin; kötü lakaplar takma, küfür, kötü muamele ve tartışma davranışlarını içerdiğini, geri çekilme faktörlerinin ise, küsme, olaydan kendini çekme ve kişiyi tanımazlıktan gelme davranışlarını içerdiğini belirlemişlerdir. Erkeklerin kızlara oranla daha çok fiziksel saldırganlık gösterdiği, kızların da erkeklere oranla daha çok dolaylı saldırganlık ve geri çekilme davranışı gösterdiği araştırma sonunda elde edilen bulgulardandır (Bjorkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen ,1992 ; Akt.: Gökbüzöğlü, 2008).

Pakaslahti ve arkadaşları (1996) saldırgan ve saldırgan olmayan çocukların ebeveynleri arasındaki problem çözme stratejilerindeki farklılıkları incelemişlerdir. Denekler 27 saldırgan ocuk ebeveyni ile (27 anne, 18 baba), 28 saldırgan olmayan ocuk ebeveyni ile (26 anne, 20 baba) katılmışlardır. Problem özme stratejileri ergenlerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları altı sosyal problemin denekler tarafından tanımlanmasıyla değerlendirilmiştir. Sonuçlarda hem saldırgan olan çocukların ebeveynleri hem de saldırgan olmayan çocukların ebeveynleri çocuklarına sosyal problemleri çözmelerinde yardımcı olurken, saldırgan olan çocukların ebeveynlerinin daha ilgisiz ve ceza odaklı olduğu görölmüştür. Babalar, saldırgan olmayan çocuklu ailelerde daha aktifken, anneler daha pasif bulunmuştur. Fakat saldırgan çocuklu ailelerde ise babalar pasif bulunmuştur.

Allen ve arkadaşları (1997) alışmalarında, saldırgantepki ve uyuruşturucu madde kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Madde bağımlısı 29 denek ile uyuruşturucu madde kullanmayan 24 denek karşılaştırılmıştır. Araştırmanın hipotezi madde bağımlısı deneklerin uyuruşturucu madde kullanmayan deneklere göre daha fazla saldırgan tepkiler verdikleri şeklindeydir. Sonuç olarak uyuruşturucu madde kullananların daha yüksek düzeyde saldırganlık içeren tepkiler verdikleri görölmüştür.

Mehrabian (1997), duyuşsal empati (empatik eğilim) ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi korelatif ve bazı mizaç özellikleri (hoşnutluk, tepkisellik ve başatlık) ile saldırganlık ve

duyuşsal empati arasındaki ilişkiyi regresif olarak araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre, duyuşsal empati ve saldırganlık arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmanın diğer bulgularına göre ise saldırganlık ve hoşnutluk özelliği ile ters yönlü, saldırganlık ve tepkisellik özelliği ile pozitif yönlü, saldırganlık ve başatlık özelliği ile pozitif yönlü bir ilişki vardır. Diğer bir deyişle genel olarak hoşnutsuz, tepkisel ve insan ilişkilerinde başat olan bireyler saldırgan olabilmektedir. Aynı şekilde genel olarak hoşnut olabilen ve tepkisel bireylerin duyuşsal empati puanları yüksek çıkabilmektedir (Mehrabian,1997; Akt.: Durak, 2006).

Rowe ve arkadaşları (1999) araştırmalarında, ergenlerin saldırgan davranışlarıyla ilgili kendi bildirimleri kullanılarak, genetik ve çevresel faktörlerin saldırganlıktaki değişime katkılarını incelemişlerdir. Genetik olarak bilgi verecek olan beş grup (tek yumurta ikizleri, çift yumurta ikizleri, tam kardeş (anne-baba aynı), yarı kardeş (anne ya da babanın üvey olduğu) ve birlikte yetişmiş fakat akrabalık bağı olmayan kardeşler) halinde 1515 ergen çiftleri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. DeFries- Fulker regrasyon analizi kullanılarak, bireysel düzeyde kalıtsallık, ortak çevresel etkiler, okul düzeyi etkileri ve bu üçünün ortalaması ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Bütün örneklem içinde, saldırganlığa yönelik kalıtsallığın etkisi tahmini değeri 32 iken, çevresel etkilerinki 05 olarak saptanmıştır. Okul ortalamaları üzerinde iki etki tespit edilmiştir. Yüksek oranda etnik ırksal heterojenliği olan okulların ortalama saldırganlık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Buna karşılık büyük oranda aile sıcaklığını algılayan öğrencilerin olduğu okullarda ise saldırganlık düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Scharf (2000) ergenlerde saldırganlığın cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 129 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonunda, sözel saldırganlığın cinsiyete göre bir farklılık göstermediği, fiziksel saldırganlığın ise erkekler tarafından daha çok kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca, problem çözme stratejisi olarak saldırgan sözcüklerin kullanıldığı görülmüştür.

Brame ve arkadaşları (2001), okula başlanılan zamandan ergenliğin sonuna kadarki süreçte fiziksel saldırganlığın gelişimsel eğrilerindeki değişimi izlemişlerdir. İki grup üzerinde durulmuştur. Gruplar: çocukluktan fiziksel olarak saldırgan olanlar ve ergenlikdöneminde fiziksel saldırganlığa başlayanlar şeklindedir. Araştırma sonucunda, genel anlamda bir davranış istikrarına rastlanamamış ve çocukluktaki saldırganlığın ergenliktekinde

bağlanmasıyla ilgili verilere ulaşılmıştır. Çocuklukta saldırganlık eğrisi yüksek olan çocukların, çocuklukta saldırganlık eğrisi düşük olanlara oranla, ergenlikte saldırgan olma ihtimalleri daha yüksek bulunmuştur. Özellikle, çocuklukta düşük seviyeli çocukluk saldırganlığından yüksek seviyeli bir ergenlik saldırganlığına geçişe dair herhangi bir bulgu bulunamamıştır.

Conner ve arkadaşları (2003) çalışmalarında, reaktif saldırganlık ile proaktif saldırganlık arasındaki cinsiyet farklılıklarını araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini klinik olarak yönlendirilen 68'i kız, 255'i erkek toplam 323 çocuk ve ergenden oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, hem kızlarda hem de erkeklerde saldırganlık oranının yüksek olduğu görülmüştür. Bireylerin öz bildirim raporlarında uyuşturucu kullanımı, düşmanlık ifadesi ve uyumsuz ebeveynlik deneyimleri her iki cins için de proaktif saldırganlıkla ilişkili bulunmuştur. Hiperaktif ya da dürtüsel davranışlar erkeklerde reaktif saldırganlıkla ilişkili bulunmuştur. Erken yaşlarda görülen travmatik stres ve düşük sözel zekânın ise kızlarda proaktif saldırganlıkla ilişkili olduğu saptanmıştır.

Kunkle (2004) çalışmasında ergenlerin aile içi geçimsizlikleri nasıl algıladıkları ve bu durumun ergenlerin iletişim tarzları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini 159 lise öğrencisi oluşturmuştur. Bulgular, aile içi geçimsizlik algısı ile ergenlerin münakaşalara yaklaşım eğilimlerinde, münakaşalardan kaçınma refleksi ve sözlü saldırganlıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yapılan Post-hoc analizine göre, dağılmamış ailelerin ergen çocuklarının, aile bağları zayıf ortamda yetişen ergenlere oranla daha düşük düzeydeki aile içi geçimsizliklerinden daha fazla etkilendikleri görülmüştür.

Gentile, Lynch, Linder ve Walsh (2004), son yıllarda Amerika'da ergenlerin favori etkinliklerinden biri olan şiddet içerikli video oyunlarının ergenlerin gerçek hayatındaki saldırgan tutum ve davranışlarına olan etkisini incelemiştir. 8. ve 9. sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, şiddet içerikli video oyunları oynayan ergenlerde saldırganlığın dışa vurumunun, fiziksel kavga ve düşmanlık davranışlarının daha fazla görüldüğünü belirtmişlerdir (Gentile, Lynch, Linder ve Walsh, 2004).

Farrell ve arkadaşları (2005) çalışmalarında, ilk ergenlik döneminde saldırganlık, uyuşturucu madde kullanımı, suça dönük davranışların yapısı ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmışlardır. Bunun için gizil gelişim eğrisi analizi (Latent Growth Curve

Analysis) kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak Afrika kökenli Amerikan nüfusa hizmet eden üç kent ortaokulundaki 667 öğrenci ile dört kırsal ortaokuldan etnik çeşitliliği daha çok olan 950 öğrenciden beş veri örneği toplanmıştır. Bir örneklem dizisi bireysel davranışlardaki değişimlere yoğunlaşmış, diğer dizi ise problemlili davranışlardaki değişimlere yoğunlaşmıştır. Saldırganlık, uyuşturucu madde kullanımı ve suça dönük davranışlarda farklı gelişim eğrileri olanlar her iki örnekleme en iyi uyum sağlayan modellerdir ve bunlar, saldırganlığın başlangıç aşamaları ile diğer davranışlardaki değişiklikler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Erkekler ve kızlarda bu davranışların başlangıç düzeylerinde farklılık göstermektedir.

Harachi ve arkadaşları (2006) orta çocukluk döneminde kız ve erkeklerde saldırgan davranışla ilgili yaptıkları çalışmalarında ilkokuldan ortaokula kadar şiddet davranışlı yörünge grupları erkekler ve kızlar için belirlenmiştir. Dikkat problemleri, aile içi çatışmalar, okula ilgisizlik hem kızlar hem de erkekler için daha yüksek saldırganlık gruplarına katılmanın öngörücüleri olarak saptanmıştır. Erkekler için zayıf aile bağları ve düşük ebeveyn eğitim düzeyi yüksek saldırganlık gruplarına katılmayı öngörürken, kızlarda depresyon, düşük gelir düzeyi ve tek ebeveynli olmak yüksek saldırganlık gruplarını belirleyici olmuştur. Hem kızlar hem de erkekler için “orta” ve “yüksek” saldırganlık eğrisi arasında birkaç risk faktörü ayırt edici olmuştur: kızlar için okula ilgisizlikleri ve annelerinin genç olması yüksek grup için anlamlı bir belirleyiciyken, erkeklerde ebeveynin eğitim düzeyinin düşük olması ve düşük geliri olma yüksek grup için anlamlı bir belirleyici olmuştur.

Lopez ve arkadaşları (2006) saldırgan ve saldırgan olmayan reddedilmiş öğrenciler arasındaki farkları; kişisel, aile, okul ve sosyal çevredeki farklılıklar olmak üzere dört değişken açısından incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 11-16 yaş arası olan % 47'si erkek olmak üzere 843 İspanyol ergen oluşturmuştur. Sonuç olarak, saldırgan olan reddedilmiş öğrencilerin diğer gruba göre ailelerine karşı özsaygılarının daha düşük olduğunu, ebeveyn desteğini daha az hissettiklerini, ebeveynleri arasında daha yüksek düzeyde saldırganlık yaşandığını ve daha saldırgan bir ebeveyn-çocuk iletişiminin olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca saldırgan olan reddedilmiş öğrencilerin akademik düzeyde daha düşük özsaygıya sahip oldukları, okula ve derslere yönelik daha olumsuz bir tutum içinde oldukları, öğretmenleriyle daha zayıf ilişkiler kurdukları ve daha fazla akademik zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir.

2.3.2.2. Saldırganlık Davranışı ile İlgili Yurt içinde Yapılan Araştırmalar

Saldırganlık konusunda yurt dışında olduğu kadar Türkiye’de de çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu bölümde konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Tuzgöl (1998), araştırmasında ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini cinsiyet, yaş, okul türü (genel lise ve süper lise), anne-babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyi açısından incelemiştir. Araştırma Ankara’nın Yeni Mahalle ilçesinde bulunan çeşitli lise türlerine devam eden 465 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre ana-baba tutumu ve cinsiyet değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkileri anlamlı olmamakla beraber cinsiyetin saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Farkın kaynağının incelenmesi sonucu, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kızların saldırganlık düzeyinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ana-baba tutumu ile yaş ve ana babanın öğrenim durumu değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak ve temel etkileri anlamlı bulunmamıştır. Ana-baba tutumu ile okul türü değişkenlerinin saldırganlık düzeyi üzerindeki ortak etkileri anlamlı olmamakla beraber, okul türünün saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Farkın kaynağının hangi okul türü olduğunun incelenmesi sonucu genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin süper lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ana-baba tutumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkileri anlamlı bulunmamakla beraber, ailenin gelir düzeyinin saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Farkın hangi gruplar arası farktan kaynaklandığı incelendiğinde, farklı gelir düzeylerine sahip gruplar arasında saldırganlık düzeyleri açısından anlamlı fark bulunmamıştır.

Karataş (2002), araştırmasında Adana’nın Yüreğir ve Seyhan ilçelerindeki çeşitli liselerde öğrenimine devam eden öğrencilerin anne ve baba saldırganlık düzeyi, cinsiyet, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırma, iki kardeşli ve anne ve babaya sahip 276 öğrenci ve onların anne ve babaları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, anne ve baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıklar saptanmamıştır. Buna karşın sınıf düzeyi ve anne

saldırıcılık düzeyinin öğrencilerin saldırıcılık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur.

Gürsoy (2002) tarafından yapılan araştırmada, annesi çalışan ve çalışmayan çocukların saldırıcılık eğilimlerinin saptanması ve cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu değişkenlerinin saldırıcılık eğilimlerinde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla incelenmiştir. Araştırma, annesi orta sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim okullarına devam eden 105 çocuk ile aynı okulagiden annesi çalışmayan 105 çocuk olmak üzere toplam 210 çocuk üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunda, annesi çalışmayan çocukların saldırıcılık puan ortalamalarının annesi çalışan çocukların saldırıcılık puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yaş, cinsiyet ve annenin çalışma durumu saldırıcılık puan ortalamalarında anlamlı bir farklılığa neden olurken, doğum sırası, kardeş sayısı ve anne-baba öğrenim durumu saldırıcılık puan ortalamalarında anlamlı bir farklılığa neden olamadığı tespit edilmiştir.

Dizman (2003) araştırmasında, anne babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların, sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu gibi değişkenlerin, anne yoksunu olan çocuklarda ise yoksunluğun nedeni, anneden ayrılığın süresi, anneden ayrılık yaşı, anneyi görme sıklığı gibi değişkenlerin saldırıcılık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda, anne yoksunu olan ve olmayan çocuklar arasında saldırıcılık eğilimi alt boyut puan ortalamaları açısından önemli farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukların sosyo-ekonomik düzeyi, yaşı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyinin toplam saldırıcılık puanı açısından farklılık yarattığı saptanmıştır. Ayrıca anne yoksunu olma durumu-cinsiyet, anne yoksunu olma durumu-yaş, anne yoksunu olma durumu- sosyoekonomik düzey, anne yoksunu olma durumu-anne öğrenim düzeyi, anne yoksunu olma durumu-baba öğrenim düzeyi etkileşimlerinin toplam saldırıcılık eğilim puanı açısından farklılık gösterirken yoksunluğun nedeni, anneden ayrılığın süresi, anneden ayrılık yaşı, anneyi görme sıklığı değişkenlerinin anne yoksunu olan çocukların toplam saldırıcılık eğilimi puanları üzerinde farklılık göstermemiştir.

Ağlamaz (2006), Çorum'daki lise öğrencilerinin saldırıcılık puanları ile kendini açma düzeyleri, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucunda, kendini açma

düzeyi açısından öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Kendini açma düzeyleri düşük öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları kendini açma düzeyi yüksek olan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Öğrenim gördükleri okul türüne göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar saptanmıştır. Endüstri Meslek ve Teknik Lise ve Anadolu Endüstri Meslek Lisesi ve Ticaret Meslek ve Anadolu Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği puanları diğer gruplardan daha yüksek, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeği Puanları diğer gruplara göre daha düşük bulunmuştur. Ancak cinsiyete ve sınıf düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar tespit edilmemiştir. Anne babanın öğrenim düzeyi ile öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki ilişkide anlamlı farklar bulunmuştur. Anne öğrenim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları daha yüksek bulunurken, baba öğrenim düzeyi yüksek okul-üniversite olan öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları diğer öğrenim düzeylerine göre daha düşük bulunmuştur. Ailenin aylık gelir düzeyine göre öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ailenin aylık gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanları diğer gruplara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Efili (2006), araştırmasında orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamalarının, öğrencilerin özlük niteliklerine (cinsiyet, lise türü, okudukları alan, okudukları sınıf), denetim odaklarına ve kişilik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelemiştir. Ayrıca araştırmada denetim odağı ve kişilik özelliklerinin saldırganlık puanlarını açıklama düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Konya ilinde bulunan çeşitli ortaöğretim kurumlarında okuyan her sınıf düzeyinden bir şubesi tesadüfi olarak seçilmiş 580 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, erkek öğrencilerin saldırganlık puanları, kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları okul türü, sınıf düzeyi, okunulan alan türü değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Öğrencilerin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca orta öğretim öğrencilerinin denetim odağı puanları, öğrencilerin saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamıştır. Öğrencilerin saldırganlık puanları ile kişilik özellikleri puanları arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki bulunmuş buna karşılık kişilik özellikleri ölçeğinin sosyal uyum alt boyutlarından, sosyal ilişkiler puanı ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca öğrencilerin kişilik özellikleri puanları, saldırganlık puanlarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Öztürk (2008) ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırmada ergenlerin saldırganlık davranışlarının cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ana-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma grubu 537'si kız, 693'ü erkek olmak üzere toplam 1230 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma sonucunda, ortaöğretim 9.sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumuna göre farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Gökbüzoğlu (2008), araştırmasında ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi cinsiyet, yaş, anne babanın eğitim durumu ve algılanan ana baba tutumu değişkenleri açısından incelemiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul İli Anadolu Yakasında bulunan çeşitli okullarda öğrenim gören 158 kız,146 erkek olmak üzere toplam 304 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular ergenlerin problem çözme becerileri ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırmada, ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerisinin alt boyutlarından olan problem çözme becerisine güven ve yaklaşma-kaçınma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, kişisel kontrol alt boyutunda anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bunun yanında demografik değişkenlerden cinsiyet, saldırganlık düzeyinde bir farklılığa neden olmazken, problem çözme becerisinin yaklaşma-kaçınma alt boyutunda anlamlı bir farklılıktan oluşmuştur; yaş ise saldırganlık düzeyinde anlamlı bir farklılık yarattığı ortaya saptanmıştır. Ayrıca ana baba eğitim durumu ile saldırganlık düzeyi arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Eroğlu (2009), çalışmasında lise ve üniversite öğrencilerinin, saldırganlık düzeylerinin, devam edilen eğitim kurumunun düzeyi, cinsiyet, geldikleri yerleşim yeri türü, okudukları / mezun oldukları lise türü, baba eğitim düzeyi, anne eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Ayrıca lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kitle iletişim araçlarını kullanma düzey ve biçimlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırma örneklemini

Konya ilindeki çeşitli liselerde ve Selçuk Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde öğrenim gören 1294 lise öğrencisi 948 üniversite öğrencisi toplam 2242 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak “Saldırganlık Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma bulguları lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık davranışının alt boyutları açısından anlamlı düzeyde farklılaştığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca saldırganlık davranışının öğrencilerin cinsiyetleri açısından da anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Ustabaş (2011) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin; saldırganlık düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını incelemiştir. Ayrıca araştırmada saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin cinsiyete, algılanan ekonomik düzeye, algılanan akademik başarı düzeyine, anne-baba ile birlikte kalıp kalmama durumuna, anne-baba birliktelik durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırma grubu, 306'sı kız, 284'ü erkek olmak üzere toplam 590 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada, öğrencilerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeylerinin azaldığı bulunmuştur. Ayrıca erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyinin kız öğrencilerin saldırganlık düzeyinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer yandan, saldırganlık düzeyinin algılanan ekonomik düzeye ve algılanan akademik başarı düzeyine, anne-baba ile birlikte kalıp kalmama ve anne-babanın birliktelik durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre değişmediği tespit edilmiştir.

Erkiner (2012), çalışmasında lise 1. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Aynı zamanda, lise 1.sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile aile işlevlerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını da incelemiştir. Araştırma sonucunda, lise 1.sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin aile işlevleri ile olumlu yönde, düşük ve orta düzeyde anlamlı olarak ilişkilendiği saptanmıştır. Lise 1.sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde cinsiyete ve annelerinin öğrenim durumuna göre anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür. Diğer yandan; öğrencilerin saldırganlık düzeylerinde; babalarının öğrenim durumu, anne babalarının evlilik durumu, annelerinin çalışma durumu, babalarının çalışma durumu, kardeş sayısı, ebeveynlerinin geçinme durumu, algılanan sosyo-ekonomik düzey, eğitim aldıkları okul türüne göre anlamlı farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir.

Yavuzer (2013), araştırmasında ergenlerde görülen saldırganlık ve sosyometrik popülerlik arasındaki doğrusal ve eğrisel ilişkilerin belirlenmesini hedeflemiştir.

Araştırma Niğde İlinde çeşitli ilköğretim okullarında sekizinci sınıfta öğrenim gören 524 ergen üzerinde yapılmıştır. Katılımcılara Saldırganlık Ölçeği ve Sosyometrik Ölçüm uygulanmıştır. Sosyometrik ölçüm ile öğrencilerden çok zaman geçirmek istedikleri ve en az zaman geçirmek istedikleri 3 arkadaşlarının isimlerini yazmaları istenmiştir. Saldırganlık ve sosyometrik popülerlik puanları cinsiyete göre farklılaştığı için kız ve erkek ergenler için ayrı ayrı analizler yapılmıştır. Kız ergenlerin sosyometrik popülerlik puanları ve saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı için regresyon analizi yapılmamıştır. Erkek ergenlerde ise sosyometrik popülerlik ve saldırganlık (beş boyutuyla) arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin açıklanabilmesi için lineer ve ikinci dereceden regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, en az ve en çok tercih edilen erkeklerin saldırganlık seviyelerinin (öfke hariç) yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analiz edilmesi açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili, Bahçelievler ilçesinde çeşitli ortaokullarda öğrenimine devam eden ergenlerin algıladığı ana baba çatışması ve saldırganlık arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Betimsel çalışmalar geçmişte ve bugün var olan bir olay ya da durumu olduğu şekilde tanımlayan çalışmalardır(Karasar, 1998).Araştırmanın bağımlı değişkenlerini Saldırganlığın fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık alt boyutları oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenlerini ise Çocukların Algıladığı Evlilik Çatışması Algısının çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama alt boyutları oluşturmaktadır. Ayrıca cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumu araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak ele alınmaktadır.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırma grubu, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili, Bahçelievler ilçesi sınırları içerisinde bulunan Orgeneral Eşref Bitlis Ortaokulu, Kumport Ortaokulu, Kazım Karabekir Ortaokulu, Yenibosna Fatih Ortaokulu ve Vali Recep Yazıcıoğlu Ortaokulu'nda 6. ve 7. sınıfta öğrenim görmekte olan 228'i kız, 265'i erkek olmak üzere toplam 493 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılar ile ilgili kişisel bilgi formu ışığındaki bilgiler Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo3.1: Ergenlerin Cinsiyet, Yaş, Anne-Baba Eğitim Düzeyi, Anne Çalışma Durumuna Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Grup	f	%
Cinsiyet	Kız	228	46.2
	Erkek	265	53.8
Yaş	11 Yaş	30	6.1
	12 Yaş	228	46.2
	13 Yaş	215	43.6
	14 Yaş	20	4.1
Anne Eğitim Düzeyi	Okur Yazar Değil	25	5.1
	Okur Yazar	22	4.5
	İlkokul Mezunu	161	32.7
	Ortaokul Mezunu	147	29.8
	Lise Mezunu	106	21.5
	Yüksekokul/ Üniversite Mezunu	32	6.5
Baba Eğitim Düzeyi	Okur Yazar Değil	6	1.2
	Okur Yazar	15	3
	İlkokul Mezunu	129	26.2
	Ortaokul Mezunu	153	31
	Lise Mezunu	140	28.4
	Yüksekokul/ Üniversite Mezunu	50	10.1
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	119	24.1
	Çalışmıyor	374	75.9

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” , Grych Seid ve Fincham (1992) tarafından geliştirilmiş, Öz (1999) tarafından Türkçe’ye uyarlanan “Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği” ve Buss ve Perry (1992)

tarafından geliştirilmiş, Öngen (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği" kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, uzman görüşü de alınarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen formda araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, anne ve babasının evlilik durumu, anne ve babasının sağ olup olmama durumu, anne ve babasının eğitim düzeyi ve annesinin çalışıp çalışmama durumu ile ilgili bilgileri içeren sorulardan oluşmaktadır.

3.3.2. Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği

Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği, çocukların anne-baba arasındaki çatışmaya ilişkin algılamalarını ölçmek amacıyla Grych, Seid ve Fincham (1992), tarafından geliştirilmiştir. Toplam 51 maddeden oluşan bu ölçek "*çatışmanın özellikleri*" (çatışmanın sıklığı, yoğunluğu, çatışmanın çözülmesi), "tehdit" (anne baba arasındaki çatışma sırasında çocuğun kendisini çaresiz hissetmesi ve korkması) ve "*kendini suçlama*" (çocuğun anne baba arasındaki çatışmadan dolayı kendini suçlu hissetmesi ya da çocuğun anne baba arasındaki tartışmaların kendinden kaynaklı olduğuna inanması) olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. 9-12 yaşları arasındaki çocuklara uygulanabilen bu ölçek, yurt dışında 17-21 yaş arası ile de çalışılmış ve geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşıldığı bildirilmiştir (Bickham & Fiese, 1997). Bu sebeple ölçek geçerlilik yaşı dışında kalan 13 ve 15 yaş grubuna da uygulanmıştır (Kızıldağ ve Şendil, 2003).

Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği, Öz (1999) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve yapılan faktör analizi sonucunda, orijinal ölçekte olduğu gibi ölçek maddelerinin üç faktörde toplandığı görülmüştür. Bu alt boyutlar çatışmanın özellikleri (17 madde), tehdit (9 madde) ve kendini suçlama (9 madde) olmak üzere 35 maddeden oluşmuştur. Bu ölçek üç aralıklı likert tipi bir ölçektir. Her madde için "doğru", "bazen-biraz doğru", "yanlış" seçeneklerinden biri işaretlenmektedir. "Doğru" 2 puan, "bazen-biraz doğru" 1 puan ve "yanlış" 0 puan almaktadır. Toplam 10 madde ters puanlanmaktadır. Yüksek puanlar olumsuzluğu ifade etmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısı orijinal formula tutarlılık göstermiştir. Ölçeğin Türkçe formunun iç tutarlılığı alt ölçekler olan "Çatışma özellikleri", "Tehdit" ve "Kendini suçlama" için sırasıyla .84, .78 ve .74 olduğu görülmüştür.

İki haftalık test tekrar test tutarlılığı alt ölçekler için .88, .75 ve .77 olarak bulunmuştur. Peksaygılı ve Güre (2008) tarafından yapılan geçerlik güvenirlik çalışmasında ölçeğin benzer şekilde üç faktörde toplandığı bulunmuştur. Ayrıca her bir alt ölçek için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla, çatışmanın özellikleri için .83, tehdit için .81 ve kendini suçlama için .77'dir. Mevcut çalışmanın sonucunda ise içtutarlık katsayıları çatışma özellikleri alt ölçeği için $\alpha = .88$, tehdit alt ölçeği için $\alpha = .83$, kendini suçlama alt ölçeği için $\alpha = .78$ ve ölçeğin tümüne ilişkin iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .89$ olarak bulunmuştur.

3.3.3. Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği

Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği, saldırganlığı ölçmek amacıyla Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilmiş ve Öngen (2009) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Toplam 29 maddeden oluşan bu ölçeğin Öfke (9 madde), Fiziksel Saldırganlık (10 madde), Sözel Saldırganlık (3 madde) ve Düşmanlık (7 madde) olmak üzere dört alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçek 5'li dereceleme likert tipi ölçeği olup bireylerin kendilerini her madde için 1 ile 5 arasında değerlendirmeleri istenmektedir. Elde edilen yüksek puanlar saldırganlık eğilimlerinin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun iç tutarlılığı, alt ölçekler olan "Öfke", "Fiziksel Saldırganlık", "Düşmanlık", "Sözel Saldırganlık" için sırasıyla .83, .83, .73 ve .73 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümüne ilişkin iç tutarlık katsayısı ise .88 olarak saptanmıştır. Türkçe formun faktör yapısını ve alt boyutlarını belirlemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi varimax rotasyonu birlikte uygulanmıştır. Özdeğeri 1'in üzerinde olan (sırasıyla 7.2, 2.32, 1.89 ve 1.74) ve varyansın % 45.59'unu açıklayan 4 faktör elde edilmiştir. Ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısı orijinal ölçekle tutarlılık göstermiştir. Mevcut çalışmanın sonucunda ise içtutarlık katsayıları öfke alt boyutuna ait $\alpha = .76$, fiziksel saldırganlık alt boyutuna ait $\alpha = .80$, düşmanlık alt boyutuna ait $\alpha = .74$, sözel saldırganlık alt boyutuna ait $\alpha = .58$ ve ölçeğin tümüne ait iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .89$ olarak bulunmuştur.

Tablo3.2: Bireylerin Ölçeklerden Aldıkları Puan Ortalamaları ve Standart Sapmalar

	\bar{X}	S
Saldırganlık Düzeyleri	77.50	20.66
Öfke	22.33	7.18
Düşmanlık	20.17	6.66
Sözel Saldırganlık	10.18	3.15
Fiziksel Saldırganlık	24.80	8.45
ÇEÇAÖ	15.76	10.26
ÇEÇAÖ-Çatışma Özellikleri	6.32	5.93
ÇEÇAÖ-Tehdit	6.70	4.86
ÇEÇAÖ-Kendini Suçlama	2.73	2.92

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya araştırma grubunda yer alan okullar belirlendikten sonra, bu okullarda uygulama yapabilmek için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alınmıştır. Uygulama yapılacak okullarda okul yöneticileri ve okul psikolojik danışmanlarıyla görüşülerek, araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve çalışmanın yapılacağı saatler belirlenmiştir. Uygulama kendileri gönüllü olan ve verilerinin kullanılmasına izin veren öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2014-2015 eğitim-öğretim yılında öğrencilerin demografik bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu ile birlikte "Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği" ve "Buss ve Perry Saldırganlık Ölçeği" uygulanmıştır. Uygulamalar okul psikolojik danışmanları ve araştırmacı tarafından okulların altıncı ve yedinci sınıflarında öğrenim görmekte olan belirlenen sınıflardaki öğrencilere uygulanmıştır. Ayrıca öğrencilerin ölçek formlarının herhangi bir yerine isim yazmaları istenmemiş ve kendilerinden toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından okunacağı, okul yönetimi, öğretmenlere ya da velilere bu bilgilerin verilmeyeceği ifade edilmiştir. Uygulamalar sırasında yönergeler araştırmacı tarafından verilerek gerekli açıklamalar yapılmıştır. Her uygulama ortalama 40-45 dakika içinde tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma verileri bilgisayar ortamında SPSS21paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova), Kruskal Wallis testi, Tukey testi, Mann Whitney U-testleri ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ve çarpıklık-basıklık katsayıları ile kontrol edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyi .05, çarpıklık-basıklık katsayıları için ± 1 aralığı kesme noktası olarak kabul edilmiştir. Normal dağılım gösteren veriler parametrik yöntemlerle, göstermeyen veriler non-parametrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Bu bağlamda:

1. Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

2. Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyinin anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*, baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla ise *Kruskall Wallis testi*,

3. Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyinin annenin çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

4. Ergenlerin öfke düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

5. Ergenlerin öfke düzeyinin anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*, farkın kaynağını tespit edebilmek için post-hoc testlerinden Tukey testi; baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla ise *Kruskall Wallis testi*, farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları *Mann Whitney U-testleri*,

6. Ergenlerin öfke düzeyinin annenin çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

7. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

8. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyinin anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*; baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla ise *Kruskall Wallis testi*, Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları *Mann Whitney U-testleri*,

9. Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyinin annenin çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

10. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

11. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyinin anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*, baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla ise *Kruskall Wallis testi*,

12. Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyinin annenin çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

13. Ergenlerin düşmanlık düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

14. Ergenlerin düşmanlık düzeyinin anne eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)*, baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla ise *Kruskall Wallis testi*, Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları *Mann Whitney U-testleri*

15. Ergenlerin düşmanlık düzeyinin annenin çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla *t-testi*,

16. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için bağımsız gruplar için *t-testi*, anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için *Kruskall Wallis testi*, anne çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için bağımsız gruplar için *t-testi*,

17. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması toplam puanları ile saldırganlık düzeyi toplam puanları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla *Korelasyon Analizi*,

18. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin öfke düzeyini yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla *Çoklu Regresyon Analizi*,

19. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyini yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla *Çoklu Regresyon Analizi*,

20. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin sözel saldırganlık düzeyini yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla *Çoklu Regresyon Analizi*,

21. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin düşmanlık düzeyini yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla *Çoklu Regresyon Analizi* kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde ergenlerin toplam saldırganlık düzeyinin çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması toplam puanları ile saldırganlık düzeyi toplam puanları arasındaki ilişki ve ergenlerin algıladığı ana baba çatışma düzeyi alt boyutlarının (çatışmanın özellikleri, tehdit ve kendini suçlama) saldırganlık düzeyi alt boyutlarını (öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık) yordayıp yordamadığına ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Ergenlerin Toplam Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk alt problemi “Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1: Saldırganlık Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	T	p
Saldırganlık	Kız	228	75.51	21.11	491	1.992	0.047
Düzeyi	Erkek	265	79.21	20.14			

*p<0.05

Çalışmaya katılan ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için bağımsız gruplar için t testi yapılmıştır. Tablo4.1’de görüldüğü gibi ergenlerin saldırganlık puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{(491)}=1.992$, $p=.047$). Erkek ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=79.21$) kız ergenlerin puanlarından ($\bar{X}=75.51$) yüksek olduğu görülmüştür.

4.2. Ergenlerin Toplam Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 1.2: Saldırganlık Puanlarının Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	4476.28	5	895.25	2.121	.062
Gruplarıçi	205534.94	487	422.04		
Toplam	210011.23	492			

*p<0.05

Ergenlerin toplam saldırganlık puanlarının anne eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Tablo 4.2’de görüldüğü gibi tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre ergenlerin toplam saldırganlık puanlarının annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($F_{(5,487)}=2.121, p=.062$).

Ergenlerin toplam saldırganlık puanlarının baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeydefarklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskall Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.3’te gösterilmiştir.

Tablo 4.3: Saldırganlık Puanlarının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	n	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
Saldırganlık Düzeyi	Okur Yazar Değil	6	146.33	5	26.62	.062
	Okur Yazar	15	326.80			
	İlkokul Mezunu	129	262.34			
	Ortaokul Mezunu	153	231.72			
	Lise Mezunu	140	270.20			
	Yüksekokul/ Üniversite Mezunu	50	177.38			

Tablo 4.3'te görüldüğü gibi ergenlerin toplam saldırganlık puanlarının baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($\chi^2_{sd=5, n=493}=26.62, p=.062$).

4.3. Ergenlerin Toplam Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Ergenlerin toplam saldırganlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4: Saldırganlık Puanlarının Annelerin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	T	p
Saldırganlık Düzeyi	Anne Çalışıyor	119	78.05	21.53	491	.330	.741
	Anne Çalışmıyor	374	77.33	20.39			

*p<0.05

Ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığına bağımsız gruplar için t testi ile bakılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin saldırganlık düzeyleri annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur($t_{(491)}=.330$, $p=.741$).

4.4. Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Ergenlerin öfke düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 4.5: Öfke Düzeyinin Cinsiyete Göre *t*-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	T	p
Öfke Düzeyi	Kız	228	21.94	7.12	491	1.129	.260
	Erkek	265	22.67	7.23			

* $p<0.05$

Ergenlerin öfke düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmış olduğunu test edebilmek amacıyla bağımsız gruplar için *t* testi yapılmıştır. Sonuçlara göre ergenlerin öfke düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde fark göstermediği bulunmuştur ($t_{(491)}=1.129$, $p=.260$).

4.5. Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi “Ergenlerin öfke düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo4.6: Ergenlerin Öfke Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	609.911	5	121.982		
Gruplarıçi	24794.194	487	50.912	2.396	.037
Toplam	25404.105	492			

*p<0.05

Ergenlerin öfke düzeylerinin annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı düzeyde fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre ergenlerin öfke düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($F_{(5,487)}=2.396$, $p=.037$). Farkın kaynağını tespit edebilmek için post-hoc testlerinden Tukey testi yapılmış ve elde edilen sonuçlara göre yüksekokul/üniversite mezunu annelerin çocuklarının öfke düzeylerinin diğer gruplardan anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Anneleri yüksekokul/üniversite mezunu olan ergenlerin öfke puanları en düşük puanı alırken ($\bar{X}=19.87$) anneleri okuryazar olmayan ergenlerin öfke puanlarının ($\bar{X}=24.08$) en yüksek olduğu bulunmuştur.

Ergenlerin öfke düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7: Öfke Düzeyinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	n	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
Öfke Düzeyi	Okur Yazar Değil	6	127.25	5	24.64	.000
	Okur Yazar	15	314.50			
	İlkokul Mezunu	129	264.28			
	Ortaokul Mezunu	153	245.75			
	Lise Mezunu	140	257.57			
	Yüksekokul/	50	170.79			
	Üniversite Mezunu					

*p<0.05

Ergenlerin öfke düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($\chi^2_{sd=5, n=493}=24.64, p=.000$). Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları Mann Whitney U-testleri kullanılarak incelenmiş ve yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocuklarının öfke düzeyleri okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu babaların çocuklarının öfke düzeylerinden farklarının anlamlı olduğu görülmüştür. En düşük öfke düzeyine ise okuryazar olmayan babaların çocukları sahip iken, en yüksek öfke düzeyine sadece okuryazar olan babaların çocuklarının sahip olduğu bulunmuştur.

4.6. Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarının Anne Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi “Ergenlerin öfke düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8: Öfke Düzeyinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	T	p
Öfke Düzeyi	Anne Çalışıyor	119	22.67	7.60	491	.584	.559
	Anne Çalışmıyor	374	22.22	7.05			

*p<0.05

Ergenlerin öfke düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına bağımsız gruplar için *t* testi ile bakılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin öfke düzeyleri annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur($t_{(491)}=.584, p=.559$).

4.7. Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci alt problemi “Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo4.9: Fiziksel Saldırganlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre *t*-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	Sd	T	p
Fiziksel Saldırganlık Düzeyi	Kız	228	23.15	8.39	491	4.097	.000
	Erkek	265	26.23	8.25			

* $p<0.05$

Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farkının anlamlı olup olmadığına bağımsız gruplar için *t*testi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farkının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{(491)}=4.097, p=.000$). Erkek ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin ($\bar{X}=26.23$), kız ergenlerin saldırganlık düzeylerinden ($\bar{X}=23.15$) daha yüksek olduğu görülmüştür.

4.8. Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci alt problemi “Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.10’da verilmiştir.

Tablo 4.10: Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Faktörlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	789.205	5	157.841		
Gruplarıçi	34388.872	487	70.614	2.235	.05
Toplam	35178.077	492			

*p<0.05

Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek faktörlü ANOVA testi yapılmıştır. Tek faktörlü ANOVA sonuçlarına göre ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin annelerinin eğitim durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($F_{(5,487)}=2.235, p=.05$).

Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskall Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.11’de gösterilmiştir.

Tablo 4.11: Fiziksel Saldırganlık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	n	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
	Okur Yazar Değil	6	189.58	5	21.044	.001
	Okur Yazar	15	306.80			
Fiziksel	İlkokul Mezunu	129	260.65			
Saldırganlık	Ortaokul Mezunu	153	236.21			
Düzeyi	Lise Mezunu	140	267.61			
	Yüksekokul/	50	176.05			
	Üniversite Mezunu					

*p<0.05

Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($\chi^2_{sd=5, n=493}=21.044, p=.001$). Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları Mann Whitney U-testleri kullanılarak

incelenmiş ve yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocuklarının fiziksel saldırganlık düzeylerinin okuryazar olmayan, okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu olmak üzere tüm gruplardan farkının anlamlı olduğu görülmüştür. En düşük fiziksel saldırganlık düzeyine yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocukları sahip iken, en yüksek fiziksel saldırganlık düzeyine okuryazar babaların çocuklarının sahip olduğu bulunmuştur.

4.9. Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12: Fiziksel Saldırganlık Düzeylerinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Fiziksel Saldırganlık Düzeyi	Anne Çalışıyor	119	24.90	8.68	491	.145	.884
	Anne Çalışmıyor	374	24.77	8.39			

*p<0.05

Ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmış farklılaşmadığına bağımsız gruplar için *t* testi ile kontrol edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur ($t_{(491)}=.145$, $p=.884$).

4.10. Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onuncu alt problemi “Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.13’te verilmiştir.

Tablo 4.13: Sözel Saldırganlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Sözel Saldırganlık Düzeyi	Kız	228	10.05	3.26	491	.860	.390
	Erkek	265	10.29	3.06			

*p<0.05

Ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek için bağımsız gruplar için *t* testi yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($t_{(491)}=.860$, $p=.390$).

4.11. Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onbirinci alt problemi “Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.14’te sunulmuştur.

Tablo 4.14: Sözel Saldırganlık Düzeyinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	11.816	5	2.363		
Gruplarıçi	4894.387	487	10.050	.235	.947
Toplam	4906.203	492			

*p<0.05

Ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Tek faktörlü ANOVA sonuçlarına göre ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($F_{(5,487)}=.235$, $p=.947$).

Ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskall Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.15’te gösterilmiştir.

Tablo 4.15: Sözel Saldırganlık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	n	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
Sözel Saldırganlık Düzeyi	Okur Yazar Değil	6	185.83	5	6.593	.253
	Okur Yazar	15	285.30			
	İlkokul Mezunu	129	245.69			
	Ortaokul Mezunu	153	229.08			
	Lise Mezunu	140	261.66			
	Yüksekokul/	50	260.05			
	Üniversite Mezunu					

*p<0.05

Ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($\chi^2_{sd=5, n=493}=6.593, p=.253$).

4.12. Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarının Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onikinci alt problemi “Ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16: Sözel Saldırganlık Düzeylerinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre t-Testi sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Sözel Saldırganlık Düzeyi	Anne Çalışıyor	119	10.16	3.02	491	.065	.948
	Anne Çalışmıyor	374	10.18	3.20			

*p<0.05

Ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar için *t* testi ile kontrol edilmiştir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur($t_{(491)}=.065$, $p=.948$).

4.13. Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onüçüncü alt problemi “Ergenlerin düşmanlık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17: Düşmanlık Düzeylerinin Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Düşmanlık Düzeyi	Kız	228	20.36	6.94	491	.585	.559
	Erkek	265	20.01	6.42			

* $p<0.05$

Ergenlerin düşmanlık düzeylerinin cinsiyete göre farkının anlamlı olup olmadığına bağımsız gruplar için *t* testi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin düşmanlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($t_{(491)}=.585$, $p=.559$).

4.14. Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarının Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ondördüncü alt problemi “Ergenlerin düşmanlık düzeyi anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18: Düşmanlık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	419.919	5	83.984		
Gruplarıçi	21449.079	487	44.043	1.907	.092
Toplam	21868.998	492			

*p<0.05

Ergenlerin düşmanlık düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Tek faktörlü ANOVA sonuçlarına göre ergenlerin düşmanlık düzeylerinin annelerinin eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($F_{(5,487)}=1.907$, $p=.092$).

Ergenlerin düşmanlık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.19’da gösterilmiştir.

Tablo 4.19: Düşmanlık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
	Okur Yazar Değil	6	169.42	5	20.807	.001
	Okur Yazar	15	316.60			
	İlkokul Mezunu	129	263.02			
DüşmanlıkDüzeyi	Ortaokul Mezunu	153	225.08			
	Lise Mezunu	140	270.29			
	Yüksekokul/ Üniversite Mezunu	50	195.97			

*p<0.05

Ergenlerin düşmanlık düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($\chi^2_{sd=5, n=493}=20.807$, $p=.001$)Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları Mann Whitney U-testleri kullanılarak incelenmiş ve yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocuklarının düşmanlık düzeyleri okuryazar, ilkokul mezunu ve lise mezunu babaların çocuklarının düşmanlık düzeylerinden farklarının anlamlı

olduğu görülmüştür. En düşük düşmanlık düzeyine ise okuryazar olmayan babaların çocukları sahip iken, en yüksek düşmanlık düzeyine sadece okuryazar olan babaların çocuklarının sahip olduğu bulunmuştur.

4.15. Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarının Annenin Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onbeşinci alt problemi “Ergenlerin düşmanlık düzeyi annenin çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.20’de verilmiştir.

Tablo 4.20: Düşmanlık Düzeylerinin Ergenlerin Annelerinin Çalışma Durumlarına Göret-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Düşmanlık Düzeyi	Anne Çalışıyor	119	20.30	6.53	491	.240	.810
	Anne Çalışmıyor	374	20.13	6.71			

*p<0.05

Ergenlerin düşmanlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız gruplar için *t* testi ile kontrol edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin düşmanlık düzeylerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur ($t_{(491)}=.240$, $p=.810$).

4.16. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt Boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanlarının Cinsiyet, Anne ve Baba Eğitim Düzeyi ve Anne Çalışma Durumuna Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın on altıncı alt problemi “Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre farklılık göstermekte midir? Olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.21’de verilmiştir.

Tablo 4.21: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
ÇEÇAÖ-Çatışma Özellikleri	Kız	228	6.41	5.99	484	0.393	0.695
	Erkek	265	6.20	5.65			
ÇEÇAÖ-Tehdit	Kız	228	6.80	5.02	484	0.518	0.605
	Erkek	265	6.58	4.71			
ÇEÇAÖ-Kendini Suçlama	Kız	228	1.98	2.34	484	-4.794	0.000
	Erkek	265	3.11	2.79			

*p<0.05

Çalışmaya katılan ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için bağımsız gruplar için t-testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre çalışmaya katılan ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları çatışma özellikleri ($t_{(484)} = 0.393$, $p=0.695$).ve tehdit puanlarının ($t_{(484)} = 0.518$, $p=0.605$) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, kendini suçlama puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{(484)} = -4.794$, $p=0.000$). Erkek ergenlerin puanlarının ($\bar{X}=3.11$), kız ergenlerin puanlarından ($\bar{X}=1.98$) yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılan ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama) anne eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.22’de gösterilmiştir.

Tablo 4.22: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
ÇEÇAÖ-Çatışma Özellikleri	Okur Yazar Değil	25	205.96	5	5.94	0.312
	Okur Yazar	22	271.70			
	İlkokul Mezunu	161	236.93			
	Ortaokul Mezunu	147	256.58			
	Lise Mezunu	106	231.51			
	Yüksekokul/	32	266.56			
	Üniversite Mezunu					
ÇEÇAÖ-Tehdit	Okur Yazar Değil	25	283.26	5	10.30	0.67
	Okur Yazar	22	307.45			
	İlkokul Mezunu	161	245.07			
	Ortaokul Mezunu	147	246.81			
	Lise Mezunu	106	220.92			
	Yüksekokul/	32	220.64			
	Üniversite Mezunu					
ÇEÇAÖ-Kendini Suçlama	Okur Yazar Değil	25	215.34	5	3.98	0.552
	Okur Yazar	22	272.36			
	İlkokul Mezunu	161	235.84			
	Ortaokul Mezunu	147	252.17			
	Lise Mezunu	106	249.81			
	Yüksekokul/	32	223.34			
	Üniversite Mezunu					

*p<0.05

Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları çatışma özellikleri ($\chi^2_{sd=5, n=486}=5.94, p=0.312$), tehdit ($\chi^2_{sd=5, n=486}=10.30, p=0.67$), kendini suçlama puanlarının ($\chi^2_{sd=5, n=486}=3.98, p=0.552$) ergenlerin anne eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama) baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşp

farklılaşmadığını belirleyebilmek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.23'te gösterilmiştir.

Tablo 4.23: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	Sıra ortalamaları	sd	χ^2	p
ÇEÇAÖ-Çatışma Özellikleri	Okur Yazar Değil	6	218.25	5	2.167	0.826
	Okur Yazar	15	272.00			
	İlkokul Mezunu	129	230.88			
	Ortaokul Mezunu	153	249.35			
	Lise Mezunu	140	245.85			
	Yüksekokul/	50	245.94			
	Üniversite Mezunu					
ÇEÇAÖ-Tehdit	Okur Yazar Değil	6	374.92	5	10.93	0.053
	Okur Yazar	15	317.37			
	İlkokul Mezunu	129	244.65			
	Ortaokul Mezunu	153	235.29			
	Lise Mezunu	140	244.65			
	Yüksekokul/	50	224.28			
	Üniversite Mezunu					
ÇEÇAÖ-Kendini Suçlama	Okur Yazar Değil	6	200.00	5	5.37	0.373
	Okur Yazar	15	303.63			
	İlkokul Mezunu	129	244.63			
	Ortaokul Mezunu	153	248.33			
	Lise Mezunu	140	241.66			
	Yüksekokul/	50	218.25			
	Üniversite Mezunu					

*p<0.05

Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları çatışma özellikleri ($\chi^2_{sd=5, n=486}=2.167, p=0.286$), tehdit ($\chi^2_{sd=5, n=486}=10.93, p=0.053$), kendini suçlama puanlarının ($\chi^2_{sd=5, n=486}=5.37, p=0.373$) baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama) anne çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek için bağımsız gruplar için t-testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4.24'te gösterilmiştir.

Tablo 4.24: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışmasının Anne Çalışma Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

	Anne Çalışma Durumu	N	\bar{X}	S	sd	t	p
ÇEÇAÖ-Çatışma Özellikleri	Çalışıyor	119	6.75	6.57	484	0.893	0.373
	Çalışmıyor	374	6.15	5.54			
ÇEÇAÖ-Tehdit	Çalışıyor	119	6.32	4.65	484	-0.938	0.349
	Çalışmıyor	374	6.80	4.92			
ÇEÇAÖ-Kendini Suçlama	Çalışıyor	119	2.73	2.88	484	0.680	0.497
	Çalışmıyor	374	2.54	2.57			

*p<0.05

Elde edilen sonuçlara göre ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları çatışma özellikleri ($t_{(484)} = 0.893$, $p=0.373$), tehdit ($t_{(484)} = -0.938$, $p=0.349$), kendini suçlama puanlarının ($t_{(484)} = 0.680$, $p=0.497$) anne çalışma durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür.

4.17. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Toplam Puanları Saldırganlık Düzeyi Toplam Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onaltıncı alt problemi “Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması toplam puanları saldırganlık düzeyi toplam puanlarını yordamakta mıdır?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.25'te verilmiştir.

Tablo 4.25: Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Toplam Puanları ile Saldırganlık Toplam Puanları Arasındaki İlişki

Değişken	N	\bar{X}	S	r	p
ÇEÇAÖ		77.50	20.66		
Saldırganlık Düzeyi	493	15.76	10.26	0.286	0.000

*p<0.05

Ergenlerin algıladığı ana-baba çatışması toplam puanlarının saldırganlık düzeyi toplam puanlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür ($R=.286$, $R^2=.082$, $F_{(1,491)}=43.754$, $p=.000$).

Tablo 4.26: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Tablosu

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Saldırganlık	-								
2. Öfke	0.866	-							
3. Fiziksel Saldırganlık	0.881	0.708	-						
4. Sözel Saldırganlık	0.577	0.715	0.372	-					
5. Düşmanlık	0.775	0.510	0.523	0.397	-				
6. ÇEÇAÖ Toplam	0.286	0.218	0.239	-0.008	0.352	-			
7. Çatışma Özellikleri	0.214	0.174	0.189	-0.023	0.247	0.850	-		
8. Tehdit	0.220	0.149	0.151	0.007	0.326	0.793	0.469	-	
9. Kendini Suçlama	0.203	0.165	0.202	0.009	0.190	0.465	0.172	0.168	-

*p<0.05

Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması düzeyleri ve saldırganlık düzeyleri ile bu değişkenlerin alt boyutları arasındaki ilişkiler ayrı ayrı incelenmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.26'da gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile; fiziksel saldırganlık, öfke ve düşmanlık düzeyleri arasında pozitif güçlü, sözel saldırganlık düzeyleri ile pozitif orta, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması, çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama alt boyutları arasında pozitif düşük bir ilişki görülmüştür. Öfke düzeyleri ile; fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık düzeyleri arasında

pozitif güçlü, düşmanlık düzeyleri ile pozitif orta düzeyli, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması, çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama alt boyutları arasında pozitif düşük bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel saldırganlık düzeyleri ile; sözel saldırganlık, düşmanlık arasında pozitif orta düzeyli, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması, çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama alt boyutları arasında pozitif düşük bir ilişki görülmüştür. Sözel saldırganlıkları ile düşmanlık düzeyleri arasında pozitif orta düzeyli; ergenlerin algıladığı ana baba çatışması, çatışma özellikleri ile negatif düşük düzeyli, tehdit ve kendini suçlama alt boyutları arasında pozitif düşük düzeyli bir ilişki bulunmuştur. Düşmanlık düzeyleri ile ergenlerin algıladığı ana baba çatışması ve tehdit alt boyutları arasında pozitif orta düzeyli, çatışma özellikleri ve kendini suçlama alt boyutları arasında pozitif düşük düzeyli ilişki görülmüştür. Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması ile çatışma özellikleri ve tehdit arasında pozitif yüksek, kendini suçlama ile pozitif orta düzeyli ilişki bulunmuştur. Çatışma özellikleri ile tehdit arasında pozitif orta düzeyli, kendini suçlama ile pozitif düşük düzeyli ilişki olduğu görülmüştür. Tehdit ve kendini suçlama alt boyutları arasında ise pozitif düşük düzeyli bir ilişki bulunmuştur.

4.18. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanlarının Ergenlerin Öfke Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Regresyon analizi öncesinde, sayıltılar incelenmiştir. Çatışma özellikleri, tehdit ve kendini suçlama düzeylerinin normallikleri çarpıklık basıklık katsayıları ile incelenmiş çatışma özellikleri alt boyutunun basıklık katsayısı 1.1, çarpıklık katsayısı 1.12; tehdit alt boyutuna ait puanların basıklık katsayısı 0.48, çarpıklık katsayısı -0.767; kendini suçlama alt boyutuna ilişkin puanların basıklık katsayısı 0.888 ve çarpıklık katsayısı -0.057 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda elde edilen değerler ± 1 aralığına yakın değerler olduğu için verilerin normalden çok sapma göstermediği ve normale yakın bir dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. VIF değerlerinin ise tümünün 10'un altında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın onyedinci alt problemi "Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin öfke düzeyini yordamakta mıdır?" olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.27'de verilmiştir.

Tablo 4.27: Ergenlerin Öfke Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi R
Sabit	19.840	.597	-	33.246	.000	-	-
ÇEÇAÖ-Kendini Suçlama	.326	.110	.133	2.962	.003	.165	.133
ÇEÇAÖ-Çatışma Özellikleri	.43	.061	.118	2.355	.019	.174	.106
ÇEÇAÖ-Tehdit	.105	.074	.071	1.418	.157	.149	.064
R=.230	$R^2=.053$						
$F_{(3,489)}=9.136$	p=.000						

* p<0.05

Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin öfke düzeyini anlamlı bir biçimde yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Elde edilen VIF değerlerine göre bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık problemi görülmemiştir.

Yordayıcı değişkenler ile yordanan değişkenler arasında ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, ergenlerin öfke düzeyi ve çatışma özellikleri arasında pozitif düşük düzeyli bir korelasyon ($r=.17$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde değişkenler arasındaki korelasyonun .11 olduğu bulunmuştur. Öfke düzeyi ve tehdit arasında ise yine pozitif ve düşük düzeyli bir ilişki hesaplanmıştır ($r=-.15$). Diğer iki değişken kontrol edildiğinde korelasyon değeri .06 bulunmuştur. Öfke düzeyi ve kendini suçlama arasında pozitif ve düşük düzeyli bir korelasyon bulunmuştur ($r=.17$). Diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise bu korelasyon değerinin .13 olduğu görülmüştür.

Çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama değişkenleriyle birlikte ergenlerin öfke düzeyleri düşük düzeyli anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($R=0.230$, $R^2=0.053$, $p=.000$). Çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama Öfke düzeyindeki toplam varyansın %5.3'ünü açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin ergenlerin öfke düzeyleri üzerindeki önem sırasını; kendini suçlama, çatışma özellikleri, tehdit şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeylerine ise t-testi sonuçlarına göre

bakılmış, kendini suçlama ve çatışma özellikleri boyutlarının öfke düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu tehdit boyutunun anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

4.19. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanlarının Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın onsekizinci alt problemi “Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyini yordamakta mıdır?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.28’de verilmiştir.

Tablo 4.28: Ergenlerin Fiziksel Saldırganlık Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi R
Sabit	21.581	.697	-	30.978	.000	-	-
EÇÖ-Çatışma Özellikleri	.187	.071	.131	2.641	.009	.189	.119
EÇÖ-Tehdit	.107	.086	.062	1.241	.215	.151	.056
EÇÖ-Kendini Suçlama	.487	.129	.169	3.785	.000	.202	.269
R=.261	$R^2=.068$						
F_(3,489)=11.92	p=.000						

*p<0.05

Yordayıcı değişkenler ile yordanan değişkenler arasında ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi ve çatışma özellikleri arasında pozitif düşük düzeyli bir korelasyon ($r=.19$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde değişkenler arasındaki korelasyonun .12 olduğu bulunmuştur. Fiziksel saldırganlık düzeyi ve tehdit arasında ise yine pozitif ve düşük düzeyli bir ilişki hesaplanmıştır ($r=-.15$). Diğer iki değişken kontrol edildiğinde korelasyon değeri .06 bulunmuştur. Fiziksel saldırganlık düzeyi ve kendini suçlama arasında pozitif ve düşük düzeyli bir korelasyon bulunmuştur ($r=.20$). Diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise bu korelasyon değerinin .27 olduğu görülmüştür.

Çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama değişkenleriyle birlikte ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyleri düşük düzeyli anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($R=0.261$, $R^2=0.068$, $p=.000$). Çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama, fiziksel saldırganlık düzeyindeki toplam varyansın %6.8'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyleri üzerindeki önem sırasını; kendini suçlama, çatışma özellikleri, tehdit şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeylerine ise t-testi sonuçlarına göre bakılmış, kendini suçlama ve çatışma özellikleri boyutlarının fiziksel saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu tehdit boyutunun anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

4.20. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanları Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ondokuzuncu alt problemi “Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin sözel saldırganlık düzeyini yordamakta mıdır?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.29’de verilmiştir.

Tablo 4.29: Ergenlerin Sözel Saldırganlık Düzeyinin Yordanmasına İlişkin Regresyon Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi R
Sabit	10.176	.269	-	37.779	.000	-	-
EÇÖ-Çatışma Özellikleri	-.019	.027	-.035	-.688	.492	-.023	-.031
EÇÖ-Tehdit	.014	.033	.021	.414	.679	.007	.019
EÇÖ-Kendini Suçlama	.013	.050	.012	.258	.797	.009	.012
R=.033	$R^2=.001$						
F(3.489)=.176	p=.912						

*p<0.05

Yordayıcı değişkenler ile yordanan değişkenler arasında ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi ve çatışma özellikleri, tehdit, kendini

suçlamadeğişkenleri arasında çok düşük düzeyli bir korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Bu durumda ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi ve çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama değişkenleri arasında ilişkinin olmadığı görülmüştür. Ayrıca çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama değişkenleriyle birlikte ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerini anlamlı bir biçimde yordamamaktadır ($R=0.033$, $R^2=0.001$, $p=.912$).

4.21. Ergenlerin Algıladığı Ana Baba Çatışması Alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) Puanları Ergenlerin Düşmanlık Düzeyi Puanlarına Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın yirminci alt problemi “Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin düşmanlık düzeyini yordamakta mıdır?” olarak ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular Tablo 4.30’da verilmiştir.

Tablo 4.30: Ergenlerin düşmanlık düzeyinin yordanmasına ilişkin regresyon sonuçları

Değişken	B	Std. Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi R
Sabit	16.278	.530	-	30.742	.000	-	-
EÇÖ-Çatışma Özellikleri	.118	.054	.105	2.192	.029	.247	.099
EÇÖ-Tehdit	.350	.066	.256	5.338	.000	.326	.235
EÇÖ-Kendini Suçlama	.294	.098	.129	3.009	.003	.190	.135
R=.366	$R^2=.134$						
$F_{(3,489)}=25.214$	p=.000						

Yordayıcı değişkenler ile yordanan değişkenler arasında ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, ergenlerin düşmanlık düzeyi ve çatışma özellikleri arasında pozitif düşük düzeyli bir korelasyon ($r=.25$) olduğu, diğer değişkenler kontrol edildiğinde değişkenler arasındaki korelasyonun .099 olduğu bulunmuştur. Düşmanlık düzeyi ve tehdit arasında ise yine pozitif ve orta düzeyli bir ilişki hesaplanmıştır ($r=-.33$). Diğer iki değişken kontrol edildiğinde korelasyon değeri .24 bulunmuştur. Düşmanlık düzeyi ve kendini suçlama arasında pozitif ve düşük düzeyli bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=.19$). Diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise bu korelasyon değerinin .14 olduğu görülmektedir.

Çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama değişkenleriyle birlikte ergenlerin düşmanlıkdüzeyleri düşük düzeyli anlamlı bir ilişki göstermektedir ($R=0.366$, $R^2=0.134$, $p=.000$). Çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama düşmanlık düzeyindeki toplam varyansın %13.4'ünü açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin ergenlerin düşmanlık düzeyleri üzerindeki önem sırasını; tehdit, kendini suçlama ve çatışma özellikleri şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılık düzeylerine ise t-testi sonuçlarına göre bakılmış ve tüm alt boyutların ergenlerin düşmanlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu bulunmuştur:

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular, alanyazın doğrultusunda tartışılmış ve yorumlanmıştır. Daha sonra araştırmanın sonuçları doğrultusunda çeşitli önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada ergenlerin cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre toplam saldırganlık düzeyi ve saldırganlık düzeyi alt boyutlarının farklılık gösterip göstermediği, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre farklılık gösterip göstermediği ve ergenlerde algılanan ana baba çatışması toplam puanlarının saldırganlık düzeyi toplam puanlarını yordayıp yordamadığı ve ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışmanın özellikleri, tehdit, kendini suçlama) saldırganlık düzeyi alt boyutlarını (öfke, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık) yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular özetle şöyle değerlendirilebilir.

Bu araştırmada ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden yüksek olduğu saptanmıştır. Cinsiyet açısından bu farklılığın ortaya çıkmasında kültürel olarak ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumundaki farklılıklarının etkili olduğu düşünülebilir. Genel olarak ülkemizde geleneksel yapıda olan ailelerin çocuk yetiştirmedeki tutumlarına bakıldığında, erkek çocuklarının saldırganlıkla ilgili davranışlarını pekiştirdiklerini bunun tam tersi olarak kız çocuklarının saldırganlık içeren davranışlarını ise daha çok bastırmaya çalıştıkları söylenebilir. Toplumun bir davranışı değerlendirirken cinsiyeti göz önüne alarak onayladığını, özellikle erkek çocukların saldırgan davranışının kız çocuklarında gözlenen saldırganlığa oranla daha fazla onaylanır olduğu ifade edilebilir. Anne ve babalar erkek çocuklarının saldırganlık içeren davranışlarını övebilmekte ve ödüllendirebilmekteyken kız çocuklarında görülen bu tarz davranışları yadırgayabilmekte ve cezalandırabilmektedirler. Yurt içinde ve

yurt dışında birçok kültürde yapılan araştırmalarda cinsiyet ve saldırganlık ele alınmış ve genellikle cinsiyete göre saldırganlık düzeyinin değiştiği ve erkeklerin saldırganlık düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Aral, Türkmenler ve Akbıyık, 2004; Berkowitz, 1996; Buss, 1992; Conner ve arkadaşları, 2003; elik, 2006; Efiltili, 2006; Eroğlu, 2009; Ersoy, 2001; Goldstein ve Tisak, 2004; Gümüş, 2000; Günaydın, 2008; Güner, 2006; Gürsoy, 2002; Kurtyılmaz, 2005; Masalcı, 2001, ztrk, 2008; Scharf, 2000; Tok, 2001; Tuzgöl, 1998; Uğur, 2013).Bu sonuçlardan farklı olarak bazı araştırmalarda da cinsiyet ile saldırganlık arasında anlamlı ilişki görülmemiştir (Ağlamaz, 2006;Allen ve arkadaşları, 1996;Bjrkvist, Lagerspetz ve Kaukiainen, 1992;Hatunoğlu, 1994;Karataş, 2005;Köksal, 1991;ztrk, 1990;Werner ve Crick, 1999; Yalçın, 2007).

Bu araştırmada ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinde anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Annenin eğitim düzeyi ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Ayan, 2007; Başar, 1996; Cengiz, 2010; elik, 2006; Demirhan, 2002; Filiz, 2009; Gkbuzoğlu, 2008; Gkırın, 2008; Günaydın, 2008; Gürsoy, 2002; Kula, 2008; Omay, 2008; z, 2007; ztrk, 2008; Tuzgöl, 1998; Yavuz, 2007; Yeğen, 2008; Yılmaz, 2008). Bu araştırmaların yanı sıra Aral, Bütün, Türkmenler ve Akbıyık (2004); Aral, Dizman (2003); Başaran (2008); Ersoy (2001); Güner (1995) ve İnfante (1994)annenin eğitim düzeyi ile öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında, annenin eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin azaldığı yönünde bulgular elde etmişlerdir. Söz konusu araştırmaların bulguları araştırmanın bulgusuyla tutarsızlık göstermektedir. Bunun nedeni bu araştırmalarda kullanılan farklı bir ölçekten kaynaklanıyor olabilir. şüphesiz ki eğitim anne-baba tutumlarına, ebeveynlerin ocuk yetiştirme tarzlarına, onların problemlere bakış açısına ve problemleri değerlendirme biçimlerine etki eden önemli etkenlerden biridir. Annenin almış olduğu eğitim onun çocuğu ile olan ilişkisine etki etmektedir. Ancak bu araştırmada anne eğitim düzeyinin öğrencilerin saldırganlık düzeyini etkilemediği görülmüştür. Annenin çocuğunu yetiştirirken geleneksel ocuk yetiştirme kalıplarına göre hareket etmesi eğitim düzeyi farklılaşmış olsa da bu kalıpların dışına çıkmamış olması ile açıklanabilir. Ayrıca annenin tutumunun, çocuğuyla iletişim tarzının, olaylara bakış açısının, problem çözme becerilerinin, çocuğuna göstereceği ilgi, sevgi ve şefkatin annenin eğitim düzeyinden daha etkili olabileceği söylenbilir. Çünkü ocukların ilk özdeşim kurdukları ve model aldıkları kişilerden biri anneleridir.

Bu araştırmada ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu konuda yapılan başka araştırmalarda da baba eğitim düzeyi ve saldırganlık düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Ayan, 2007; Başaran, 2008; Cengiz, 2010; Demirhan, 2002; Gkbuzoğlu, 2008; Güçkıran, 2008; Gümüş, 2000; Günaydın, 2008; Gürsoy, 2002; Kula, 2008; Masalcı, 2001; Nair, 2014; z, 2007; ztrk, 2008; Tuzgöl, 1998; Yeğen, 2008; Yılmaz, 2008). Baba da tıpkı anne gibi, çocuğu ile olan ilişkisinde almış olduğu eğitimin dışında, babanın çocuğuna karşı tutumu, iletişim tarzı ve problemler karşısında baş etme yöntemlerinin çocukların saldırganlık davranışlarını geliştirip geliştirmemesinde etkili olduğu ifade edilebilir. Çünkü ocuklar annelerini olduğu gibi babalarını da model alabilmektedir. Ayrıca babanın çocuğunu yetiştirirken geleneksel ocuk yetiştirme kalıplarına göre hareket etmesi eğitim düzeyi farklılaşmış olsa da bu kalıpların dışına çıkmamış olması ile de açıklanabilir. Buna ek olarak babanın çocuğuna göstereceği ilgi, sevgi ve Őekatin babanın eğitim düzeyinden daha etkili olabileceği söylenebilir. Bu araştırmaların yanı sıra Aral, Bütün, Türkmenler ve Akbıyık (2004); Başar (1996); Dizman (2003); Ersoy (2001); Güner (1995); İnfante (1994) ve Yavuz (2007) babanın eğitim düzeyi ile öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında, babanın eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin azaldığı yönünde bulgular elde etmişlerdir. Söz konusu araştırmaların bulguları araştırmanın bulgusuyla tutarsızlık göstermektedir.

Bu araştırmada ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin toplam saldırganlık düzeylerinin annelerinin çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Annenin alışma durumunun ergenlerde saldırganlığı etkilemediği görülmüştür. Bu konuda yapılan başka araştırmalarda da anne çalışma durumu ve saldırganlık düzeyi arasında anlamlı ilişki görülmemiştir (Filiz, 2009; Kaya, 2009; Kula, 2008; Yavuz, 2007; Yılmaz, 2008).

Bu araştırmada ergenlerin öfke düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin öfke düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. zmen ve ark. (2016) ergenler üzerinde yaptıkları

çalışmalarında erkek ergenlerin öfke düzeylerinin kız ergenlerin öfke düzeyinden yüksek olduğunu bulmuşlardır. Albayrak ve Kutlu (2009), Bozkurt ve Çam (2010) ve Sütçü ve Aydın'ın (2008) çalışmalarında elde edilen bulgular da bu görüşü desteklemektedir. Ancak, bu konuda yapılan başka araştırmalar da incelendiğinde öfke düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür (Balkaya ve Şahin, 2003; Baygöl, 1997; Boman, 2003; Çelik, 2005; Deniz ve ark.,2005; Fiyakalı, 2008; Gülveren, 2008; Kısaç, 1997; Okman, 1999; Olmuş, 2001; Sala, 1997; Şahin, 2011; Thomas, 1989;Uğur, 2013). Öfke, ergenlik döneminde yoğun hissedilen bir duygudur. Ergenlerin duygu durumları hormonlar nedeniyle oldukça karmaşık ve değişken olabilmektedir. Bu doğrultuda bu dönemde hem kızlar hem erkekler aynı oranda öfke duygusunu yaşıyor olabilir.

Bu araştırmada ergenlerin öfke düzeylerinin anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin öfke düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Ergenlerin öfke düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre farklılaşmasına ilişkin Tukey testi sonuçları incelendiğinde; yüksekokul/üniversite mezunu annelerin çocuklarının öfke düzeylerinin diğer gruplardan anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmüştür. Anneleri yüksekokul/üniversite mezunu olan ergenlerin öfke düzeyi en düşük puanı alırken anneleri okuryazar olmayan ergenlerin öfke düzeylerinin en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu, Baygöl (1997) ve Okman (1999)'un araştırmasının bulgularıyla tutarlılık göstermemektedir. Baygöl (1997) ergenler üzerine yaptığı çalışmasında anneleri ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu olan ergenlerin öfkelerini daha fazla dışa vurduklarını bulmuştur. Yine Okman (1999) tarafından ergenler üzerinde yapılan başka bir çalışmada anneleri yüksekokul veya üniversite ve ortaokul veya lise mezunu olan ergenlerin, anneleri okuryazar veya ilkokul mezunu olan ergenlere göre öfkelerini daha fazla dışa yansıttıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu konuda yapılan başka araştırmalarda ise ergenlerin öfke düzeyi ve annelerinin eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Bilge, 1997;Güleç, 2002; Kılıçarslan, 2000; Olmuş, 2001;Şahin, 2011). Bu araştırmada ise ergenlerin öfke düzeyi ve anne eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Aile duyguların olduğu ilk sosyal ortamdır. Çocuk duygularını ifade edebilmeyi ve onlarla etkili bir şekilde baş edebilmeyi aile içinde öğrenir. Çocuğun bilişsel, davranışsal ve duygusal gelişiminde aile üyeleri etkili rol modellerdir. Özellikle annenin, çocuğun ilk özdeşim kurduğu ve model olduğu düşünüldüğünde çocuğun dünyaya geldiği ilk aylardan itibaren duygularla ilgili pek

çok şeyi öğrendiği ve sonraki süreçte de taklit ederek öğrendiği düşünülmektedir. Bu nedenle annenin vereceği duygusal tepkiler çok önemlidir. Annenin eğitim düzeyi yükseldikçe daha bilinçli olduğu ve öfkesini daha kolay kontrol altına aldığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda çocuğun annesini model alarak öfkesiyle sağlıklı bir şekilde baş edebildiği söylenebilir.

Ergenlerin öfke düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis testi yapılmış ve ergenlerin öfke düzeylerinin babalarının eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları Mann Whitney U-testleri kullanılarak incelenmiş ve yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocuklarının öfke düzeyleri okuryazar, ilkökul mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu babaların çocuklarının öfke düzeylerinden farklarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir. En düşük öfke düzeyine ise okuryazar olmayan babaların çocukları sahip iken, en yüksek öfke düzeyine sadece okuryazar olan babaların çocuklarının sahip olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bu bulgu Şahin'in (2011) araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermemektedir. Şahin'in (2011) ergenler üzerinde yaptığı çalışmasında öfke ve baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Bu çalışmada ise öfkenin baba eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur. Hiç eğitim almamış bir baba birey olarak kendini ortaya koymakta, duygu, düşünce ve davranışlarını sergilemekte zorlanabilir. Ayrıca babanın çocuğuyla olan ilişkisinde nasıl bir iletişim kurabileceği, çocuğuna karşı nasıl bir disiplin yöntemi uygulayabileceği, baba- çocuk ilişkisinin kalitesi, baba olarak duygularını ifade ediş tarzı ve olumsuz duygularıyla baş edebilme yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmayabilir. Bu tarz bir babaya sahip çocuk duygularını ifade edemeyebilir ve donuk bir çocuk olabilir. Okuryazar bir baba ise çocuğuyla olan iletişimde yukarıda bahsi geçen bir takım uygulamaları sağlıklı bir şekilde yerine getiremeyebilir. Bu doğrultuda çocuk için sağlıksız bir model ortaya çıkabilir. Çocuk babasını model alarak duygularını doğru ifade edemeyen ve kontrol edemeyen bir çocuk olabilir. Bununla birlikte çalışmada okuryazar olmayan ve okuryazar olan babaların sayısının diğer grupları oluşturanların sayısından çok daha düşük olması benzer çalışmaların daha büyük örneklerle tekrarlanmasını gerekli kılabilir.

Bu çalışmada ergenlerin öfke düzeyinin annelerinin çalışma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin öfke düzeyi

annelerinin çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu Baygöl'ün (1997) bulgularıyla tutarlılık göstermemektedir. Baygöl (1997) ergenler üzerine yaptığı çalışmasında anneleri çalışan ergenlerin öfke düzeylerinin anneleri çalışmayan ergenlere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu araştırmada ise ergenlerin öfke düzeyinde anne çalışma durumuna göre anlamlı farklılık görülmediği bulunmuştur.

Bu araştırmada ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Bununla birlikte saldırganlığın diğer boyutlarında (öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlık) cinsiyetler arası fark bulunmamıştır. Bu bulgu, Başaran (2008), Can (2002), Çelik (2006), Demirhan (2002), Efiltili (2006), Erdemir (2012), Ersoy (2001), Filiz (2009), Gürsoy (2010), Güvenç (2006), Karriker-Jaffe, Foshee, Ennett ve Suchindran (2013), Kılıçarslan (2009), Kurtoğlu (2009), Öztürk (2008), Pekince (2012), Scharf (2000), Şahin (2011), Tuzgöl (1998), Winstok (2003) ve Yeğen'in (2008) araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Ancak literatürde cinsiyet ile fiziksel saldırganlık arasında anlamlı farkın ortaya çıkmadığı araştırma bulgularına da rastlanmaktadır (Ağlamaz, 2006; Devrent, 2007; Gökbüzoğlu, 2008; Karataş, 2005; Uğur, 2013). Cinsiyet ve saldırganlık arasındaki ilişki incelendiğinde; biyolojik temelli kuramcılar cinsiyetin genler ve hormonlar üzerinde saldırganlığı etkilediğini öne sürmektedirler. Özellikle erkeklik hormonu olan androjenin saldırganlık düzeyinde önemli rol oynadığı dikkat çekmektedirler (Arıcak, 2006). Ayrıca kadın ve erkeklerin taşıdığı kromozomların farklı kombinasyonlarının erkeklerde daha çok saldırganlığa sebep olduğu ifade edilmektedir. Kadınlarda XX, erkeklerde XY şeklinde olan kromozomların bazı erkeklerde XYY şeklinde görülmesi bazı araştırmacılar tarafından fazla olan Y kromozomunun saldırgan davranışı artırdığı yönünde düşünülmektedir (Allende, 2004). Yapılan pek çok araştırmada erkeklerin kadınlara göre daha saldırgan davrandıkları saptanmıştır. Araştırmalarda erkeklerin kadınlardan daha çok saldırgan olmalarının çeşitli toplumlarda ve sosyoekonomik gruplarda farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu fark saldırganlığın türüne göre değişiklik göstermektedir. Hogg'a (2007) göre erkekler kadınlardan daha çok fiziksel saldırganlık göstermektedir. Gerek Türk toplumunda, gerekse diğer pek çok toplumda saldırganlık tepkileri genel olarak erkeklerin cinsiyet rolleri içinde tanımlanır. Kadınlar daha pasif, çekingen ve bağımlı gibi özellikler altında değerlendirilirken, erkekler ise saldırgan, bağımsız, mantıklı, hırslı gibi özellikler altında değerlendirilir (Aydın, 1997). Ayrıca erkek çocukların kız çocuklarına göre saldırgan olmalarının toplumumuzda çocuk yetiştirme tarzının bir

sonucu olduğu söylenebilir. Türk toplumunda kızlara yüklenen özellikler ve erkeklere yüklenen özellikler farklılık göstermektedir. Erkek çocukların özellikle fiziksel saldırganlık sergilemeleri kabul görüp hatta bazen ödüllendirilirken kız çocuklarının bu tür saldırgan davranışları kabul görmemekte hatta çoğu zaman yadırganmakta ve cezalandırılmaktadır. Erkek çocukların saldırganlık düzeylerinin kız çocuklarına göre daha yüksek olmasına yönelik farklı bir açıklama da fiziksel olarak daha güçlü olan erkek çocukların saldırgan davranışlar sergileyerek sorunlarına çözüm bulmaları olabilir. Ayrıca bu sonuç, erkek çocukların fiziksel güçlerinin ve saldırgan davranışlarının aileleri ve toplum tarafından önemsenmesive bu güçlerini başkalarına göstermek amacıyla fiziksel saldırganlığa yönelmeleriyle de açıklanabilir. Bu bağlamda erkek çocuklarının fiziksel saldırganlık puanlarının yüksek olması beklenen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyinin anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeyi anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermezken baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları Mann Whitney U-testleri kullanılarak incelenmiş ve yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocuklarının fiziksel saldırganlık düzeylerinin okuryazar olmayan, okuryazar, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu olmak üzere tüm gruplardan farkının anlamlı olduğu tespit edilmiştir. En düşük fiziksel saldırganlık düzeyine yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocukları sahip iken, en yüksek fiziksel saldırganlık düzeyine okuryazar babaların çocuklarının sahip olduğu görülmüştür. Sosyal öğrenme kuramcıları saldırganlıkta öğrenmenin önemine dikkat çekmektedirler. Bu kurama göre saldırganlık öğrenilen bir davranıştır ve bireyler bu davranışı başkalarının gösterdiği benzer davranışları gözlemleyerek ve model alma yoluyla taklit ederek öğrenirler (Kulaksızoğlu, 2000). Bandura saldırgan davranışların pekiştirme ve taklit yoluyla öğrenildiğini savunmaktadır. Pekiştirme, çocuğa anne-baba, çevre tarafından verilen cezalar, çocuğun saldırgan davranışlarının onaylanması, övülmesi, saldırgan davranıştan dolayı istediğini elde etmesine izin verilmesi yolu ile olmaktadır. Taklit ise, çocuğun çevresinde bulunan saldırgan modelleri gözlemleyerek saldırganlık davranışını öğrenmesi ile ortaya çıkmaktadır (Şahan, 2007). Anne babaların ilk yıllardan itibaren çocukları için en etkili modeller olduğu düşünüldüğünde çocuklar anne babalarını gözlemleyerek ne zaman kime karşı saldırgan davranışlarda bulunacaklarını öğrenirler ve bu davranışları taklit ederler. Araştırma sonuçları düşük eğitim düzeyinde olan babaların saldırganlıklarını daha çok fiziksel

yollarla gösterebilecekleri düşünüldüğünde, bu ebeveynlerin çocuklarının da benzer davranışları model alarak taklit edebileceği şeklinde açıklanabilir. Ayrıca babaların eğitim düzeylerinin yükselmesiyle çocuk yetiştirme konusunda bilinçlenmeleri ve çocuk yetiştirmede etkili yöntemleri kullanmaları da çocuklarda saldırgan davranışların düşük düzeyde görülmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin anne çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Bu araştırmada ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Yapılan araştırmalarda sözel saldırganlık ve cinsiyet arasında anlamlı ilişkinin bulunmadığı çalışmalar ile Scharf (2000) ve Şahin (2011), anlamlı ilişkinin bulunduğu çalışmalar da Aktaş (2001), Çelik (2006), Fujihara, T. vd. (1999), Nansel, R.T. (2008), Salmivalli vd. (2000) ve Uğur (2013) mevcuttur.

Bu araştırmada ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin anne ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Bu araştırmada ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin sözel saldırganlık düzeylerinin anne çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Sözel saldırganlık alt ölçeğinin maddelerini incelediğimizde “Kızgın olduğumda bunu belli ederim.”, “İnsanlar beni sinirlendirdikleri zaman, onlara düşündüğümü söylerim.”, “Aynı fikirde olmadığım zaman bunu arkadaşlarıma açık açık söylerim.” gibi maddeler göze çarpmaktadır. Buss (1961) sözel saldırganlığı, sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiyi incitmek ve ona zarar vermek olarak tanımlanmıştır. Ancak sözel saldırganlık alt ölçeğinde yer alan bu maddelerin, hem sayıca az olması hem de kültürümüzdeki sözel saldırganlığı tam olarak ölçen maddeler olmaması nedeniyle etkisiz olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada ergenlerin düşmanlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin düşmanlık düzeylerinin

cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu bulgu Çelik (2006), Şahin (2011) ve Uğur (2013) araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Ancak literatürde cinsiyet ile düşmanlık arasında anlamlı farkın ortaya çıktığı araştırma bulgularına da rastlanmaktadır (Aktaş, 2001; Hartup, 1974).

Bu araştırmada ergenlerin düşmanlık düzeyinin anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin düşmanlık düzeyinin anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermezken baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Farkın kaynağını tespit edebilmek için grupların ikili kombinasyonları Mann Whitney U-testleri kullanılarak incelenmiş ve yüksekokul/üniversite mezunu babaların çocuklarının düşmanlık düzeyleri okuryazar, ilkokul mezunu ve lise mezunu babaların çocuklarının düşmanlık düzeylerinden farklarının anlamlı olduğu tespit edilmiştir. En düşük düşmanlık düzeyine ise okuryazar olmayan babaların çocukları sahip iken, en yüksek düşmanlık düzeyine sadece okuryazar olan babaların çocuklarının sahip olduğu görülmüştür. Hiç eğitim almamış bir baba duygu ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanabilir. Ayrıca böyle bir baba çocuğuyla olan iletişimde, çocuğuna karşı nasıl bir disiplin yöntemi uygulayabileceği, baba- çocuk ilişkisinin kalitesi, baba olarak duygu ve düşüncelerini ifade ediş tarzı ve olumsuz duygularıyla baş edebilme yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmayabilir. Bu tarz bir babayı model alan çocuk duygularını ve düşüncelerini ifade edemeyebilir. Okuryazar bir baba ise çocuğuyla olan iletişimde yukarda sözü geçen bazı uygulamaları sağlıklı bir şekilde yerine getiremeyebilir. Özellikle böyle bir babanın olumsuz duygu, düşünce ve inançlara sahip olma olasılığı yüksek olabilir. Mesela bu tarz bir baba öfke ve nefretten besleniyorsa, yanlış inançlara sahipse bir insana karşı düşmanlık duyabilir. Bu doğrultuda çocuk için olumsuz bir model ortaya çıkabilir. Çocuk babasını model olarak olumsuz duygu, düşünce ve inançlara sahip olabilir. Bununla birlikte araştırmada okuryazar olmayan ve okuryazar olan babaların sayısının diğer grupları oluşturanların sayısından çok daha düşük olması benzer çalışmaların daha büyük örneklemlemlerle tekrarlanmasını gerekli kıldığı söylenebilir.

Bu araştırmada ergenlerin düşmanlık düzeyinin anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin düşmanlık düzeyinin anne çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutları çatışma özellikleri ve tehdit puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, kendini suçlama puanlarının ise

anlamli düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Erkek ergenlerin puanlarının, kız ergenlerin puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Mevcut araştırmanın bu bulgusu Öz'ün (1999) araştırma bulgusunu desteklemektedir. Öz (1999) çalışmasında ana baba arasında yaşanan çatışmada erkek çocukların kendini suçlama düzeylerinin kız çocuklarının kendini suçlama düzeylerinden yüksek olduğunu bulmuştur. Mevcut çalışmada ergenlerin toplam saldırganlık ve fiziksel saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği, erkek ergenlerin saldırganlık ve fiziksel saldırganlık düzeylerinin kız ergenlerden yüksek olduğu bulunmuştur. Bu iki bulgu beraber ele alındığında, erkek ergenlerin ana baba çatışmasına neden olabilecek sorunlar yaratabileceği düşünülebilir. Buradan hareketle erkek ergenlerin çatışmanın nedeni olarak kendilerini görmelerine, çatışmanın kendi hatalarından kaynaklı olduğuna inanmalarına ve kendilerini suçlamalarına yol açabilmektedir.

Bu çalışmada ergenlerde algılanan ana baba çatışması toplam puanlarının saldırganlık düzeyi toplam puanlarını anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerde algılanan toplam ana-baba çatışma düzeyinin toplam saldırganlık düzeyini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Ortaya çıkan sonuçlar, bilişsel bağlamsal kuram (Grych ve Fincham) çerçevesinde incelendiğinde; çocukların ana babaları arasındaki çatışmayla ilgili algıları, onların saldırganlık davranışlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu model çatışma özelliklerine dair algı, tehdit algısı ve kendini suçlama olmak üzere üç temel çatışma algısından söz etmektedir. Bu model kapsamında araştırma sonucunda ergenlerde algılanan ana baba çatışmasının saldırganlığı yordadığı ortaya çıkmıştır. Literatürde ana baba çatışmanın çocukların saldırganlık davranışı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, çocukların algıladığı ana baba çatışmasının çocuklarda saldırganlık davranışının yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Marcus, Lindhal ve Malik (2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ana baba çatışmanın okuldaki saldırgan davranışlar üzerinde doğrudan etkilerini saptamışlardır. Benzer şekilde, Haskan (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, aile bireylerinin birbirlerine yönelik şiddet uyguladığı ergenler arasında şiddet eğiliminin daha sık görüldüğü ortaya çıkmıştır. Risser (2007) de ana baba çatışması ile çocukların sosyal saldırganlığı arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu bulmuştur. Ayrıca Hart, Nelson, Robinson, Olsen ve McNeilly-Choque (1998), okul öncesi dönemde yer alan çocuklar üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, ilişkisel saldırganlık ile ana baba çatışması arasında ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı zamanda birçok araştırmacı ana baba çatışması ve çocuk uyum problemleri arasında ilişki olduğuna dikkat çekmiştir

(Cummings ve Davies, 1994; Cummings, Davies ve Campbell, 2001; Fincham ve Osborne, 1993; Grych ve Fincham 1990; Keller, Cummings, Davies, 2005; Papp, Cummings, Schermerhorn, 2004; Şirvanlı, 1999). Çocuk uyumu kavramı, çocuğun, davranışsal ve duygusal tepkileri ve bunların işlevselliği, sosyal ve kişiler arası ilişkileri, akademik performans ve entelektüel yetilerini içermektedir. Araştırmacılar, ana baba çatışması ve çocuk uyum problemleri arasındaki ilişkiyi incelerken, çoğunlukla çocukların çatışmaya verdiği kısa ve uzun dönem tepkilerine bakmışlardır. Çocuğun çatışma durumuna verdiği uzun dönem tepkileri, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri olarak ele alınmıştır. İçselleştirilmiş davranışlar, içe kapanma, melankoli, depresyon gibi tepkileri içerirken, dışsallaştırılmış davranışlar ise saldırganlık gibi dışa yönelik tepkileri içermektedir (Cummings ve Davies 1994, Akt. Kızıldağ ve Şendil, 2006). Bu çalışmalara karşılık çocukların algıladığı ana baba çatışmasının çocuklarda görülen saldırganlık davranışını yordamadığını ortaya koyan çalışmalar da vardır (Capaldi ve Clark, 1998; Simons, Lin ve Gordon, 1998; Truscott, 1992).

Bu araştırmada ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin öfke ve fiziksel saldırganlık düzeyini yordayıp yordamadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, kendini suçlama ve çatışma özellikleri boyutlarının ergenlerin öfke ve fiziksel saldırganlık düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu tehdit boyutunun anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmüştür. Bu bulgu ışığında, ergenlerin kendini suçlama ve çatışma özelliklerine dair algıları onların öfke ve fiziksel saldırganlık düzeyi açısından önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Bilişsel bağlamsal çerçeve kapsamında yapılan birçok çalışmada kendini suçlama ve çatışma özelliklerine dair algının çocuklarda öfke ve fiziksel saldırganlık düzeyini etkilemesi ile ilgili olduğu bulunmuştur. Bu araştırmalar ana baba çatışmalarının sık ve fazla yaşandığı ailelerde çocukların uyum ve davranış sorunu yaşadığını göstermektedir (Davies ve Lindsay, 2004; Grych ve Finchman, 1990; Koss ve ark., 2011; McCoy, Davies ve Cummings, 2009; Oh, Lee ve Park, 2011; Peksaygılı, 2005; Sakız, 2011; Shelton ve Harold, 2007). Dokur'a (2003) göre çocukların ana baba çatışmasını yüksek düzeyde algılaması, davranış problemlerine sahip olma olasılıklarını arttırmaktadır. Grych ve Finchman'a (1990) göre sık ama düşük düzeyde yaşanan ana baba çatışmaları çocuğun davranış ve uyum sorunlarına etki etmemektedir. Ana baba çatışmaları düşmanlık ve fiziksel saldırganlık içerdiği zaman (çatışmanın şiddetinin yüksek düzeyde yaşanması) çocukların uyum sorunu ve saldırgan davranışlarına etki etmektedir. Ana baba çatışmaları ve çatışma sırasında dışa vurdukları olumsuz duygular

çocuklarda düşük özsaygı, kaygı depresyon ve saldırganlıkla ilişkili görülmektedir (Shelton ve Harold, 2007). Benzer şekilde Clark ve Phares (2004) ana baba çatışmasında olumsuz duygu özellikle öfke ifadeleri arttıkça çocuklarda olumsuz duygu ifadesi ve öfkenin arttığına dikkat çekmektedir. Öte yandan Peksaygılı'nın (2005) araştırmasına göre ana baba çatışması algısında kendini suçlama ile öfke, saldırganlık, hiperaktivite gibi davranış sorunları arasında pozitif yönlü ilişki görülmektedir. Şendil ve Kızıldağ (2005) çalışmalarında çocukların düşük şiddetteki çatışmalara oranla, yüksek şiddetli çatışmalarda daha fazla öfke, üzüntü, endişe, utanma ve çaresizlik duygularını yaşadıklarını belirtmişlerdir. Koss ve arkadaşları (2011) araştırmalarında özellikle çocuk yetiştirme konusunda hararetili evlilik çatışmalarının çocuklarda öfke ve üzüntü ile ilişkili olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu bulgu çocuk yetiştirme konusunda anne ve baba arasında yapılan tartışmalarda çocukta kendini suçlu hissetme eğilimini artırabileceğini ve bununla ilişkili olarak çocuğun öfke ve saldırgan davranışlarında artış olabileceğini düşündürmektedir. Bu çalışmada çocukların algıladığı ana baba çatışmasının tehdit boyutunun anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmüştür. Grych ve Fincham (1990) araştırmalarında çocukların yaşları arttıkça daha az tehdit algıladığına dikkat çekmektedirler. Benzer şekilde Kızıldağ ve Şendil (2003) çocuk ve ergenler üzerinde yaptıkları araştırmalarında çocukların ana baba çatışmasından algıladıkları tehdit boyutunun yaşları büyüdükçe azaldığı yönünde belirtmişlerdir. Bu araştırma erken ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yapılmıştır. Erken ergenlik döneminde bireylerin genelleme, soyut kavramlarla başetme, zaman kavramını anlama, kendi anlık gereksinimleriyle ilgisi olmayan görüşlerle ilgilenme, mantıksal düşünebilme ve başkalarıyla iletişim kurma yetenekleri artar (Jersild 1963, Akt. Adams, 1995). Bu dönemin en önemli özelliği soyut düşünmenin gelişmesidir. Ergen sistematik bir plana göre, birçok olası çözümü gözönüne alabilir, problem çözerken esneklik gösterir (Gallagher 1989, Akt. Adams, 1995). Algılanan tehditte büyük yaşlarda düşüş olması, ergenlerin çatışmaların çeşitli yönlerini anlamada ve ilişkilendirmede, geleceğe yönelik tahmin yürütebilmede gelişme göstermeleriyle açıklanabilir.

Bu çalışmada ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin sözel saldırganlık düzeyini yordayıp yordamadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin sözel saldırganlık düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı görülmüştür.

Bu araştırmada ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin düşmanlık düzeyini yordayıp yordamadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre, ergenlerin algıladığı ana baba çatışması alt boyutlarının (çatışma özellikleri, tehdit, kendini suçlama) ergenlerin düşmanlık düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görölmüştür. Bu bulgu ışığında, ergenlerin kendini suçlama, tehdit ve çatışma özelliklerine dair algılarının onların düşmanlık düzeyi açısından önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Ergenliğin başlangıç yıllarını oluşturan erken ergenlik dönemi, ergenin bedensel, duygusal, sosyal ve bilişsel değişimleriyaşadığı kritik bir gelişim dönemidir. Piaget'in soyut işlemler dönemini ele alacak olursak zihinsel gelişimin son dönemi olarak nitelendirdiği bu dönem 11 yaş ve sonrası dönemi kapsamaktadır. Çocuk 7,8 ile 11,12 yaşları arasında nesnelere dayalı olarak akıl yürütebilirken, soyut işlemler döneminde soyut düşünebilme, denenceler ileri sürme, akıl yürütme ve tümenden gelişim yolu ile düşünebilir (Piaget, 1991). Benzer şekilde çocuğun düşüncesi daha çok şimdiki zamanla sınırlı olduğu halde, ergen şimdiki zamanın yanında geleceği de hesaplayabilir. Geleceğe yönelik soyut biçimde düşünebilir, varsayımlar ileri sürerek çeşitli ihtimaller üzerinde akıl yürütebilir (Gander ve Gardiner, 1993, Akt.,Kulaksızoğlu, 2004). Bilişsel gelişim süreci içinde olan ergenlerin içinde yaşadığı çevrede tanık olduğu çatışmalar ve bu çatışmalarla ilgili o anki düşünceleri çıkarımlarda bulunmalarına ve varsayımlardan yola çıkarak akıl yürütmelerine neden olabilmektedir. Grych ve Fincham'ın (1990) Bilişsel Bağlamsal Çerçeve Modeline göre, ana babaları arasındaki çatışmalara tanık olan ergenler çatışmaya dahil olacaklarını, ana babalarıyla ilişkilerinin bozulacağını veya evliliğin bitimine yol açabileceğini düşünüp bir takım korku ve kaygılara kapılarak "tehdit" algısı ve çatışmanın oluşma nedenini, çatışmadan kimin sorumlu olduğunu, kendilerinin çatışmayla başarılı bir şekilde başa çıkmak için yeterli beceriye sahip olmadıklarını düşünerek "kendini suçlama" algısını oluşturabiliyorlar. Ayrıca ergenlerin ana babaları arasındaki çatışmanın sık yaşanması, şiddeti (sakin bir tartışmadan fiziksel şiddete kadar uzanması), içeriği (ergenle ilgili olması) ve çatışmanın çözümü (problemin başarılı bir şekilde çözülmesi ya da çözülememesi) "çatışma özellikleri" ile ilgili algılarını duygusal değerlendirmelerine neden olabilir. Bu değerlendirme şu şekilde olabilir: ergenlerin ana babaları arasındaki çatışmanın sık yaşanması onların umursamaz bir hale gelmelerine, çatışmanın şiddetinin yüksek olması kendilerini daha öfkeli, endişeli ve çaresiz hissetmelerine ve çatışmanın içeriği kendileri ise üzüntü duymalarına ve çatışma çözüme kavuşmamışsa kendilerini gergin hissetmelerine yol açabilir. Buradan hareketle bilişsel gelişim süreci içinde olan ergenlerin ana babalarıyla kurdukları etkileşim çok önemlidir. Çünkü ergen bu dönemde ana babaları arasındaki çatışmaları

gözlemler yaparak çıkarımlar da bulunabilir ve taklit edebilir. Bu da ergenler de olumsuz düşüncelere özellikle düşmanlık içeren düşüncelerin oluşmasına neden olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ergenlerin ana babaları arasındaki çatışmayı nasıl algıladıkları, yorumladıkları ve çatışmaya ne anlam yükledikleri ana babaları arasındaki çatışmanın onların saldırganlık davranışlarını belirlemede önemli rol oynadığı bulunmuştur. Ergenler, ana babaları arasındaki çatışmaya tanık olduklarında ve çatışmaya ilişkin olarak korku yaşadıklarında ilk olarak algıladıkları olumsuz tehlikeyi ve çatışmanın kendileriyle ilgisini değerlendirmekte ve daha sonra çatışmanın neden ortaya çıktığını, bundan kimin sorumlu olduğunu ve bu çatışmayla başa çıkabilecek becerilerinin olup olmadığını keşfetmektedirler (Grych ve Fincham, 1990). Dolayısıyla ergenlerin ana babaları arasındaki çatışmadan etkilenmesi, çatışmaya ne derece tanık olmalarından ziyade, algıladıkları çatışmanın özelliklerinin, tehdidin ve çatışmadan dolayı kendilerini suçlamalarının yoğunluğuna göre farklılaşmaktadır.

5.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulguların ve sonuçların değerlendirilmesi sonucunda ergenlerde algılanan ana baba çatışması ve saldırganlık konusunda yapılabilecek çalışmalara ilişkin öneriler geliştirilmiştir. İlk olarak uygulayıcılara; ikinci olarak araştırmacılara yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur.

5.2.1 Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

1) Cinsiyet açısından erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha saldırgan çıkmalarında ki en büyük etkinin anne babaların çocuklarını yetiştirme tarzından kaynaklandığı düşünülürse, anne ve babaların bu konuda eğitilmeleri sağlanabilir.

2) Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda erkek öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinden yüksek olması erkek öğrencilere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin kız öğrencilere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuk

yetiştirmelerine ilişkin toplumdaki cinsiyet algısını değiştirmeye yönelik çalışmaların rehberlik hizmetleri tarafından yapılması sağlanabilir.

3) Okul psikolojik danışmanları saldırganlık davranışı gösterme eğiliminde olan ergenler ile bireysel psikolojik danışma uygulamaları yapabilir ve bu sürece ergenlerin ailelerinin de katılımını sağlayabilirler.

4) Araştırma bulguları, ergenlerde algılanan ana baba atışması ile saldırganlık arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Buradan hareketle, okullarda çalışan psikolojik danışmanlar tarafından okullarda, bu iki değişkenin ilişkisine yönelik bilgilendirme ve nleme amaçlı etkinlikler yapılabilir.

5) Okul psikolojik danışmanları ana babaların evlilik ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaların, çocuğun duygusal ve davranışsal sorunlarına olası etkilerini açıklayan anne baba eğitim programları düzenleyebilir.

6) ocukların algıladığı ana baba atışması ile saldırganlık arasındaki ilişkinin etkileriyle ilgili farkındalık oluşturmak için televizyon, radyo ve basından yararlanarak geniş kitlelere ulaşılabileceği düşünülmektedir. Çeşitli programlarla hem anne babalara hem de çocuklara yönelik bilgilendirmealışmaları yapılabilir.

5.2.2 Araştırmacılara Yönelik neriler

1) Bu araştırmadaki bulgular 2014-2015 eğitim ve ğretim yılında İstanbul ili Bahçelievler ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli ortaokullarda öğrenim gören 493 öğrenciden elde edilen veriler ile sınırlıdır. Bu konudaki araştırmaların katılımcı sayılarının daha fazla olduğu farklı ğretim basamaklarında daha farklı değişkenler uygulanarak saldırganlık üzerine çalışmalar yapılabilir.

2) İlgili alan yazını incelendiğinde, erken erkekleler üzerine yapılan bu çalışmada ergenlerde algılanan ana baba atışması ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başkaaraştırmaya

rastlanmamıştır. Bu doğrultuda konuyla ilgili benzer araştırmalar, orta ergenler ve geç ergenler tzerinde gerçekleştirilebilir.

3) Öğrencilerin model alma yoluyla da saldırgan davranışları öğrendiklerini göz önünde tutarsak, öğrencilerin model aldıkları kişilerin önemli bir kısmını ana babaları oluşturmaktadır. Bu sebeple saldırganlık ile ana baba tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı dűřünölmektedir.

4) Ergenlerin ana baba çatışma algılarıyla birlikte ana babaların çatışma algıları da dahil edilerek yeni araştırmalar yapılabilir.

5) Sözel saldırganlık alt ölçeğinde yer alan maddelerin, hem sayıca az olması hem de kültürümüzdeki sözel saldırganlığı tam olarak ölçen maddeler olmadığı dűřünölmektedir. Sözel saldırganlığı ölçecek yeni ölçeklerle bu çalışma desteklenebilir.

KAYNAKÇA

- Abay, E ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 3, 21-26.
- Ablow, J. C., Measelle, J. R., Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2009). Linking marital conflict and children's adjustment: The role of young children's perceptions. *Journal of Family Psychology*, 23(4), 485.
- Adams, J. F., (1995). *Ergenliği Anlamak*, (Yay. Haz. Bekir Onur), Ankara: İmge Kitapevi,
- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Akpınar, F. (2010). *Borderline kişilik bozukluğu olan bireylerin öfke tarzları ve saldırganlık davranışı üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktaş, V. (2001). *Çocuklarda saldırganlık ile olumsuz niyet yükleme eğilimleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Albayrak-Sargın, Y. (2008). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin saldırgan davranış ile öfke ve sosyal problem çözmeye becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Albayrak B, Kutlu Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi HemŐirelik Bilim ve Sanatı Dergisi* 2, 57-69.
- Allen, T. J., Moeller, F. G., Rhoades, H. M., & Cherek, D. R. (1997). Subjects with a history of drug dependence are more aggressive than subjects with no drug use history. *Drug and Alcohol Dependence*, 46(1), 95-103.
- Allen, Terry. J., Dougherty, Donald. M., Rhoades, Howard. M and Cherek, Don.R. (1996). A Study Of Male And Female Aggressive Responding Under Conditions Providing An Escape Response, *The Psychological Record*, 46 (4), 651-665
- Allende, K., L. (2004). *Relationships violence: women perpetrators*. Unpublished Doctoral Dissertation, La Verne University, California.
- Aral, N., Bütün, A., Türkmenler, B. & Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi, *ÇađdaŐ Eğitim Dergisi*, 29(315), 17-25.
- Arıcak, O.T. (1995). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlık, benlik saygısı ve denetim odağı ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Arıca, T. (2006). Saldırganlık ve nedenleri, *Polis Dergisi*,47
- Arnett, J. (1991). Heavy Metal Music and Reckless Behavior Among Adolescent, *Journal Of Youth And Adolescence*, 20(6), 573-592
- Avcı, R. (2011). *Ebeveynler arası çatışma, akran ve medya etkileri ile ergenlerdeki şiddetdavranışı arasındaki ilişkiler: şiddete yönelik tutumların aracı rolü.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *AnadoluPsikiyatri Dergisi*, 8(3), 206-214.
- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı.
- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları
- Atkinson, R. L. , Atkinson, R. C. , Smith, E. E. , Bem, D. J. , Hilgard, E. R. (1990). *Introduction to Psychology,(Tenth Edition)*. Harcourt, Brace, Jovanovich, International Edition.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., Nolen-Hoeksema, S. (1999). *Psikolojiye Giriş* (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*. Bilge Yayınları.
- Baldık, Ö. (2005). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Rehberi* (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Balkaya, F. ve Şahin, N.H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Derg*, 14(3), 192-202.
- Bandura, A. (1973). Social learning theory of aggression. *Journal of Communication*, 28 (3), 12-29.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.
- Baron, A. R. ve Byrne D. (1987). *Social Psychology Understanding Human Interaction*. 5th ed. Allyn and Bacon, Inc, pp. 296-301.
- Barrett, D. E. (1979). A naturalistic study of sex differences in children's aggression. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 25(3), 193-203.
- Başar, F. (1996). *Üvey ebeveyne sahip olan ve olmayan 10-11 yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimleri ve kendilerini algılama biçimlerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Başaran, C. (2008). *Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Baygöl E. (1997). *Ergenin öfke tepkilerinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Berkowitz, L. (1978). Whatever happened to the frustration- aggression hypothesis? *American Behavioral Scientist*, 21 (5), 691-706.
- Berkowitz, L. (1993). *Agression: Its causes, consequences, and control*. New York: McGraw-Hill.
- Bettencourt, B.A and Miller, N. (1996). Gender differences in aggression as a function of provocation: a meta analysis, *Psychol Bulletin*, May.119 (3): 422-447
- Bickham, N. L.,& Fiese, B. H. (1997). Extension of the children's perceptions of interparental conflict scale for use with late adolescents. *Journal of Family Psychology*, 11(2), 246.
- Bilge F. (1997). Eğitim bilimleri öğrencilerinin sürekli kızgınlık düzeyleri ve kızgınlıklarını ifade biçimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 75-80.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikolojiye Giriş* (4.Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Björkqvist K, Lagerspetz K M J, Kaukiainen A. 1992. Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18(2), 117-127.
- Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *International Education Journal*, 4, 71-77.
- Boxer, P. ve Tisak, M.S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive Behavior*. 31 (22), 172-188.
- Bozkurt, S. ve Çam, O. (2010) Çalışan ergenlerde öfke belirtileri ile ruhsal belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi* 47, 105-110.
- Brame, B., Nagin, D. S., & Tremblay, R. E. (2001). Developmental trajectories of physical aggression from school entry to late adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(4), 503-512.
- Brewer, M. B. , Crano, W. D. (1994). *Social Psychology*. Minneapolis: West Publishing Company.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*.(Çev: İnanDeniz Erguvan). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Buss, A. H. (1961). The psychology of aggression.
- Can, S. (2002). *Aggression Questionnaire adlı ölçeğin Türk popülasyonunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. Yüksek Lisans Tezi. Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi. İstanbul.
- Capaldi, D. M., & Clark, S. (1998). Prospective family predictors of aggression toward female partners for at-risk young men. *Developmental psychology*, 34(6), 1175.
- Cengiz, S. (2010). Ergenlerde Saldırganlık Ve Problem Çözme.
- Clark, T. R. ve Phares, V. (2004). Feelings in the family: interparental conflict, anger, and expressiveness in families with older adolescents, *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 12(2): 129- 138.
- Clayton, T.L. (2000) Anger and Aggression. Psychological Self-Help. Mental Health Net.
- Conner, D. F., Steingard, R. J., Anderson, J. J., & Melloni Jr, R. H. (2003). Gender differences in reactive and proactive aggression. *Child Psychiatry and Human Development*, 33(4), 279-294.
- Coleman. J.M; & Kardash, C.A.M. (1999). Encoding and retrieval of ambiguous and unambiguous information by aggressive and nonaggressive elementary boys. *Child Study Journal*, 29(2).
- Cummings, E.M., & Davies, P.T. (1994). *Children and Marital Conflict: The Impact of Family Dispute and Resoltion*. New York: The Guilford Press.
- Cummings, E. M., Davies, P.T, & Campbell, S. B., (2001). Understanding the impact of marital conflict on children. *Brown University Child and Adolescent Behavior Letter*, 17 (5), 1-3.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process- oriented research. *Journal of child psychology and psychiatry*, 43(1), 31-63.
- Cummings, E.M., Schermerhorn, A.C., Davies, P.T., Goeke- Morey, M.C., & Cummings J. S. (2006). Interparental discord and child & adjustment: prospective investigations of emotional security as an explanatory mechanism, *Child Development*, 77(1), 132 – 152.
- Cummings, E. M., Kouros, C. D., & Papp, L. M. (2007). Marital aggression and children's responses to everyday interparental conflict. *European Psychologist*, 12(1), 17-28.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi.

- Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: an emotional security hypothesis. *Psychological bulletin*, 116(3), 387.
- Davies, P. T. ve Lindsay, L. L. (2004), İnterparental conflict and adolescent adjustment: why does gender moderate early adolescent vulnerability?, *Journal of Family Psychology*, 18(1): 160- 170.
- Demirhan, M. (2002). *Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Deniz, M. E., Kesen, N. F. ve Üre, Ö. (2006). An investigation of trait anger (TAnger) and anger subscales of adolescents living in youth homes. *Educational Sciences: Theory&Practice*, 6 (1), 133 – 159.
- Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dizman, H., Gürsoy, H. (2005). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Kastomonu Eğitim Dergisi*, 13 (2), 437-446.
- Dodge, K. A., & Sonberg, D. K. (1987) . Hostile attributional biases among aggressive boys are exacerbated under conditions of threats to the self. *Child Development*, 58, 213-224.
- Dokur, M (2003), *Çocuğun Davranış Problemleri ile Ebeveyn Çatışması Algılayışı Arasındaki İlişki*, Uzm. Psk. Dan. Yael PROFETA II. Ulusal Aileve Evlilik Terapileri Kongresi.
- Dönmez, A. (1994), *Eğer Hitler İsteseydi: Sosyal Psikoloji Yazıları*, (1. Basım), Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Efiliti, E. (2006). *Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Elkind, D. (1985), Reply to D. Lapsley and M. Murphy's Developmental Review paper. *Developmental Review*, 5, 218-226.

- Erarslan, A. B. (2010) Does Educational Attainment Influence the Amount of Negative Spillover? Paper presented at the Annual Meeting Of the American Sociological Association (104th, San Francisco, CA, Aug 7- 11, 2009).
- ERDEMİR, N. (2012). *Farklı tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin internet kullanım durumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Gaziantep ili örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Erel, O. & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118, 108-132.
- Erel, O.,& Kissil, K. (2003). The linkage between multiple perspectives of the marital relationship and preschoolers' adjustment. *Journal of child and family studies*, 12(4), 411-423.
- Erkiner, D. (2012). *Lise 1. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Eroğlu, S. E. (2009). *saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Eron, L.D. (1987), The development of aggressive behavior from the perspective of a developing behaviorism, *American Psychologist*, 42(5), 435-442.
- Ersoy, Ş. (2001). *Çocuk yuvasında kalanlarla ailesiyle yaşayan dokuz-onbir yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Farrell, A. D., Sullivan, T. N., Esposito, L. E., Meyer, A. L., & Valois, R. F. (2005). A latent growth curve analysis of the structure of aggression, drug use, and delinquent behaviors and their interrelations over time in urban and rural adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 15(2), 179-204.
- Feldman MD (1988). The challenge of self-mutilation: a review. *Compr Psychiatry*, 29, 252-269.
- Felsten, G.,& Hill, V. (1999). Aggression Questionnaire hostility scale predicts anger in response to mistreatment. *Behaviour research and therapy*, 37(1), 87-97.
- Ferris, C. F.,& Grisso, T. (1996). Understanding Aggressive Behavior in Children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 794, 426-794
- Finn, Kristin. V and FRONE, Michael R. (2003). Predictors of aggression at school: the effect of school-related alcohol use, *National Association of Secondary School Principals. NASSP Bulletin*, 87 (636), 38-54.

- Filiz, A. (2009). *Farklı lise türlerindeki öğrencilerin empatik eğilimleri ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi (Kartal ilçesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fincham, F.D.& Osborne, L.N., (1993). Marital conflict and children: retrospect and prospect. *Clinical Psychology Review*, 13, 75-88.
- Fincham, F. (1998). Child Development and Marital Relations, *Child Development*, 69, 543-574.
- Fincham, F.D. (2003), Marital conflict: correlates, structure, and context, *American Psychological Society*, 14, 23–27.
- Fiyakalı, N. C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Freedman, J.L., Sears, D.O., Carlsmith, J.M. (1989). *Sosyal Psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge.
- Freedman, J. L., Sears, D. O ve Carlsmith, J. M.(1993) *Sosyal Psikoloji*, (Çev: Ali Dönmez), (İkinci Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Freedman, J.L., Sears, D.O., ve Carlsmith, J.M. (1998). *Sosyal psikoloji*. (Çev. Dönmez, A.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Fromm, E. (1993). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (çev. Ş. Alpagut.), (2. Baskı), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fromm, E. (1995). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (çev. Ş. Alpagut). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fujihara, T., Kohyama, T., Andreu, J. M., & Ramirez, J. M. (1999). Justification of interpersonal aggression in Japanese, American, and Spanish students. *Aggressive Behavior*, 25(3), 185-195.
- Geçtan, E. (1992). *İnsan olmak* (12. Baskı). İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Geçtan, E. (2000). *Psikanaliz ve sonrası* (9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gentile, D. A., Lynch, P. J., Linder, J. R., & Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of adolescence*, 27(1), 5-22.
- Giles, J. W.,& Heyman, G. D. (2005). Young children's beliefs about the relationship between gender and aggressive behavior. *Child development*, 76(1), 107-121.
- Gladue, B. (1991).Aggressive behavioral characteristics, hormones and sexual orientation in men and women. *Aggressive Behavior*, 17, 313-326.

- Goldstein, S. E., & Tisak, M. S. (2004). Adolescents' outcome expectancies about relational aggression within acquaintanceships, friendships, and dating relationships. *Journal of Adolescence*, 27(3), 283-302.
- Gökbuzoğlu, B. (2008). *Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Grundy, A. M., Gondoli, D. M., & Blodgett Salafia, E. H. (2007). Marital conflict and preadolescent behavioral competence: Maternal knowledge as a longitudinal mediator. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 675.
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children adjustment: Cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108, 267-290.
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (Ed.). (2001). *Interparental Conflict and Child Development: Theory, Research, and Application*. New York: Cambridge University.
- Grych, J. H., Harold, G. T., & Miles, C. J. (2003). A prospective investigation of appraisals as mediators of the link between interparental conflict and child adjustment. *Child development*, 74(4), 1176-1193.
- Guerra, N. G., & Slaby, R. G. (1989). Evaluative factors in social problem solving by aggressive boys. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 17(3), 277-289.
- Güçkıran, R. Y. (2008). *İlköğretim okulu öğrencilerinin okul iklimi alguları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güleç Y. (2002). *Ergenlerin Öfke Yaşantıları, Benlik Alguları ve Akademik Başarı İlişkileri*
- Gülveren, H. (2008). *Lise son sınıf öğrencilerinde iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile zeka arasındaki ilişkinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, T. (2000). *Kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre saldırganlık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Günaydın, S. (2008). *Ortaöğretim kurumları öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin aile ortamı ve benlik imgesi ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Güner, N. (1995). *Ergenlerin dinledikleri müzik türünün depresyon ve saldırganlık düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güner, N. (1995). *Ergenlerin dinledikleri müzik türünün depresyon ve saldırganlık düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Gürsoy, F. (2002). Annesi Çalışan ve Çalışmayan çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1 (6-7), 7-15.
- Gürsoy, C. E. (2010). *Ergenlerde sosyodemografik özelliklere ve algılanan sosyal destek ile akran zorbalığına maruz kalmanın incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Güven, E. (2013). *Çocuğun davranış sorunları ile algıladığı anne baba çatışması arasındaki ilişkiler: duyu sosyalleştirmenin aracı rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Halıcı, P. (2005). *Yatılı ilköğretim bölge okullarına devan eden ve ailesiyle birlikte yaşayan 12-14 yaş grubu çocuklarının saldırganlık eğilimleri ile benlik kavramlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversite Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Harachi, T. W., Fleming, C. B., White, H. R., Ensminger, M. E., Abbott, R. D., Catalano, R. F., & Haggerty, K. P. (2006). Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood: Predictors and sequelae of trajectory group membership. *Aggressive behavior*, 32(4), 279-293.
- Harold, G. T., & Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child development*, 68(2), 333-350.
- Harris, M. B. (1992). Sex, race, and experiences of aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 201-217.
- Hart, C. H., Nelson, D.A., Robinson, C. D., Olsen, S. F. & McNeilly-Choque, M. K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nursery-school-age children: Parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology*, 34, 687-697.
- Hartup, W. W. (1974). Aggression in childhood: Developmental perspectives. *American Psychologist*, 29(5), 336.
- Haskan, Ö. & Yıldırım, İ. (2009). *Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hatipoğlu, Z. (1993). *The role of certain demographic variables and marital conflict in marital satisfaction of husbands and wives*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hatunoğlu, A. (1994). *Ana baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hogg, M. A. and Vaughan G. M. (2007). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. İbrahim Yıldız-Aydın Gelmez). (1.Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi. (Eserin orijinali 1995'te yayımlandı).

- Hoşcan, S. (2010). *9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide ebeveyn tutumunun aracı etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Huan, Vivien. S and ANG, Rebecca. P. (2004). Are males necessarily more aggressive. are males necessarily more aggressive than females?., *Journal Of Youth Studies* (7), 164-175
- Huesmann, L. R.(1987).An information processing model for the development of aggression. *Aggressive Behavior*, 14, 13-24.
- Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C. L., & Eron, L. D. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood: 1977-1992. *Developmental psychology*, 39(2), 201
- Jenkins, J. M.,& Buccioni, J. M. (2000). Children's understanding of marital conflict and the marital relationship. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(2), 161-168
- Kabak, F. (2009). *Ergenlerde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Karabıyık, Ç. (2003). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karahan, F., Sardoğan M. (2004). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Kuramlar*. Samsun: Deniz Kültür.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, Z. B. (2002). *Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karataş, Z. B. (2005). *Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 3, Adana.
- Karataş-Terzi, C. (2009). *Ergenlerde saldırganlığın madde bağımlılığı ve diğer değişkenlerle ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karriker, KJ., Foshee, V., Ennett S., Suchindran, C. (2013), Associations of neighborhood and family factors with trajectories of physical and social aggression during adolescence, *J Youth Adolescence*, 42, 861–877.

- Keller, P.S, Cummings, E.M, Davies, P.T., (2005). The role of marital discord and parenting in relations between parental problem drinking and child adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46 (9), 943-951.
- Kerig, P. K. (1998). Moderators and mediators of the effects of interparental conflict on children's adjustment. *Journal of abnormal child psychology*, 26(3), 199-212.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E., & Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: Yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 353-364.
- Kılıçarslan İ. (2000). *Lise öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kısaç, İ. (1997). *Üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke ifade düzeyleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kızıldağ, Ö. Şendil, G. (2003). Çocuk ve Ergenlerde Ebeveyn Evlilik Çatışması Algısı, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(2), 58-66
- Kızıldağ, Ö., & Şendil, G. (2006). Evlilik çatışması ve çocuk davranış problemleri arasındaki ilişkilerin bilişsel bağlamsal çerçeve açısından incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 26, 1-20.
- Koç, B. (2011). *Okullarda şiddet*, (İkinci Baskı), İstanbul: e Yazı.
- Korkut, F. (1995). Toplu iletişim araçlarındaki saldırganlığın izleyiciler üzerindeki etkisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 19(96). 15-22.
- Koss, K. J. , George, M. R. , Bergman, K. N., Cummings, E. M. , Davies, P. T. Ve Cicchetti, D. (2011), "Understanding children's emotional process and behavioral strategies in the context of marital conflict, *Journal of Experimental Child Psychology* 109, 336-352.
- Köknel, Ö. (1995). *Kişilik: kaygıdan mutluluğa*. (13. Baskı) İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö. (1996), *Bireysel ve toplumsal şiddet*, İstanbul: Altın Kitap Yayınevi.
- Köknel, Ö., & Yavuzer, H. (Ed.). (1988). Ailede çatışma. *Aile ve çocuk, Yıllık Dergi*, 7, 45-49.
- Köksal, F. (1991). *Denetim odağı ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta- analytic review. *Family relations*, 49(1), 25-44.

- Kula, E. (2008). *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ve saldırganlık durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi* (6.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kunkle, C. E. (2004). *Adolescents' Perceptions of Interparental Conflict and the Impact on their Aggressive Communication Traits*, Doctoral dissertation, West Virginia University.
- Kurtoğlu, E. (2009). *Lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kurtyılmaz, Y. (2005). *Öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Lagerspetz, K. M., Björquist, K. and Peltonen (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11 to 12 year old children. *Aggressive Behavior*, 14, 403-414.
- Loeber, R & Hay, D (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review Psychology*, 14, 371-410.
- López, E. E., Olaizola, J. H., Ferrer, B. M., & Ochoa, G. M. (2006). Aggressive and nonaggressive rejected students: An analysis of their differences. *Psychology in the Schools*, 43(3), 387-400.
- Lorenz, K. (1996). Saldırganlığın Spontanlığı, *Cogito.*, 6-7, 165- 168.
- Maccoby, Eleanor E and Jacklin, Carol Nagy (1980). Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise, *ChildDevelopment*, 51 (4), 964-980
- Markus, R.F & Kramer, C. (2001). reactive and proactive aggression: attachment and social competence predictors. *Journal of Genetic Psychology*, 162(3).
- Marcus, N. E., Lindhal, K. M., & Malik, N. M. (2001). Interparental conflict, children's social cognitions, and child aggression: A test of a mediational model. *Journal of Family Psychology*, 15, 315-333.
- Masalıcı, A. D. (2001). *Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygun davranışlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Mazefsky, C. A., & Farrel, A. D. (2005). The role of witnessing violence, peer provocation, family support, and parenting practices in the aggressive behavior of rural adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 14(1), 71- 85.

- McCoy, K., Davies, R. T. ve Cummings, E. M. (2009), Constructive and destructive marital conflict, emotional security and children's prosocial behavior, *The Journal of Child Physiology and Psychiatry* 50(3), 270-279.
- Mehrabian, A. (1997). Relations among personality scales of aggression, violence, and empathy: Validation evidence bearing on the risk of eruptive violence scale. *Aggressive behavior*, 23(6), 433-445.
- Miotto, P. Coppi, M. De., Frezza, M., Petretto, D. R., Masala, C and Preti, A. Acta (2003). Eating Disorders and Aggressiveness among Adolescents, *PsychiatryScand*, 108, 183-189.
- Morgan, C. (1998). *Psikolojiye Giriş*. (Yayın Sorumlusu: Sirel Karakaş ve Diğerleri). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Morgan, M. J. (2000). Ecstasy (MDMA): a review of its possible persistent psychological effects. *Psychopharmacology*, 152(3), 230-248.
- Mustonen, A., & Pulkkinen, L. (1993). Aggression in television programs in Finland. *Aggressive Behavior*, 19(3), 175-183.
- Nair, B. (2014). Ergenlerin saldırganlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi.
- O'Brien, M., Margolin, G., & John, R. S. (1995). Relation among marital conflict, child coping, and child adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 24(3), 346-361.
- Oh, K. J. , Lee, S ve Park, S. H. (2011), The effects of marital conflict on korean children's appraisal of conflict and psychological adjustment, *Journal of Child-Family Study* 20, 444-451.
- Okman C.S. (1999). *Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Olmuş G.Ö. (2001). *Ergenlerin, aile içi psikolojik örüntülere göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Omay, H. (2008). *İlköğretim okulları öğrencilerinin okul iklimi algıları ile saldırganlık ölçeği puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Öngen, D.E. (2010). Cognitive emotion regulation in the prediction of depression and submissive behavior: Gender and grade level differences in Turkish adolescents. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 9,1516–1523.
- Öz, İ. P. (1999). The relationship between children's adjustment problems and their perceptions of marital conflict, Yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öz, E.S. (2007). *İlköğretim 1. kademe 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdemir, S. (2001). *Uçucu madde kullanımı ve şiddet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul.
- Özen, D. Ş. (1998). *Eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü*. Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özen, A. (2006). *Evlilik uyumunun yordayıcıları olarak karı ve kocaların değer uyumları ve eşlerin çatışma çözüm stilleri*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özmen, D., Özmen, E., Çetinkaya, A., & Akil, İ. Ö. (2016). Ergenlerde sürekli öfke ve öfke ifade tarzları. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(1).
- Öztürk, İ. (1990). *Anne-baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Özüğurlu, K., & Yavuzer, H. (Ed.). (2010). *Karı-Koca İlişkilerinden Doğan Sorunlar. Ana-Baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Pakaslahti, L., Asplund- Peltola, R. L., & Keltikangas- Järvinen, L. (1996). Parents' social problem- solving strategies in families with aggressive and non- aggressive boys. *Aggressive behavior*, 22(5), 345-356.
- Papp, L.M, Cummings, E.M, Schermerhorn, A.C., (2004). Pathways among marital distress, parental symptomatology, and child adjustment. *Journal of Marriage And The Family* 66 (2), 368-384.

- Pekince, H. (2012). *Ergenlerin saldırganlık düzeyleri ile sosyal aktivitelere katılımları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Peksaygılı, M. (2005). *Annelerin ve çocukların eşler arasındaki çatışmayı algılamaları ile çocukların uyum davranışları arasındaki ilişkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Peksaygılı, M. ve Güre, A. (2008). Eşler arasındaki çatışma ile erken ergenlik dönemindeki çocukların uyum davranışları: Algılanan çatışmanın aracı ve düzenleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 43-62.
- Peris, T. S., Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., & Emery, R. E. (2008). Marital conflict and support seeking by parents in adolescence: empirical support for the parentification construct. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 633.
- Piaget, J. (Çev. Z. Sinem Kavasoglu). "Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim", Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 24, Sayı 1, 1991.
- Profeta, Y. (2002). *Çocuğun davranış problemleri ile ebeveyn çatışmasını algılayışı arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Rhoades, K. A. (2008). Children's responses to interparental conflict: A meta-analysis of their associations with child adjustment. *Child development*, 79(6), 1942-1956.
- Riches, D. (Ed.). (1986). *The anthropology of violence*. Blackwell.
- Risser, S. D. (2007). *Interparental conflict, psychological control, and children's social aggression*.
- Roberts, W. L. (1991) Marital and Parent- Child Interactions in Families with Preschool Children. (Paper presented at meetings of the Society for Research in Child Development, Seattle, WA, April, 1991).
- Rowe, D. C., Almeida, D. M., & Jacobson, K. C. (1999). School context and genetic influences on aggression in adolescence. *Psychological Science*, 10(3), 277-280.
- Sakız, E. (2011). *Evlilik çatışması ve çocuk uyum problemleri arasındaki ilişkide duygusal güvenliğin ve anne kabul red algısının aracı rolünün incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sala, G. (1997). *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi öğrencilerinin öfke ifade etme biçimlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., & Lagerspetz, K. (2000). Aggression and sociometric status among peers: Do gender and type of aggression matter?. *Scandinavian journal of psychology*, 41(1), 17-24.

- Sardoğan, M. E., Karahan, T. F., Dicle, A., & Menteş, Ö. (2007). Ebeveyne Bağlanma Düzeyine ve Anne-Babanın Boşanma/Birliktelik Durumuna Göre Çocuklarda Evlilik Çatışmasını Algılama Biçimleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12-23.
- Scharf, C. S. (2000). *Gender differences in adolescent aggression: An analysis of instrumentally us*. Doktora Tezi, Central Michigan University.
- Shelton, K. H., & Harold, G. T. (2007). Marital conflict and children's adjustment: The mediating and moderating role of children's coping strategies. *Social Development*, 16(3), 497-512.
- Simons, R. L., Lin, K.-H., & Gordon, L. C. (1998). Socialization in the family of origin and male dating violence: A prospective study. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 467-478.
- Stocker, C. M., Richmond, M. K., Low, S. M., Alexander, E. K., & Elias, N. M. (2003). Marital conflict and children's adjustment: Parental hostility and children's interpretations as mediators. *Social Development*, 12(2), 149-161.
- Sutton & Diğerleri, (1999). Pathways to aggression in young, highly stressed urban children. *Child Study Journal*, 29(1).
- Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, H. (2004). Saldırganlık Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 180-190.
- ŞAHİN, Hafize, (2011), *Lise öğrencilerinde mükemmeliyetçilik ve saldırganlık ilişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şendil, G. (1999). *Çocukların anne ve babanın evlilik çatışmasını algılayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şendil, G., & Kızıldağ, Ö. (2003). Çocuk ve ergenlerde ebeveyn evlilik çatışması algısı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(2), 58-66.
- Şendil, G., & Kızıldağ, Ö. (2005). *Evlilik çatışması ve çocuk*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Şirvanlı (1999). Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri I: Davranış ve uyum problemleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6(1), 19-29.
- Tezer, E. (1986). *Evli eşler arasındaki çatışma davranışları: algılama ve doyum*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Thomas, S. P. (1989). Gender differences in anger expression: Health implications. *Research in Nursing & Health*, 12(6), 389-398.
- Tiryaki, S. (1996). *spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi (takım ve bireysel spor yapanlar açısından bir derleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tornincaso, G. (2006). *The relationships between selected familial factors and adolescent problem behaviors* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No: 3239808)
- Truscott, D. (1992). Intergenerational transmission of violent behavior in adolescent males. *Aggressive Behavior*, 18, 327-335.
- Turan, E. E. (2014). *9-10 yaş çocuklarının evlilik çatışması algıları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tümer, A.B. (1998). *Evli çiftlerde gözlenebilen çatışma odakları ve iletişim sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uğur, M.M. (1994). *Medikal Psikoloji*, İstanbul: Sahafklar Kitap Sarayı.
- Uğur, E. (2013). *Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Uğurlu, O. (2003). *Evli çiftlerde cinsiyet ayrımına ilişkin tutumlar, çatışma yönetimi biçimleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ulu, P., & Fıfıloğlu, H. (2004). Çocukların evlilik çatışmasını algılaması ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*. 7 (14), 61-75.
- Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzbaş, A. & Topçu, Z. (2010). The prevalence of aggressive and violent behaviors among elementary school students. *Elementary Education Online*, 9 (1), 93-105.

- Vandewater, E. A.,& Lansford, J. E. (1998). Influences of family structure and parental conflict on children's well-being. *Family relations*, 323-330.
- VATANDAŞ, Celalettin, (2003), Aile ve Şiddet (Türkiye’de Eşler Arası Şiddet), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, Afyon
- Vernon, A. (1993), *Developmental Assessment And Intervention With Children And Adolescents*, Alexandria: American Counseling Association.
- Vernon A (1999) *Counseling Children and Adolescents* (2nd ed). Love Publishing Company, Denver.
- Werner, N. E.,& Crick, N. R. (1999). Relational aggression and social-psychological adjustment in a college sample. *Journal of abnormal psychology*, 108(4), 615.
- Winstok, Z. (2003), The Structure and Content of Verbal and Physical Aggression Among Israeli Youths. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(9); 975.
- Xin, Z., Chi, L., & Yu, G. (2009). The relationship between interparental conflict and adolescents’ affective well-being: Mediation of cognitive appraisals and moderation of peer status. *International Journal of Behavioral Development*, 33(5), 421-429.
- Yalçın, İ. (2007). ailelerinden algıladıkları destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, *Eğitim Araştırmaları*, 7 (26):209-220
- Yavuz, S. (2007). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAVUZER, Y. (2013). Ergenlerde saldırganlık ve sosyometrik popülerlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi.
- Yeğen, B. (2008). *Orta öğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeyleri ile saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (kadıköy ilçesi örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız E., Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1 (13), 6-11.
- Yılmaz, Ğ. (2008). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çok boyutlu olarak incelenmesi.
- Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Sorunları*. (6. Baskı), İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Yörükoğlu, A. (2010). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınlar

EKLER

EK 1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Tarih :

Okulu:

Sınıfı :

1. Cinsiyetiniz

Kız Erkek

2. Yaşınız :

3. Anne ve babanızın şu andaki durumu aşağıdakilerden hangisidir?

1 Evliler ve birlikte yaşıyorlar.

2 Evliler ve ayrı yaşıyorlar.

3 Boşandılar.

4. Anneniz sağ mı, ölü müdür?

1 Sağ 2 Ölü

5. Babanız sağ mı, ölü müdür?

1 Sağ 2 Ölü

6. Anneniz öz mü, üvey midir?

1 Öz 2 Üvey

7. Babanız öz mü, üvey midir?

1 Öz 2 Üvey

8. Anneniz çalışıyor mu?

1 Çalışıyor

2 Çalışmıyor

9. Anne ve babanızın eğitim düzeyi nedir?

	Anne	Baba
1. Okur yazar değil	☐	☐
2. Okur yazar	☐	☐
3. İlkokul mezunu	☐	☐
4. Ortaokul mezunu	☐	☐
5. Lise mezunu	☐	☐
6. Yüksekokul / Üniversite mezunu	☐	☐

EK 2: BUSS VE PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda bütün çocukların gösterebileceği davranışlar maddeler halinde bulunmaktadır. Bu maddeleri dikkatlice okuyunuz ve maddelerin karşısında size en uygun gelen şıkkı bularak işaretleyiniz.

	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor.	Tanımlıyor.	İyi tanımlıyor.	Çok iyi tanımlıyor.
1-Kolay kolay sinirlerime hakim olamam.	1	2	3	4	5
2-Bazen gereksiz yere aşırı öfkelenirim.	1	2	3	4	5
3-Arkadaşlarım benim kolayca tartışmalara girdiğimi söylüyorlar.	1	2	3	4	5
4-Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
5-Sakin mizaçlı bir insanım.	1	2	3	4	5
6-Bazı arkadaşlarım benim öfkesi burnunda bir insan olduğumu söylüyor.	1	2	3	4	5
7- Kendimi sık sık başka insanlarla çatışırken buluyorum.	1	2	3	4	5
8-Çabuk parlarım ama kızgınlığım hemen söner.	1	2	3	4	5
9-Kızgın olduğumda bunu belli ederim.	1	2	3	4	5
10-İnsanlar benimle aynı fikirde olmadıkları zaman onlarla tartışmaya girmekten kendimi alamam.	1	2	3	4	5
11-Bazen kıskançlıktan içim içimi kemirir.	1	2	3	4	5
12-Bazen olan bitenlere niye bu kadar sinirlendiğimi anlayamam.	1	2	3	4	5
13-Eğer hakkımı savunmak için şiddete başvurmam gerekirse, bunu yaparım.	1	2	3	4	5
14-Dövüşecek kadar beni kızdıran insanlar olmuştur.	1	2	3	4	5
15-Tahrik edildiğimde, başka bir insana vurabilirim.	1	2	3	4	5
16-Herkesten daha fazla kavgaya karışıırım.	1	2	3	4	5

	Hiç tanımlamıyor	Biraz tanımlıyor,	Tanımlıyor.	İyi tanımlıyor.	Çok iyi tanımlıyor.
17-Eğer birisi bana vurursa hemen karşılık veririm.	1	2	3	4	5
18-Tanıdığım insanları tehdit ettiğim olmuştur.	1	2	3	4	5
19-Çok sinirlenip eşyaları kırdığım olmuştur.	1	2	3	4	5
20-Ara sıra bir başkasına vurma isteğinden kendimi alamam.	1	2	3	4	5
21-Bir insana vurmanın hiçbir haklı nedeni olacağını düşünmüyorum.	1	2	3	4	5
22-İnsanlar beni sinirlendirdikleri zaman, onlara düşündüğümü söylerim.	1	2	3	4	5
23-Aynı fikirde olmadığım zaman bunu arkadaşlarıma açık açık söylerim.	1	2	3	4	5
24-İnsanlar özellikle kibar davrandıklarında acaba ne istiyorlar diye merak ederim.	1	2	3	4	5
25-Bazen insanlar arkamdan gülüyorlarmış gibi gelir.	1	2	3	4	5
26-Eğer bir yabancı bana gereğinden fazla iyi davranırsa bundan şüphe duyarım.	1	2	3	4	5
27-Diğer insanlar her zaman benden daha fazla şanslıdır.	1	2	3	4	5
28-Arkadaş bildiklerimin benim arkamdan konuştuklarını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
29-Bazen yaşamın bana adil davranmadığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5

EK 3: ÇOCUKLARIN EVLİLİK ÇATIŞMASINIALGISI ÖLÇEĞİ

Her ailede anne ve babanın anlaşılamadığı, tartıştığı zamanlar olur. Anne-babaları tartıştığı zaman çocuklar çok farklı duygular yaşarlar. Biz de sizin anne ve babanız tartıştığında neler hissettiğinizi öğrenmek istiyoruz.

Eğer anne ve babanız birlikte, sizinle aynı evde yaşamıyorsa, sorulara, aynı evde yaşarken anlaşılamadıkları zamanları düşünerek cevap veriniz.

Lütfen her cümleyi dikkatle okuyup, **Doğru, Bazen/Biraz Doğru, Yanlış** cevaplarından size uygun olanını işaretleyiniz.

1. Anne-babamın tartıştıklarını hiç görmedim.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
2. Anne-babam tartıştıklarında genellikle sorunu çözerler.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
3. Anne-babam sık sık benim okulda yaptıklarım yüzünden tartışır.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
4. Anne-babam tartışırken çıldırmış gibi olurlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
5. Anne-babam tartıştıklarında korkarım.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
6. Anne-babamın tartışmaları benim suçum değil.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
7. Anne-babam benim bildiğimin farkında değil ama onlar çok tartışır.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
8. Anne- babamın tartışmaları bittikten sonra bile birbirlerine olan kızgınlıkları devam eder.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
9. Anne-babam bir anlaşmazlıkları olduğunda sakince konuşurlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
10. Anne-babam tartıştıklarında ne yapacağımı bilemem.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
11. Anne-babam yanlarında ben olsam bile birbirlerine sık sık kötü davranırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
12. Anne-babam tartıştıklarında bana ne olacak diye endişelenirim.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
13. Anne-babamın tartışmaları genellikle benim suçumdur.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
14. Anne-babamı sık sık tartışırken görürüm.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
15. Anne-babam bir konu hakkında anlaşamadıklarında genellikle bir çözüm bulurlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
16. Anne-babamın tartışmaları genellikle benim daha önce yaptığım bir şeyle ilgilidir.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
17. Anne-babam tartıştıklarında kötü bir şey olacak diye korkarım.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış

18. Anne-babam tartıştıklarında, söylemeseler bile suçlu benim.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
19. Anne-babam çok az tartışırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
20. Anne-babam tartıştıklarında genellikle hemen barışırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
21. Anne-babam genellikle benim yaptığım şeyler yüzünden tartışırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
22. Anne-babam tartıştıklarında onları durdurmak için hiçbir şey yapamam.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
23. Anne-babam tartıştıklarında ikisinden birine zarar gelecek diye korkarım.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
24. Anne-babam evde sıkça birbirlerinden şikayet ederler.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
25. Anne-babam tartışırken çok az bağırırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
26. Anne-babam sık sık ben yanlış bir şey yaptığımda tartışmaya başlarlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
27. Anne-babam tartışırken bir şeyler kırar veya fırlatırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
28. Anne-babam tartışmaları bittikten sonra birbirlerine arkadaşça davranırlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
29. Anne-babam tartıştıklarında bana da bağırabileceklerinden korkarım.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
30. Anne-babam tartıştıklarında beni suçlarlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
31. Anne-babam tartışırken birbirlerini itip kakarlar.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
32. Anne-babam tartıştıklarında boşanabilirler diye korkarım.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
33. Anne-babam tartışmaları bittikten sonra birbirlerine kötü davranmaya devam ederler.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
34. Anne-babamın tartışmaları genellikle benim hatam değildir.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış
35. Anne-babam tartışırken benim söylediğim hiçbir şeyi dinlemezler.	Doğru	Bazen/Biraz Doğru	Yanlış

EK 4: ARAŞTIRMA İZİNİ

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411/20/4237726
Konu: Dilek CANSEVER

21/04/2015

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi:a) Akdeniz Üniversitesinin 02.04.2015 tarih ve 7960 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tek. Gn Md. 07.03.2012 tarih ve 3616 sayılı 2012/13 nolu gen.
c) Millî Eğitim Araştırma ve Anket Komisyonunun 17.04.2015 tarihli tutanağı.

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Dilek CANSEVER'in "*Ergenlerde Algılanan Ana Baba Çatışması ve Saldırganlık Arasındaki İlişki*" konulu tezine dair araştırma çalışmasını, ilimiz Bahçelievler ilçesi Orgeneral Eşref Bitlis Ortaokulu, Kumport Ortaokulu, Kazım Karabekir Ortaokulu, Vali Recep Yazıcıoğlu Ortaokulu ve Yenibosna Fatih Ortaokulu'nda; saldırganlık ölçeği, çocukların algıladıkları evlilik çatışması ölçeği ve kişisel bilgi formunu uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının; söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Dr. Muammer YILDIZ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
21/04/2015

Yusuf Ziya KARACA EV
Vali a.
Vali Yardımcısı

- Ek:1- Genelge
2- Komisyon Tutanağı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü D/Blok Bab-ı Ali Cad. No:13 Çağaloğlu
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 748b-d947-3343-9146-12fc kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411/20/4293548
Konu: Dilek CANSEVER

22/04/2015

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına)

- İlgi: a) 02.04.2015 tarih ve 7960 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamının 21.04.2015 tarih ve 4237726 sayılı oluru.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Dilek CANSEVER'in "*Ergenlerde Algılanan Ana Baba Çatışması ve Saldırganlık Arasındaki İlişki*" konulu tezine dair araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) yazınız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, *uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması*, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılmasını, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Murat ADALI
Müdür a.
Şube Müdürü

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

Elektronik İmzalı Aslı Sistemimizde Mevcuttur	
Adı Soyadı :	M. HALİ ÇELERİ
Unvanı :	Bölüm Şefi
Tarih :	28.04.2015
İmza :	

İl Millî Eğitim Müdürlüğü D/Blok Bab-ı Ali Cad. No:13 Cağaloğlu
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 320c-57b4-3590-b8bf-e008 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi : 18.07.1987

Doğum Yeri : Isparta

Eğitim

Lisans : 2005-2010 Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık/ İSTANBUL

Lise : 2001-2005 Seydişehir Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi/ KONYA

İlköğretim : 1993-2001 Mahmut Esat İlköğretim Okulu/ KONYA

Çalıştığı Kurumlar:

2010-2011 : Kemalpaşa İlköğretim Okulu, Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışman/ ARTVİN

2011-2014 : Kocaali Anadolu Lisesi, Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışman/ SAKARYA

2014 ve halen : BahçelievlerOrgeneral Eşref Bitlis Ortaokulu, Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışman/ İSTANBUL

İletişim Bilgileri

Mail Adresi : dilekim_pdr@hotmail.com

Telefon Numarası : 5066903012

Originality

GradeMark

PeerMark

Ergenlerde
BY DILEK CANSEVER

turnitin

27%
SIMILAR

DILEK CANSEVER

Match Overview

1	library.cu.edu.tr Internet source	7%
2	acikarsiv.ankara.edu.tr Internet source	3%
3	dergipark.ulakbim.gov.tr Internet source	1%
4	mersin.mitosweb.com Internet source	1%
5	Submitted to Beykent U... Student paper	1%
6	Submitted to Omer Hal... Student paper	1%
7	e-dergi.marmara.edu.tr Internet source	1%
8	docplayer.biz.tr Internet source	1%
9	www.turkpsikolojidergis... Internet source	1%
10	earsiv.arel.edu.tr Internet source	1%
11	acikerisim.pau.edu.tr:8... Internet source	1%
12	www.journals.istanbul.e... Internet source	1%
13	Submitted to Istanbul T... Student paper	1%

ANTALYA
Haziran, 2017

11

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ERGENLERDE ALGILANAN ANA BABA ÇATIŞMA:
SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELEMESİ

Prof. Dr. İsmet EROL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PAGE: 2 OF 146

Text-Only Report